



ΣΕΙΡΑ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ  
καθηγ. Πανεπιστη-  
μίου Θεσσαλονίκης

— Α. ΛΑΖΑΡΟΥ  
καθηγ. του προτύπου του  
Διδασκ. Μ. Ἐκπαιδύσεως

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

# ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

*Για τὴν 5<sup>η</sup> τοῦ δημοτικοῦ σχολείου*

## ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ



ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΓΓΡΑΦΕΙΑ "ΑΘΗΝΑ"

Α. Ι. ΡΑΛΛΗΣ & ΣΙΑ

ΑΘΗΝΑΙ, ΕΥΡΥΠΙΔΟΥ 6

1927

Βιογραφία  
Παναγιώτης Κωνσταντίνου  
Α. Α. Κωνσταντίνου

Ενδοχρονία

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν ἐνὸς τῶν συγγραφέων.

~~Παναγιώτης Κωνσταντίνου~~

Βιογραφία

Αερο

---

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Γ. Η. ΚΑΛΕΡΓΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 22  
Συνογραφείον Γ. Η. ΚΑΛΕΡΓΗ



# ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ - ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ



## 1. Ἡ Μεσαιωνικὴ ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον θὰ μάθομε τὴν ἱστορία ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ οἱ Ἕλληνες ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ ἔζησαν σὰν ἔθνος χριστιανικό.

Τὸ ξέρετε πολὺ καλὰ πὼς οἱ Ἕλληνες ἦταν εἰδωλολάτρεις. Τότε εἶχαν προκόψει πολὺ στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες. Δὲν ἦταν ὅμως ἑνωμένοι σ' ἓνα κράτος. Κάθε πόλη ζοῦσε ἀνεξάρτητη καὶ ἀποτελοῦσε ἰδιαίτερο κράτος. Ὑστερα ὅμως ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ ἐνώθησαν σὲ μιὰ μεγάλη αὐτοκρατορία, ποῦ τὴν εἶπαν *Βυζαντινὴ ἢ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία*. Πρωτεύουσά της ἦταν ἡ Πόλη ἢ *Ἰακουσμένη*.

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἐξουσίαζε πολλὰς χώρες, εἶχε μεγάλες πόλεις, ἄπειρα πλούτη καὶ δύναμη. Τὰ περισσότερα καὶ τὰ καλύτερα ἐμπορικὰ πλοῖα τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἀνῆκαν σ' αὐτή. Εἶχε στρατὸ καὶ στόλο δυνατὸ καὶ ἔκαμνε μεγάλο ἐμπόριο.

Γιὰ κακὴ τύχη ὅμως ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία εἶχε πολλοὺς ἐχθροὺς καὶ ἔκαμε πολλοὺς πολέμους, ποῦ τὴν ἀδυνατίσαν. Φοβεροὶ ἐχθροὶ γιὰ τοὺς Ἕλ-

λινες τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἦταν οἱ Μωαμεθανοί, πρῶτα οἱ Ἀραβες καὶ ἀργότερα οἱ Τοῦρκοι. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι τοὺς ἔκαμαν πολλοὺς πολέμους καὶ ἔβλαψαν πολὺ τὸ ἐλληνικὸ κράτος.

Ἄλλὰ καὶ οἱ πρόγονοί μας αὐτὴν τὴν ἐποχὴ ἔκαμαν πολλὰ σφάλματα. Δὲν ἐκυβέρνησαν πάντοτε καλὰ τὸ κράτος. Εἶχαν ἀτέλειωτες φιλονικίες ἀναμεταξύ τους, προπάντων γιὰ τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Στὸ παλάτι γινόταν συνωμοσίες καὶ στάσεις, οἱ αὐτοκράτορες κατέβαζαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο.

Ὅλα αὐτὰ ἀδυνάτισαν τὸ κράτος. Μὲ τὸν καιρὸ τὸ ἐλληνικὸ ναυτικὸ καταστράφηκε, οἱ Ἕλληνες ἔχασαν τὸ ἐμπόριο καὶ πολλὰς χῶρες τῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ ἔτσι ξέπεσαν τόσο πολὺ, πὺ μπόρεσε νὰ τοὺς σκλαβώσῃ ἓνας βάρβαρος καὶ ἀμόρφωτος λαός, πὺ ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἀσία, δηλαδὴ οἱ Τοῦρκοι.

Σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον λοιπὸν θὰ ἰδοῦμε πῶς οἱ Ἕλληνες δέχθηκαν τὸν χριστιανισμό, πῶς ἔζησαν μέσα στὴ μεγάλη χριστιανικὴ αὐτοκρατορία τῆς Πόλης καὶ πῶς ὕστερα ἀδυνάτισαν καὶ σκλαβώθηκαν στοὺς Τούρκους. Ἐπειδὴ ἡ ἱστορία αὐτὴ εἶνε ἀνάμεσα στὴν ἀρχαία καὶ τὴ νέα, τὴν ὀνομάζομε *Μεσαιωνικὴ ἱστορία τοῦ ἐλληνισμοῦ*.

## 2. Ρωμαῖοι καὶ Ἕλληνες.

Πολλὰ χρόνια πρὶν γεννηθῆ ὁ Χριστὸς οἱ ἄρ-  
χαῖοι Ἕλληνες ἦταν πολὺ προωδευμένοι. Εἶχαν  
μεγάλες πόλεις, ἐλεύθερο πολίτευμα. Ἐκτιζαν ὄ-  
ραίους ναοὺς καὶ θέατρα καὶ ἔκαμναν θαυμάσια ἀ-  
γάλματα. Ἐγραφαν λαμπρὰ βιβλία, πὺ τὰ διαβά-  
ζομε σήμερα μὲ θαυμασμὸ καὶ ἀγάπη. Εἶχαν ὅμως  
ἓνα κακό. Ἦταν χωρισμένοι σὲ πολλὰ μικρὰ κρά-  
τη. Ἐκαμαν πολέμους ἀναμεταξὺ τους καὶ ἀδυνά-  
τισαν. Γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσαν ν' ἀντισταθοῦν στοὺς  
Ρωμαίους, πὺ ἔγιναν πολὺ δυνατοὶ καὶ κατώρ-  
θωσαν νὰ ὑποτάξουν πολλὰς χῶρες μαζί  
καὶ τὴν Ἑλλάδα τὸ 146 π. Χ.

17401  
146

Ἡ Ρώμη ἦταν στὴν ἀρχὴ μιὰ μικρὴ πόλη τῆς  
Ἰταλίας. Μεγάλωσε ὅμως σιγὰ σιγὰ, κυρίεψε τὴν  
Ἰταλία, ὕστερα τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἰσπανία, τὴ  
Γαλλία, τὴ Μ. Ἀσία, τὴ Συρία, τὴν Αἴγυπτο καὶ  
ὅλη τὴ βορινὴ παραλία τῆς Ἀφρικῆς. Κ' ἔτσι μὲ  
τὸν καιρὸ ἐξουσίασε ὅλες τὶς χῶρες, πὺ εἶνε γύρω  
στὴ μεγάλη θάλασσα, πὺ τὴν λένε Μεσόγειο.

Οἱ Ρωμαῖοι ἦταν γενναῖοι στρατιῶτες καὶ κα-  
νεῖς λαὸς δὲν μποροῦσε ν' ἀντισταθῆ στὴν ὁρμή  
τους. Ἐπίσης ἤξεραν νὰ κυβερνοῦν καλὰ τὸ κρά-  
τος τους. Δὲν εἶχαν ὅμως στὴν ἀρχὴ μεγάλην ἀνά-  
πτυξη, δὲν ἤξεραν οὔτε γράμματα οὔτε τέχνες, γιατί  
ἦταν στὴν ἀρχὴ γεωργοὶ καὶ καλλιεργοῦσαν μὲ ἀγά-  
πη τὰ χωράφια τους.

Όταν πήγαν στην Ελλάδα και στις χώρες τῆς Ἀνατολῆς, εἶδαν τὴ μεγάλη ἀνάπτυξη, ποὺ ἦταν ἐκεῖ ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια. Τὸ ξέρομε πολὺ καλὰ πὼς ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ στὴν Ἀσία καὶ στὴν Αἴγυπτο ἰδρῦθησαν τὰ ἑλληνικὰ κράτη, ὅλη ἡ Ἀνατολὴ εἶχε δεχτῆ τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Οἱ Ρωμαῖοι μὲ ἀπορία εἶδαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὠραῖα πράγματα. Τοὺς ἔκαμε ἐντύπωση ἡ κομψὴ καὶ ἀναπαυτικὴ κατοικία, ἡ ἐπίπλωση, τὰ ἐνδύματα, ὁ τρόπος τῆς ζωῆς. Οἱ Ρωμαῖοι προσπάθησαν τότε νὰ μιμηθοῦν σ' ὅλα τοὺς Ἕλληνας. Ἄρχισαν νὰ κτίζουν πλούσιες καὶ ὠραῖες κατοικίες, νὰ τὶς στολίζουν, νὰ φοροῦν λεπτὰ καὶ κομψὰ ἐνδύματα, νὰ κάμνουν μαρμάρινους ναοὺς γιὰ τοὺς θεοὺς των. Τὸ ἴδιο ἀγάπησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Πολλοὶ πλούσιοι Ρωμαῖοι πήραν Ἕλληνες δασκάλους στὰ παιδιὰ τους ἢ τὰ ἔστειλαν νὰ σπουδάσουν στὴν Ελλάδα. Διάβαζαν τὰ ἑλληνικὰ βιβλία καὶ πολεμοῦσαν νὰ γράψουν καὶ αὐτοὶ ὅμοια στὴ γλῶσσα τους, στὴ λατινικὴ δηλαδή. Ἔτσι ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς μπῆκε στὴ Ρώμη κι' ἀπὸ κεῖ ἀπλώθηκε σ' ὅλο τὸ ρωμαϊκὸ κράτος.

### 3. Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία καὶ ὁ Χριστιανισμὸς

Ἡ Ρώμη στὴν ἀρχὴ ἦταν δημοκρατία. Ἄργότερα ὅμως, στὰ χρόνια ποὺ γεννήθηκε ὁ Χριστὸς,



ἔγινε αὐτοκρατορία. Ἐνας ἀνώτατος κυβερνήτης, ποὺ τὸν ἔλεγαν αὐτοκράτορα, κυβερνοῦσε ἀπὸ τὴ Ρώμη ὅλο τὸ ἀπέραντο ρωμαϊκὸ κράτος.

Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης εἶχαν μεγάλη πλοῦτη καὶ δυνατὸ στρατό. Γι' αὐτὸ κανεῖς ξένος λαὸς, κανένας ἐχθρὸς δὲν μποροῦσε νὰ ταράξη τὴν ἡσυχία τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὸ κράτος ἔζησε χρόνια καὶ χρόνια σὲ εἰρήνη. Οἱ αὐτοκράτορες κυβέρνησαν καλὰ τὸ κράτος τους, ἔβαλαν σοφοὺς νόμους, ἔφτιασαν δρόμους, γεφύρια καὶ ἄλλα σπουδαῖα δημόσια ἔργα.

Ἡ Ρώμη ἔπαυσε τοὺς ἀτέλειωτους πολέμους, ποὺ εἶχαν ἀναμεταξύ τους οἱ λαοὶ, ἔφερε τὴν ἡσυχία καὶ τὴν τάξη καὶ οἱ γῶρες, ποὺ ἔξουσίαζαν οἱ αὐτοκράτορες, ἢ Ἰταλία, ἢ Γαλλία, ἢ Ἰσπανία, ἢ Αἴγυπτος, ἢ Ἑλλάδα κλπ., ἔζησαν χρόνια εἰρηνικὰ, τὰ χρόνια τῆς *Ρωμαϊκῆς εἰρήνης*, ὅπως λένε στὴν ἱστορία. Ἡ ἡσυχία αὐτὴ ἔκαμε μεγάλο καλὸ. Οἱ λαοὶ τῆς αὐτοκρατορίας πρόκοψαν καὶ ἔχτισαν πλούσιες καὶ ὠραῖες πόλεις. Σ' ὅλη τὴν αὐτοκρατορία ἀπλώθηκε ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς καὶ σὲ πολλὰ μέρη ἔχτισαν ναοὺς, θέατρα, ἀνάκτορα κλπ. ὅμοια μὲ τὰ ἑλληνικὰ.

Σ' ὅλη τὴν αὐτοκρατορία ὅμως κυριαρχοῦσε ἀκόμη ἡ εἰδωλολατρεία. Μὰ ἔξαφνα ἔγινε μιὰ ἄλλαγή. Τὸν καιρὸ, ποὺ κυβερνοῦσε τὴ Ρώμη ὁ Αὐγουστος, γεννήθηκε ὁ Χριστὸς στὴν Ἰουδαία καὶ ἡ θρη



**Ὁ Αὐγουστος**

Ὁ περίφημος αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης ντυμένος ὡς ἄν στρατηγός.

σκεία, πού δίδαξε ξαπλώθηκε σ' ὄλη τὴν αὐτοκρατορία. Οἱ κάτοικοι τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἔγιναν χριστιανοί. Ἔτσι στὴ μεγάλη ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία οἱ Ρωμαῖοι ἔδωσαν τοὺς νόμους, οἱ Ἕλληνες τὸν πολιτισμὸ καὶ οἱ Χριστιανοὶ τὴ θρησκεία τους.

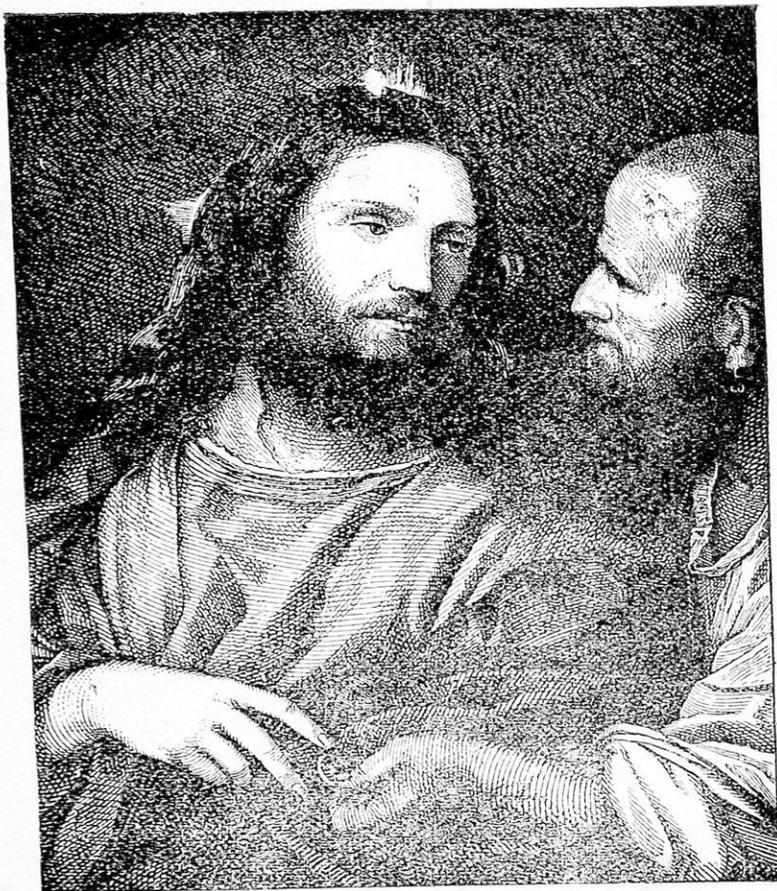
#### 4. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς—Οἱ πρῶτες χριστιανικὲς ἐκκλησίαι

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς γεννήθηκε σ' ἓνα μικρὸ χωριὸ τῆς Ἰουδαίας, στὴ Βηθλεέμ. Ὄταν ἔγινε τριάντα ἔτη, ἄρχισε νὰ διδάσκη. «Οἱ ἄνθρωποι, ἔλεγε, εἶνε ὅλοι ἴσοι, εἶνε ἀδερφοὶ καὶ παιδιὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀγαπᾶτε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους σὰν τὸν ἑαυτὸ σας. Ἡ ἀγάπη εἶνε τὸ μεγαλύτερο προτέρημα. Ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶνε πρόσκαιρη. Ὅλοι οἱ βασιανισμένοι καὶ οἱ κατατρεγμένοι θὰ βροῦν ἀνάπαυση καὶ χαρὰ στὴν ἄλλη ζωὴ».

Οἱ ἄνθρωποι ἄκουσαν τὴ διδασκαλία του μὲ συγκίνηση. Τοὺς φαινόταν πὼς οἱ λόγοι του ἀνυψώνουν τὸν ἄνθρωπο ἀπ' τὴν ταπεινὴ ζωὴ καὶ τὸν φέρνουν σ' ἓναν κόσμον ἀνώτερο καὶ ὠραιότερο. Πολλοὶ τὸν ἀκολούθησαν καὶ ἔγιναν μαθητὲς του. Οἱ ἱερεῖς ὅμως τῶν Ἑβραίων φθόνησαν τὸν Ἰησοῦ καὶ ζήτησαν ἀπὸ τὸ Ρωμαῖο διοικητὴ τῆς Ἰερουσαλήμ, τὸν Πιλάτο, νὰ τὸν σταυρώσῃ.

Οἱ μαθητὲς του ὅμως καὶ ὅλοι πού πίστεψαν στὸ Χριστό κράτησαν στὴν ψυχὴ τους ζωντανὴ

τὴ διδασκαλίᾳ του καὶ φρόντισαν νὰ τὴ διαδώσω-  
σ' ὅλον τὸν κοσμο. Οἱ πιστοὶ τοῦ Χριστοῦ ξεχω-



*Ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Φαρισαῖος*

ρισαν ἀμέσως ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ζοῦ-  
σαν ὅλοι ἐνωμένοι μὲ ἀδελφικὴ ἀγάπη κ' ἔκαμαν

ἔτσι τὶς Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες. Χριστιανικὴ Ἐκκλησία σημαίνει ἔνωση ἐκείνων, ποὺ πιστεύουν στὸ Χριστό.

Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως δὲν ἄφησαν ἡσυχους τοὺς χριστιανούς. Τοὺς κυνήγησαν μὲ ἄγρια μέσα. Σκότωσαν μὲ λιθοβολισμό τὸν ἀρχιδιάκονο **Στέφανο**, ποὺ τὸν εἶπαν οἱ χριστιανοὶ πρωτομάρτυρα, γιατί πρῶτος πέθανε ἀπὸ μαρτυρικὸ θάνατο. Ἀργότερα πολλοὶ ἄλλοι θυσιάστηκαν γιὰ τὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ. Οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ σκόρπισαν τότε σὲ διάφορα μέρη καὶ ὅπου πήγαιναν κήρυτταν τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ ὠνομάσθησαν **Ἀπόστολοι**. Εἶχαν μεγάλη πίστη στὴ θρησκεία τους, ἔδειχναν θάρρος καὶ δὲ φοβοῦνταν τὸ θάνατο. Γι' αὐτὸ ἄρχισε πολὺ γρήγορα νὰ ξαπλώνεται ἡ χριστιανικὴ θρησκεία.

Στὴν Ἀντιόχεια καὶ στὴ Δαμασκὸ πολλοὶ πίστεψαν στὴ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων καὶ ἔγιναν χριστιανοί. Στὶς πόλεις αὐτὲς ἔγιναν οἱ παλαότερες χριστιανικὲς ἐκκλησίες. Σὲ λίγο ὁ χριστιανισμὸς πέρασε στὴ Μικρὴ Ἀσία. Οἱ ἄνθρωποι ἄκουαν μὲ ἀνακούφιση τοὺς θερμοὺς λόγους τῶν ἀποστόλων καὶ δέχονταν τὴ νέα θρησκεία. Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Μ. Ἀσίας ἰδρύθηκαν χριστιανικὲς Ἐκκλησίες.

### 5. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος

Ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία ὁ Χριστιανισμὸς πέρασε

στην Ἑλλάδα. Ἐδῶ τὸν ἔφερε ἓνας ἄνθρωπος γε-  
μᾶτος ἐνθουσιασμοῦ, ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Ὁ **Παῦλος** εἶχε γεννηθῆ στὴν Ταρσό τῆς Κι-  
λικίας καὶ στὴν ἀρχὴ τὸν ἔλεγαν Σαούλ. Πρῶτα  
ἦταν φανατικὸς Ἑβραῖος καὶ φοβερὸς διώκτης τοῦ  
χριστιανισμοῦ. Ἐξαφνα ὅμως ἄλλαξε. Ὁ ἴδιος μᾶς  
διηγῆθηκε τὸ ὄραμα, πού εἶδε, ἐνῶ πήγαινε ἀπ' τὴν  
Ἱερουσαλὴμ στὴ Δαμασκό. Ἐνα δυνατὸ φῶς ἄστρα-  
ψε ἀπὸ τὸν οὐρανό, πού τὸν ἐθάμπωσε καὶ τὸν  
ἔρριξε χάμω. Ἄκουσε τότε τὴ φωνὴ τοῦ Ἰησοῦ,  
πού τοῦ ἔλεγε « Σαούλ, Σαούλ, γιατί με κυνηγᾷς; »

Ἀπὸ τότε ὁ Παῦλος ἔβαλε σκοπὸ τῆς ζωῆς του  
νὰ κηρύξη σ' ὅλο τὸν κόσμο τὴν θρησκεία τοῦ Χρι-  
στοῦ. Ἐκαμε μεγάλες περιοδεῖες καὶ προσπάθησε μὲ  
λόγια καὶ μὲ γράμματα νὰ πείση τοὺς ἀνθρώπους.  
Ὁ Παῦλος ἔστειλε σὲ διάφορες χριστιανικὲς κοινό-  
τητες τὶς περίφημες ἐπιστολές του, γὰ νὰ δυναμώ-  
σῃ τοὺς χριστιανοὺς στὴν πίστη τους. Πῆγε στὴ  
Συρία, στὴν Ἀραβία, στὴν Κύπρο, στὴ Μ. Ἀσία  
καὶ ἴδρυσεν σ' ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη ἐκκλησίες.

Ὑστερα πέρασε στὴ Μακεδονία καὶ τέλος ἔφτα-  
σε στὴν Ἀθήνα. Ἐκεῖ στὸ λόφο τοῦ Ἀρείου  
Πάγου κήρυξε τὸ Εὐαγγέλιο. Ἐλεγε στοὺς Ἀθη-  
ναίους πὼς ὁ Θεὸς δὲν μπορεῖ νὰ κατοικῇ σὲ πέ-  
τρες καὶ σὲ ἀγάλματα, πού τὰ φτιάχνουν οἱ ἄν-  
θρωποι, πὼς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν πολλοὶ Θεοί.



*Οι απόστολοι Παῦλος καὶ Μάρκος*

Ἐπάρχει ἓνας μονάχα ἀληθινὸς Θεός, πὺ ἐπλασε τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους.

Οἱ Ἀθηναῖοι στὴν ἀρχὴ δὲν πίστεψαν στὸν Παῦλο. Ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους Ἀθηναίους πίστεψε ἓνας μονάχα, ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης.

Ὁ Παῦλος ἔκαμε καὶ ἄλλες περιοδεῖες. Ἐπαθε πολλὰ γιὰ τὴν πίστη του, φυλακίστηκε καὶ ὠδηγήθηκε στὴ Ρώμη, γιὰ νὰ δικαστῆ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα. Ἐκεῖνος ἀφοῦ εἶδε πὺς δὲν ἔφταιγε, τὸν ἄφησεν ἐλεύθερο. Ὁ Παῦλος ξανάρχισε τὶς περιοδεῖες, γύρισε καινούργιες χῶρες καὶ τέλος ἔφτασε πάλι στὴ Ρώμη, τὸν καιρὸ πὺ ὁ σκληρὸς καὶ τυραννικὸς αὐτοκράτορας Νέρωνας ἀρχίζε ἄγριο διωγμὸ τῶν χριστιανῶν. Ἀμέσως λοιπὸν τὸν ἔπιασαν μὲ τὸν ἀπόστολο Πέτρο καὶ τοὺς καταδίκασαν σὲ θάνατο. Κ' ἔτσι οἱ δυὸ πρωταπόστολοι βρῆκαν μαρτυρικὸ θάνατο στὰ 67 μ.Χ.

67

## 6. Οἱ Ἕλληνες δέχονται τὸ χριστιανισμὸ

Οἱ Ἕλληνες στὴν ἀρχὴ δυσκολεύτηκαν νὰ δεχτοῦν τὸ χριστιανισμὸ. Ὡς τότε αὐτοὶ εἶχαν διδάξει ὅλον τὸν κόσμον. Πὺς νὰ δεχτοῦν τώρα μιὰ θρησκεία, πὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Ἰουδαία; Ἡ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων τοὺς φαινόταν πολὺ ἀπλὴ καὶ πολὺ λαϊκὴ. Στὴν Ἀθῆνα καὶ σὲ ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις ζοῦσαν τότε πολὺ σοφοὶ διδάσκαλοι, πὺ ἤξεραν καλὰ τ' ἀρχαῖα γράμματα καὶ δι-

δασκαν τοὺς νέους τῇ σοφίᾳ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Αὐτοὶ γὰρ πολὺν καιρὸν πολέμησαν τὸ χριστιανισμὸν καὶ ἔγραψαν βιβλία, γιὰ ν' ἀποδείξουν πὼς ἡ ἀρχαία θρησκεία εἶνε πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ τῆ χριστιανικῆς.

Ὁ λαὸς ὁμοῦς σιγὰ σιγὰ πίστεψε στὴ διδασκαλία τῶν ἀποστόλων καὶ μὲ τὸν καιρὸ πολλοὶ λόγοι Ἕλληνες ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ δούλεψαν μὲ ζῆλο, γιὰ νὰ στερεώσουν τὴ νέα θρησκεία. Τότε ὁ χριστιανισμὸς πῆρε πολὺ μεγαλύτερη δύναμη.

Οἱ λόγοι Ἕλληνες ἔγραψαν βιβλία, γιὰ ν' ἀποδείξουν στοὺς μορφωμένους πὼς ὁ χριστιανισμὸς εἶνε ἡ μόνη ἀληθινὴ θρησκεία. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ τελειότερη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔγινε ὄργανο τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Τὰ Εὐαγγέλια, οἱ Ἐπιστολὲς τῶν ἀποστόλων καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία γράφηκαν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἀργότερα οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας ἑλληνικὰ ἔγραψαν τὰ σοφὰ τους συγγράμματα.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα βοήθησε πολὺ νὰ διαδοθῇ ὁ χριστιανισμὸς, διότι οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι σ' ὅλες τὶς χῶρες ἤξεραν τὰ ἑλληνικά. Γι' αὐτὸ μπορούσαν νὰ καταλάβουν τὰ βιβλία, ποὺ ἦταν γραμμένα στὴν ἑλληνικὴ εἴτε τοὺς κήρυκες, ποὺ μιλοῦσαν σ' αὐτὴ τῇ γλῶσσᾳ.

## 7. Διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν—Οἱ μάρτυρες

Ο χριστιανισμὸς πρόκοψε καὶ ἀπλώθηκε πολὺ γρήγορα. Οἱ ἄνθρωποι εἶχαν ἀηδιάσει τὴν παλιὰ θρησκεία. Δὲν πίστευαν πιά στοὺς πολλοὺς θεοὺς, ποὺ δὲν τοὺς ἔδιναν καμιὰ παρηγοριὰ καὶ οὔτε ἐλάφρωναν τὸν πόνο τους, ἐνῶ ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ τοὺς ἤρθε σὰν παρηγοριὰ, σὰν ξαλάφρωμα στοὺς πτωχοὺς, στοὺς κατατρεγμένους, ποὺ στέναζαν κάτω ἀπὸ τὸ βᾶρος τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀδικία τῶν δυνατῶν. Μιλοῦσε μὲ συμπάθεια στοὺς μικροὺς καὶ ταπεινοὺς καὶ δίδασκε πῶς αὐτοὶ εὐκολώτερα θὰ μποῦν στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν παρὰ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ δυνατοί. Γι' αὐτὸ σ' ὅλα τὰ μέρη ὁ λαὸς ἄκουσε μὲ συγκίνηση τὴν καινούργια διδασκαλία καὶ πίστεψε στὸ Χριστό. Σὲ ὅλες τὶς πόλεις τῆς μεγάλης Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἦταν χριστιανοί, ποὺ ζοῦσαν ἐνωμένοι ἀδελφικά.

Αὐτὸ ἀνησύχησε τοὺς αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἦταν φανατικοί, ἄφηναν τοὺς ὑπηκόους των νὰ ἔχουν ὅποια θρησκεία ἤθελαν καὶ μέσα στὸ κράτος των ζοῦσαν εἰρηνικὰ ὅλες οἱ θρησκείες. Φοβήθηκαν ὅμως τὸ χριστιανισμό, γιατί τοὺς φάνηκε σὰ μιὰ ἐνωσιὴ τῶν φτωχῶν. Εἶχαν ὑποψία μήπως ὁ κατώτερος λαὸς ἐνωμένος μὲ τὴν πίστη στὴν καινούργια θρησκεία κάμῃ καμιὰ ἐπανάστασι, γιὰ νὰ χτυπήσῃ τοὺς πλούσιους καὶ τὸν αὐτοκράτορα. Γι' αὐτὸ κυνήγησαν τοὺς χριστιανούς

καὶ πολέμησαν νὰ τοὺς ἀφανίσουν μὲ τὰ πιὸ σκλη-  
ρὰ μέσα.



Ὁ Νέρωνας

Πρῶτος ἄρχισε τοὺς διωγμοὺς ὁ ἄγριος καὶ  
τυραννικὸς αὐτοκράτορας **Νέρωνας**. Ὁ μανιακὸς  
αὐτὸς ἄνθρωπος ἔκαψε τὴ Ῥώμη γιὰ νὰ διασκε-

δάση καὶ συκοφάντησε πῶς οἱ χριστιανοὶ ἔβαλαν τὴ φωτιά. Ὁ ὄχλος τῆς Ρώμης σηκώθηκε τότε καὶ ἔσφαξε πολλοὺς χριστιανούς. Ἄλλους ἔκαψε ὁ Νέρωνας καὶ ἄλλους ἔρριξε στὰ λιοντάρια μέσα στὸ ἀμφιθέατρο. Ἀλλὰ καὶ μερικοὶ καλοὶ αὐτοκράτορες, ὅπως ὁ *Μάρκος Ἀυρήλιος*, κακομεταχειρίστηκαν πολὺ τοὺς χριστιανούς. Ἐγίναν πολλοὶ διωγμοὶ σὲ διάφορες ἐποχές. Οἱ σπουδαιότεροι εἶνε δέκα καὶ τοὺς λένε δέκα διωγμοὺς τῆς ἐκκλησίας.

Στὶς σκληρῆς αὐτὲς περιστάσεις οἱ χριστιανοὶ δειξάν μεγάλον θάρρος καὶ ὑπόφεραν μὲ πίστη καὶ ἐν ἡρωϊσμῷ τὰ βασανιστήρια. Ὅλους αὐτοὺς, ποὺ ὑποτάσσονταν γιὰ τὴν πίστη, ἡ Ἐκκλησία τοὺς ὠνόμασε *μάρτυρες*. Τὸ θάρρος καὶ ἡ πίστη τῶν μαρτύρων ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση. Πολλοὶ πίστεψαν στὸ χριστὸ βλέποντας τὴν αὐτοθυσίαν τῶν χριστιανῶν. Οἱ διωγμοὶ δὲν μπόρεσαν νὰ σταματήσουν τὸ ξάλλωμα τοῦ χριστιανισμοῦ.

### 8. Ἡ νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ—Θ

Μεγάλος Κωνσταντῖνος 1932

Πέρασαν τρακόσια χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ χριστοῦ. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ὁ χριστιανισμὸς ἐκόκκιζε καὶ ἀπλώθηκε σ' ὅλο τὸ Ῥωμαϊκὸ κράτος. Στὶς τέσσαρες ἄκρες τῆς αὐτοκρατορίας ἦταν ἐτήριοι χριστιανοὶ ἐνωμένοι, ποὺ ἀποτελοῦσαν



*Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος*

μιά μεγάλη δύναμη. Οί αυτοκράτορες όμως δὲν  
παυαν νὰ τοὺς κατατρέχουν.

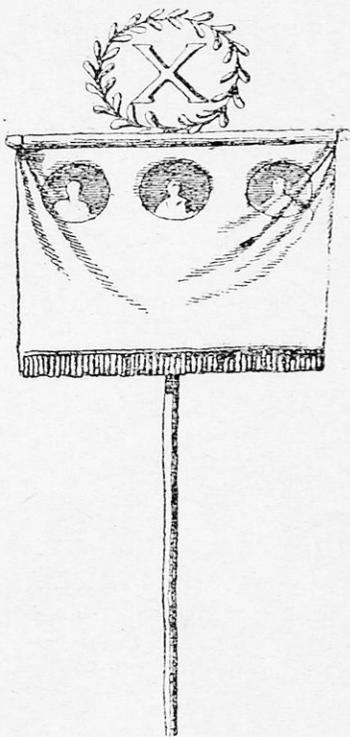
Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια οἱ αυτοκράτορες τῆς Ῥώ-  
μης, ἐπειδὴ δὲν μπορούσαν νὰ κυβερνήσουν μόνοι  
τὴν ἀπέραντη αὐτοκρατορία, πῆραν ἓνα βοηθό, ἓνα  
υπάρχοντα ὅπως λέγουν. Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο ἄρ-  
χοντας ἔμενε στὴν Ἀνατολή, ὁ ἄλλος στὴ Δύση.  
Ἐτσι ἄρχισε ἡ αὐτοκρατορία νὰ χωρίζεται σὲ δύο,  
ἐν Ἀνατολικῇ καὶ ἐν Δυτικῇ. Ὑστερα ἀπὸ λίγο οἱ  
αὐτοκράτορες πῆραν ἀπὸ ἓνα βοηθό. Τὸ κρά-  
τος εἶχε τώρα τέσσαρες κυβερνήτες. Κατὰ τὸ 300 μ.  
Χ. ἓνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ **Κωστάντιος ὁ Χλω-  
ρός**, καὶ κυβερνοῦσε τὴ σημερινὴ Γαλλία καὶ τὴ  
Μεγάλη Βρετανία. Τοῦ Κωσταντίου γιὸς ἦταν  
**Κωσταντῖνος**, ποὺ δοξάστηκε πολὺ καὶ ὠνομά-  
στηκε *Μέγας*.

Ὁ Κωσταντῖνος εἶχε μητέρα χριστιανή, τὴν  
Ἁγία Ἑλένη. Αὐτὴ τὸν ἔκαμε νὰ ἀγαπήσῃ τὴν νέα  
θρησκεία. Μὰ καὶ ὁ ἴδιος σὰν ἔξυπνος πολιτικὸς  
αἰσθάνθηκε πὺς ὁ χριστιανισμὸς εἶχε καταστήσει  
μια μεγάλη δύναμη μέσα στὸ κράτος.

Ὅταν πέθανε ὁ Κωστάντιος καὶ τὸν διαδέ-  
χθηκε ὁ Κωσταντῖνος, βασίλευε μεγάλη ταραχὴ  
ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει. Οἱ αυτοκράτορες ἔκαμαν  
πόλεμο ἀναμεταξύ τους. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς, ὁ **Μα-  
ξέντιος**, ποὺ εἶχε ἔδρα τὴ Ῥώμη, θέλησε νὰ ἐπι-  
βάλῃ τὸν Κωσταντῖνο, γιὰ νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴ

χώρα του. Ἐκεῖνος γὰρ νὰ τὸν προλάβῃ προχώρησεν  
μὲ στρατὸ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀνησυχοῦσε ὅμως γιὰ τὸ  
εἶχε λίγον στρατόν.

Λέγουσιν πὺς ἐκεῖ πού προχωροῦσε εἶδεν ἕξαφν



*Τὸ Λάβαρον*

τὸ μεσημέρι ἕνα φωτεινὸν  
σημεῖον εἰς τὸν οὐρανόν, πο  
εἶχε τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ  
καὶ πάνω σ' αὐτὸ τὰ γράμ  
ματα «Ἐν τούτῳ νίκα»  
Ὁ Κωνσταντῖνος πρόστα  
ξε καὶ ἔκαμαν μιὰ σημαί  
μ' ἕνα σταυρὸν καὶ ἔπάνω  
τὸ μονόγραμμα τοῦ Χρισ  
τοῦ ΧΡ. Τῇ σημαίᾳ αὐ  
τῇ τὴν εἶπαν *λάβαρον*. Μ  
αὐτὸ ἔδειξε ὁ Κωνσταντῖ  
νος πὺς γίνεται προστά  
της καὶ ἀρχηγὸς τοῦ χρι  
στιανισμοῦ. Αὐτὸ γέννησεν  
μεγάλον ἐνθουσιασμὸν εἰς  
στρατόν, γιὰ τὸ πολλοὶ στρα  
τιῶτες τοῦ ἦσαν χριστιαν  
νοὶ καὶ πολέμησαν μὲ με

γάλη ὁρμή καὶ χωρὶς νὰ λογαριάσῃ τὴν ζωὴν του

312

Ὁ Κωνσταντῖνος νίκησεν τὸ Μαξέντιον καὶ  
κυρίευσεν τὴν Ρώμην. Ἡ νίκη τοῦ Κωνσταν  
τῖνου σήμαινε νίκη τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ διωγμο

τῶν Χριστιανῶν ἔπαψαν ἀπὸ τότε καὶ ὁ Κωσταντίνος ἔγινε προστάτης τῆς θρησκείας, πὺ τὴν εἶχαν κατατρέξει τόσο πολὺ οἱ προκάτοχοί του.

### 9. Ὁ Κωσταντίνος χτίζει τὴν Πόλη

Ὁ Κωσταντίνος νίκησε ὅλους τοὺς ἐχθροὺς του καὶ ἔγινε μόνος κύριος τῆς μεγάλης Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τότε ὁ χριστιανισμὸς κυριάρχησε παντοῦ. Σκέφτηκε τότε νὰ κάμη καινούργια πρωτεύουσα, γιὰτὶ δὲν ἦταν εὐχαριστημένος νὰ μένη στὴ Ρώμη, ὅπου ζοῦσαν ἀκόμη πολλοὶ εἰδωλολάτρες καὶ ἡ παλιὰ ἀριστοκρατία δὲν ἀγαποῦσε τὸν αὐτοκράτορα.

Ἀφοῦ γύρισε πολλὰ μέρη, διάλεξε μιὰ θέση πάνω στὸ Βόσπορο, ἐκεῖ πὺ ἦταν χτισμένο τὸ Βυζάντιο, ἡ παλιὰ ἐλληνικὴ ἀποικία. Ἐκεῖ ἔχτισε τὴ γέα πόλη. Χιλιάδες στρατιῶτες δούλεψαν γιὰ νὰ οἰκοδομήσουν ἓνα ψηλὸ καὶ δυνατὸ τεῖχος μὲ πολλοὺς πύργους, ἀπὸ τὴν Προποντίδα, δηλαδὴ τὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ ὅπως λέμε σήμερα, ὡς τὸν Κεράτιο κόλπο.

Μέσα στὸ τεῖχος αὐτὸ ἔχτισε τὴν πόλη. Τὴ στόλισε μὲ ὠραῖα χτίρια, ἔκαμε πλατεῖες καὶ δρόμους μεγάλους κ' ἔφερε ἀπὸ διάφορες ἐλληνικὲς πόλεις σπουδαῖα καλλιτεχνήματα.

Στὰ 330 μ. Χ. ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια καὶ ὁ Κωσταντίνος ἔφερε ἐκεῖ τὴν πρω-

X εεύουσά του. Ἡ νέα πόλη ὠνομάστηκε *Κωσταντινούπολη* ἢ *Πόλη μονάχα* καὶ ἔγινε μεγάλη καὶ περὶφημη στὴν ἱστορία.



*Ἡ ἅγια Ἑλένη*

Ἡ καλὴ μητέρα τοῦ Μ. Κωσταντίνου, ζωγραφισμένη ὡς βασίλισσα, κάθεται στὸ θρόνο.

X Ἡ θέσις τῆς Πόλης ἦταν ἐξαιρετικὴ. Βρίσκειται ἀνάμεσα στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀσία, εἶνε

κατάλληλη νὰ ἐξουσιάζη καὶ τὶς δυὸ αὐτὲς χῶρες καὶ νὰ μαζεύη τὰ πλούτη τους. Ὁ Κωνσταντῖνος πέθανε τὸ 337, ἀφοῦ δέχτηκε ἐπίσημα τὸ χριστιανισμό καὶ βαπτίστηκε λίγο προτοῦ πεθάνῃ. Ἡ Ἐκκλησία τὸν τίμησε πολὺ, τὸν ὠνόμασε *Μέγα*, τὸν εἶπε Ἅγιο καὶ Ἰσαπόστολο, γιὰτὶ κοπίασε νὰ διαδώσῃ τὸ χριστιανισμό ὅσο καὶ οἱ ἀπόστολοι.

Ἄφοῦ πέθανε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, τὸ Ῥωμαϊκὸ κράτος χωρίστηκε πάλι σὲ δυό. Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορες ἔμενε στὴ Ρώμη καὶ ὁ ἄλλος στὴν Πόλη.

Τὸ κράτος τῆς Ρώμης ἢ ὅπως λένε τὸ *Αὐτικὸ ρωμαϊκὸ κράτος* χάθηκε, γιὰτὶ ἀπ' τὴ Γερμανία κατέβηκαν πολλοὶ λαοὶ πολεμικοί, ποὺ κυρίεψαν πρῶτα τὶς ἐπαρχίες του καὶ τέλος τὴ Ρώμη. Ἐνῶ τὸ Ἀνατολικὸ κράτος ἔζησε καὶ ἔγινε πλούσιο καὶ δυνατό.

Στὴν ἀρχὴ ἡ Ἀνατολικὴ Αὐτοκρατορία ἦταν κράτος ρωμαϊκόν. Ἐπειδὴ ὅμως στὰ μέρη, ποὺ ἐξουσίαζε ὁ κυριώτερος καὶ ὁ πιὸ μορφωμένος λαὸς ἦταν οἱ Ἕλληνες, ἔγινε μὲ τὸν καιρὸ Ἑλληνικὴ. Γι' αὐτὸ τὴ λένε *Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία* καὶ *Βυζαντινὴ*, γιὰτὶ στὴ θέσῃ τῆς Πόλης ἦταν μιὰ φορὰ τὸ Βυζάντιο. Θρησκεία τῆς αὐτοκρατορίας ἔγινε ὁ χριστιανισμὸς καὶ γλῶσσα ἐπίσημη ἡ ἑλληνικὴ.

## 10. Θρησκευτικὲς ταραχὲς καὶ Σύνοδοι

Ὁ χριστιανισμὸς νίκησε τὴν εἰδωλολατρείαν. Πολὺ γρήγορα ὅμως οἱ χριστιανοὶ χωρίστηκαν καὶ ἄρχισαν νὰ μαλώνουν ἀναμεταξύ τους. Ἀφορμὴ στὶς φιλονικίες ἔδωσαν οἱ *αἰρέσεις*. Πολλοὶ χριστιανοὶ δηλαδὴ ἤθελαν νὰ δώσουν στὴ διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων ἐξήγηση διαφοροετικὴ ἀπὸ τὴν ἐπίσημη, πὺ παραδέχονταν ἡ ἐκκλησία.

Ἐνας πολὺ μορφωμένος παπὰς στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὁ Ἄρειος, ὑποστήριξε ἀντίθετα στὴ διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας πὺς ὁ Χριστὸς δὲν εἶνε θεὸς, ἀλλὰ δημιούργημα τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Ἄρειος ἀπόχτησε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ ἄρχισαν τότε νὰ φιλονικοῦν οἱ χριστιανοὶ καὶ ἦταν κίνδυνος νὰ χωριστῇ ἡ ἐκκλησία. Ὁ Κωνσταντῖνος πρόσταξε τοὺς ἐπισκόπους νὰ κάμουν ἕνα μεγάλο συνέδριο γιὰ νὰ λύσουν τὴ διαφορὰ.

Στὰ 325 μ. Χ. μαζεύτηκαν στὴ Νίκαια τῆς Βιθυνίας 318 ἐπίσκοποι ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐγινε ζωνρὴ συζήτηση. Ἐνας νέος διάκος τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξαντρίας, ὁ **Ἀθανάσιος**, πολέμησε μὲ μεγάλη εὐγλωττία τὸν Ἄρειο. Οἱ ἐπίσκοποι καταδίκασαν τὴν αἵρεση τοῦ Ἀρείου καὶ ὑπόγραψαν μιὰ *Ἐκθεση*, πὺ ἔλεγε πὺς ὁ Χριστὸς εἶνε τέλειος Θεός, ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα.

Ἀπὸ τότε συνήθισαν νὰ μαζεύωνται οἱ ἐπίσκοποι σὲ συνέδρια, γιὰ νὰ λύνουν τὰ μεγάλα θρησκευτικὰ ζητήματα. Τὰ συνέδρια αὐτὰ ὠνομάστηκαν *σύνοδοι*. Ἐπειδὴ στὰ μεγάλα συνέδρια μαζεύονταν ἐπίσκοποι ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κράτους, σὰ νὰ ποῦμε ἀπ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, τὰ συνέδρια αὐτὰ ὠνομάστηκαν *Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι*. Τέτοια συνέδρια ἔγιναν ἑπτὰ καὶ τὰ λένε στὴ γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας αἱ *ἑπτὰ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι*.

### 11. Τὸ «Πιστεύω» καὶ ὁ Μέγας Θεοδοσίος

Οἱ θρησκευτικὲς ταραχὲς δὲ σταμάτησαν καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὴ Σύνοδο τῆς Νίκαιας. Οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς εἶχαν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Ὁλος ὁ κόσμος, ὄχι μόνο οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ λόγιοι, παρὰ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ καὶ οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ συζητοῦσαν μὲ πάθος γιὰ τὰ θεολογικὰ ζητήματα. Μάλωναν, χωρίζονταν σὲ κόμματα καὶ πολλὲς φορές γίνονταν ταραχὲς καὶ στάσεις.

Σὲ λίγο φάνηκε ἄλλη αἵρεση. Ἀρχηγὸς ἦταν τὴν ὥρην ὁ Πατριάρχης τῆς Πόλης *Μακεδόνης*. Ἐγίναν πάλι ταραχὲς. Οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ποὺ δὲν ἦταν πολὺ ἱκανοὶ αὐτοκράτορες, δὲ μπόρεσαν νὰ περιορίσουν τὸ κακό. Τὸ κράτος κινδύνεψε πολὺ, γιὰτὶ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἓνας πολεμι-

κὸς λαός, οἱ *Γότθοι*, πέρασαν τὸ Δούναβη καὶ ἔκαμαν ἐπιδρομὴν σὲ διάφορα μέρη τοῦ κράτους.

Σὲ λίγο ὁμοῦς ἀνέβηκε στὸ θρόνον ἓνα ἱκανὸς αὐτοκράτορας, ὁ *Θεοδόσιος*. Αὐτὸς κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς Γότθους καὶ μὲ κάθε μέσο προστάτεψε τὴν ὀρθοδοξίαν. Στὰ 381 μ. Χ. κάλεσε τὴν *Δεύτερον Οἰκουμενικὴν Σύνοδον* στὴν Κωνσταντινούπολιν. Αὐτὴ καταδίκασε τὸ Μακεδόνιον καὶ τὴν αἵρεσίν του καὶ πρόσθεσε καινούρια ἄρθρα στὴν Ἐκθεσὴ τῆς Νίκαιας. Ἔτσι συμπληρωμένη ἡ Ἐκθεσὴ ὠνομάστηκε *Σύμβολο τῆς πίστεως* καὶ εἶναι τὸ γνωστὸ «Πιστεύω εἰς ἓνα θεὸν πατέρα, παντοκράτορα κτλ.

Οἱ φιλονικίαι ὁμοῦς γιὰ τὰ θρησκευτικὰ δὲν παύουν. Ἀργότερα φάνηκαν καὶ ἄλλες αἱρέσεις καὶ ἔγιναν νέες ταραχές. Οἱ θρησκευτικὲς φιλονικίαι τάραξαν πάντα τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἔβλαψαν πολὺ τὸ κράτος.

## 12. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας

Στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ χριστιανισμοῦ οἱ σπουδαιότεροι σοφοὶ ἦταν εἰδωλολάτρεις. Στὴν Ἀθήναν, στὴν Ἀντιόχειαν, στὴν Ἀλεξάνδρειαν, στὴν Ρώμην καὶ σὲ ἄλλες μεγάλες πόλεις ὑπῆρχαν μεγάλα σχολεῖα μὲ πολὺ σοφοὺς δασκάλους, ποὺ ἀγαποῦσαν πολὺ τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κόσμον καὶ τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν. Οἱ εἰδωλολάτρεις λόγιοι ἔγραψαν πολλὰ, γιὰ νὰ δείξουν πὼς ἡ παλιὰ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων

ἦταν καλύτερη ἀπὸ τὴ χριστιανική. Ἐνας ἀνεψιὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὁ Ἰουλιανός, πού σπούδασε στὶς φιλοσοφικὲς σχολὲς στὴν Ἀθήνα, ἀγάπησε πολὺ τὰ ἀρχαῖα γράμματα καὶ μαζὶ μ'



Ἰουλιανὸς

αὐτὰ τὴν ἀρχαῖα εἰδωλολατρικὴ θρησκεία. Ὄταν ἀργότερα ἔγινε αὐτοκράτορας, θέλησε νὰ ξαναφέρῃ τὴν ἀρχαῖα θρησκεία καὶ πολέμησε τὸ χριστιανισμό. Γι' αὐτὸ οἱ χριστιανοὶ τὸν ὠνόμασαν *Παραβάτη*.

Σὲ λίγο ὅμως πολλοὶ μαθητὲς τῶν φιλοσόφων

ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ μορφώθηκαν καὶ ἔμαθαν τ' ἀρχαῖα γράμματα. Αὐτοὶ ἀγωνίστηκαν νὰ ὑπερασπίσουν τὴ χριστιανικὴ θρησκεία μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὰ συγγράμματά τους. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦταν πολὺ μορφωμένοι καὶ ἔγραφαν πολὺ καλὰ τ' ἀρχαῖα ἑλληνικά. Τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἡ Ἐκκλησία τοὺς ὠνόμασε *μεγάλους δασκάλους καὶ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας*.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότερους πατέρες εἶνε ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος, ὁ τρομερὸς ἀντίπαλος τοῦ Ἀρειοῦ, ποὺ στὴ Σύνοδο τῆς Νίκαιας, καθὼς εἶδαμε, ὑποστήριξε μὲ ζῆλο καὶ εὐγλωττία τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀθανάσιος ἔγινε ἀργότερα ἀρχιεπίσκοπος σιὴν Ἀλεξάντρεια, καὶ ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα καὶ ἔγινε πολὺ ξακουστός.

### 13. Οἱ τρεῖς Ἱεράρχες

Μεγαλύτερη δόξα ἀπόκτησε ὁ *Μέγας Βασίλειος*. Ὁ Βασίλειος γεννήθηκε στὴν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας. Σπούδασε στὴν Ἀθήνα, στὶς φιλοσοφικὰς σχολὰς, ὅπου εἶχε συμμαθητὴ τὸν Ἰουλιανὸν καὶ ἕνα ἄλλον ἀπὸ τὴν ἐπαρχία του, τὸ *Γρηγόριον τὸ Ναζιανζηνόν*. Ἦξερε πολὺ καλὰ τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, μὰ ἀγαποῦσε πρὸ πολὺ τὴν ἀσκητικὴν ζωὴν. Ἀργότερα ἔγινε δεσπότης στὴν Καισάρεια. Ἐκεῖ ἴδρυσεν μοναστήρια, νοσοκομεῖον καὶ φτωχοκομεῖον. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμ-

ματα, πὸν καὶ σήμερα τὰ διαβάζομε μ' εὐχαρίστησι. Ὁ Βασίλειος πέθανε τὸ 379 μ.Χ.

Ἐπίσης μεγάλη φήμη εἶχε ὁ συμπατριώτης καὶ συμμαθητῆς τοῦ Βασιλείου **Γρηγόριος**, πὸν ὠνομάστηκε Ναζιανζηνός, γιὰτὶ γεννήθηκε στὴ Ναζι-



Οἱ τρεῖς Ἱεράρχες

ανζό, μικρὴ καμὸπολη τῆς Καππαδοκίας. Ὁ αὐτοκράτορας Θεοδόσιος ἔφερε τὸ Γρηγόριο στὸν Πατριαρχικὸ θρόνο τῆς Πόλης.

Ὀλίγο νεώτερος ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ περίφημος Πατριάρχης Ἰωάννης, πὸν γιὰ τὴ μεγάλη του



Ἰωάννης Χρυσόστομος

εὐγλωττία ὠνομάστηκε **Χρυσόστομος**. Ὁ Ἰωάννης γεννήθηκε στὴν Ἀντιόχεια τῆς Συρίας καὶ πολὺ νέος ἐπίγειος γνωστὸς μὲ τοὺς λόγους τοῦ ἔβγαξε στὴν ἐκκλησία. Ἀργότερα ἔγινε πατριάρχης τῆς Πόλης καὶ ἔξακολουθοῦσε νὰ μαγεύη τὸν κόσμον μὲ τὴν ἐπιτομία του. Γι' αὐτὸ ὁ Ἰωάννης θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ῥήτορες τοῦ κόσμου. Ὡς σήμερον διατηρηθῆκαν πολλοὶ λόγοι τοῦ Χρυσόστομου γεμᾶτοι ὀρμῆς καὶ δύναμης. Ἦταν ἄνθρωπος πολὺ αὐστηρὸς καὶ δυσχερῆς στησε τὴ βασίλισσα Εὐδοκίαν ἐπειδὴ κατηγοροῦσε τὴν βασιλευτέλειά της καὶ τὴν ἀσπίδα τῆς αὐλῆς. Γι' αὐτὸ ἔξορίστηκε δυὸ φορὲς στὰ μέρη τῆς Πόντου καὶ πέθανε στὴν ἔσχατη ἐξορία ἀπὸ τὴν ταξιδιωτικὴν πτωρίαν τοῦ ταξιδιοῦ τὸ 407 μ. Χ.

Ἐπὶ τὴν ἐξορίαν αὐτοῦ ἦσαν ἄλλοι λόγοι οἱ καὶ ἰατρῆς. Ἡ Ἐκκλησία

ὅμως τιμᾷ ἰδιαίτερα τοὺς τρεῖς αὐτοὺς, τὸ Βασίλειο, τὸ Γρηγόριο καὶ τὸ Χρυσόστομο, καὶ τοὺς ὀνομάζει *Τρεῖς Ἱεράρχες*.

#### 14. Ὁ Ἰουστινιανὸς

Τὸ κράτος κακοκυβερνήθηκε ἀρκετὸν καιρὸ καὶ πέρασε μεγάλο κίνδυνο, γιὰ τὸ τριγύριζαν ἐχθροὶ ἀπὸ παντοῦ. Στὴν Ἀσία τὸ πολεμοῦσαν οἱ Πέρσες, στὴν Εὐρώπη πολλοὶ γερμανικοὶ λαοὶ πέρασαν τὰ σύνορα καὶ, χύθηκαν στὶς διάφορες ἐπαρχίες του. Ἔτσι χάθηκε τὸ δυτικὸ ρωμαϊκὸ κράτος καὶ κινδύνεψε νὰ πάθῃ τὸ ἴδιο καὶ τὸ ἀνατολικό.

Ἐπειτα ὅμως, στὰ 527, ἀνέβηκε στὸ θρόνον ἓνας πολὺ σπουδαῖος βασιλέας ὁ Ἰουστινιανός. Αὐτὸς ἔβαλε τάξιν στὸ κράτος, 527 τὸ δυνάμωσε καὶ τὸ δόξασε. Ὁ Ἰουστινιανὸς βασίλευσε 38 χρόνια, ἀπὸ τὸ 527—565. Ἦταν ἄνθρωπος σοβαρὸς καὶ πολὺ ἐργατικὸς καὶ ἐνιωθε πὼς ὁ αὐτοκράτορας ἔχει κάποια βαρεῖα ὑποχρέωση. Προπάντων εἶχε ἓνα ἐξαιρετικὸ προτέρημα. Ἦξερε νὰ διαλέγῃ τὸν κατάλληλο ἄνθρωπο γιὰ τὴν κάθε θέσιν. Γι' αὐτὸ κατώρθωσε νὰ βρῇ ἰκανώτατους ἀνθρώπους, διοικητὲς, στρατηγούς, νομομαθεῖς, καλλιτέχνες, πὺν τὸν ἐβοήθησαν πολὺ καὶ δόξασαν τὴ βασιλεία του.

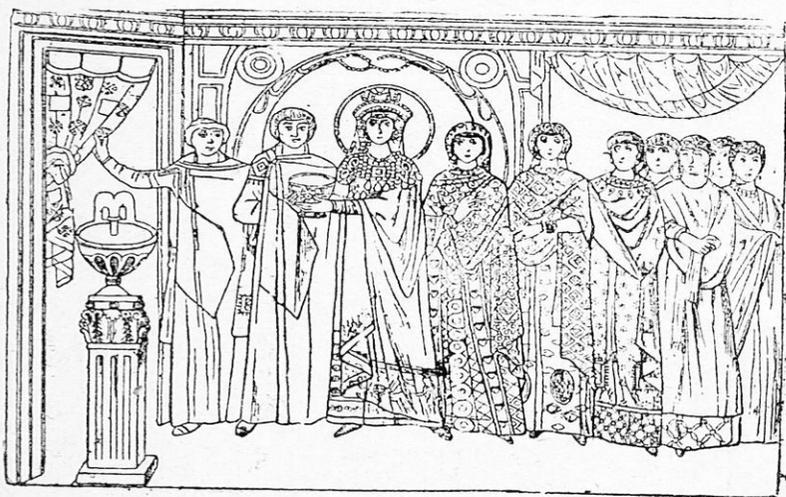
Ὁ Ἰουστινιανὸς πῆρε γυναῖκα ἀπὸ χαμηλὴ κοι-



Ὁ Ἰουστινιανὸς

νωνική τάξη, τῇ Θεοδώρα. Ὁ πατέρας τῆς ἔτρεφε ἄγρια θηρία, ἀπ' αὐτὰ πού παίζουν στὸ ἵπποδρόμιο, καὶ ἡ Θεοδώρα ἢ ἴδια ἔπαιζε στὸ θέατρο. Ὁ Ἰουστινιανὸς τὴν ἀγάπησε, τὴν παντρεύτηκε καὶ τὴν ἔκαμε βασίλισσα.

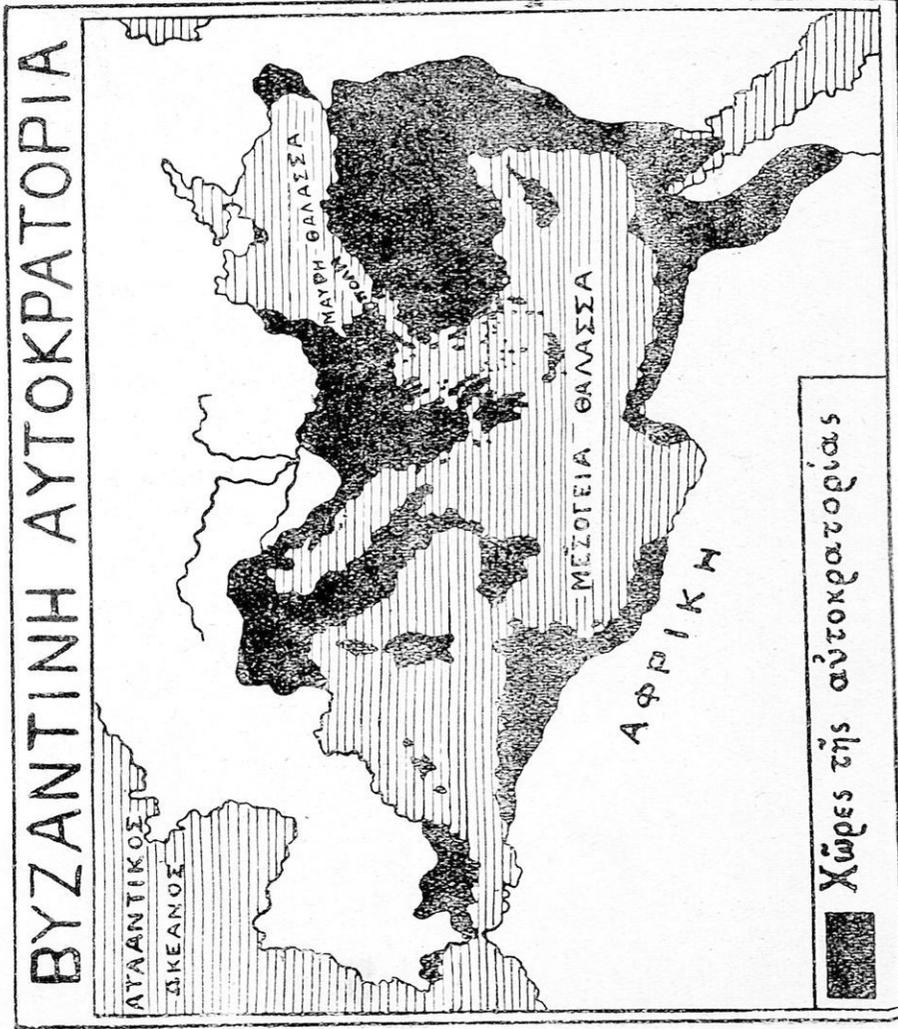
Ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ Ἰουστινιανός, ἦταν



Ἡ Θεοδώρα

Ἀπὸ μιὰ παλιὰ ψηφιδωτὴ εἰκόνα. Στὴ μέση ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα, γύρω γυναῖκες τῆς αὐλῆς.

μεγάλῃ ἀταξίᾳ στὸ κράτος. Θέλησε νὰ βάλῃ τάξη καὶ νὰ φέρῃ πειθαρχία. Ὁ λαὸς τῆς Πόλης ὁμως ανυπαρκεστῆθηκε, ἔκαμε ἐπανάσταση καὶ λίγο ἔλειψε ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ χάσῃ καὶ θρόνο καὶ ζωὴ. Στὴ δύσκολῃ αὐτῇ περίστασι ἡ Θεοδώρα ἔδειξε μεγάλη



σταθερότητα καὶ αὐτὴ ἔδωσε θάρρος στὸν Ἰουστινιανό, πὺ εἶχε χάσει κάθε ἐλπίδα καὶ ἦταν ἔτοιμος νὰ φύγη, γιὰ νὰ σώσῃ τὴ ζωὴ του. Τρεῖς μέρες βούιξε ἡ ἐπανάσταση στοὺς δρόμους. Τέλος ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος χτύπησε τοὺς ἐπαναστάτες. Χιλιάδες ἄνθρωποι σκοτώθηκαν τότε στὸ ἵπποδρόμιο καὶ στοὺς δρόμους τῆς Πόλης. Αὐτὴ εἶνε ἡ ἐπανάσταση, πὺ τὴν ὠνόμασαν *Στάση τοῦ Νίκα*.

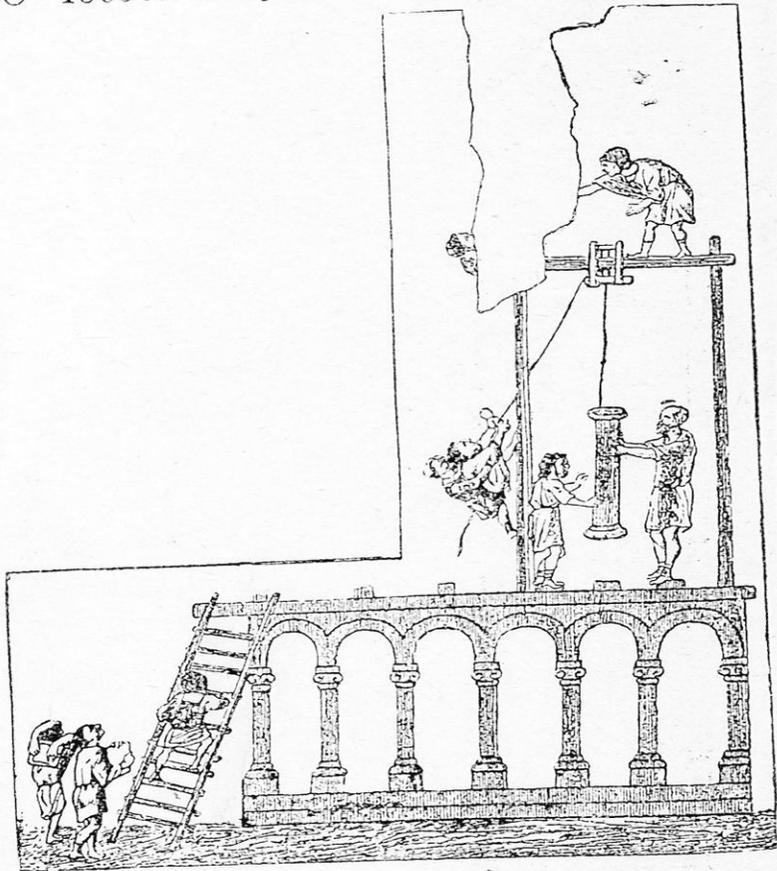
Ὁ Βελισσάριος ἔγινε ξακουστὸς ἀπὸ τότε καὶ σὲ πολλοὺς πολέμους ἔδειξε πὺς ἦταν ἄξιος στρατηγός. Ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχε καὶ ἄλλους πολὺ καλοὺς στρατηγούς, φρόντισε πολὺ γιὰ τὸ στρατὸ καὶ ἔκαμε πολλοὺς πολέμους. Ὁ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἦταν ὁ καλύτερος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Γι' αὐτὸ κατώρθωσε ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ νικήσῃ τοὺς Γερμανοὺς, πὺ εἶχαν κυριεύσει τὶς χῶρες τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ὁ Βελισσάριος χτύπησε πρῶτα μ' ἓνα μικρό, μὰ πολὺ καλὰ ὀργανωμένο στρατὸ, τοὺς Βάνδαλους, πὺ εἶχαν κυριεύσει τὴ βορινὴ Ἀφρική, τοὺς νίκησε, ἔπιασε αἰχμάλωτο τὸ βασιλεῖα τους καὶ τὸν πῆγε αἰχμάλωτο στὴν Πόλη. Ὑστερα χτύπησε τοὺς Γότθους, πὺ εἶχαν τὴν Ἰταλία. Τὸν πόλεμο, πὺ ἄρχισε αὐτός, τὸν ἀποτελείωσε ἓνας ἄλλος ἐπίσης καλὸς στρατηγός, ὁ *Ναρσής*. Ἐτσι οἱ δυὸ αὐτὲς χῶρες, ἡ βορινὴ Ἀφρική, ἡ Ἰταλία κ' ἓνα μέρος

ἀπὸ τὴν Ἰσπανία ἐλευθερώθηκαν καὶ ξανάγιναν  
ἐπαρχίες τῆς αὐτοκρατορίας.

15 Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.  
Ἡ Ἁγία Σοφία

Ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἔκαμε μονάχα μεγάλους



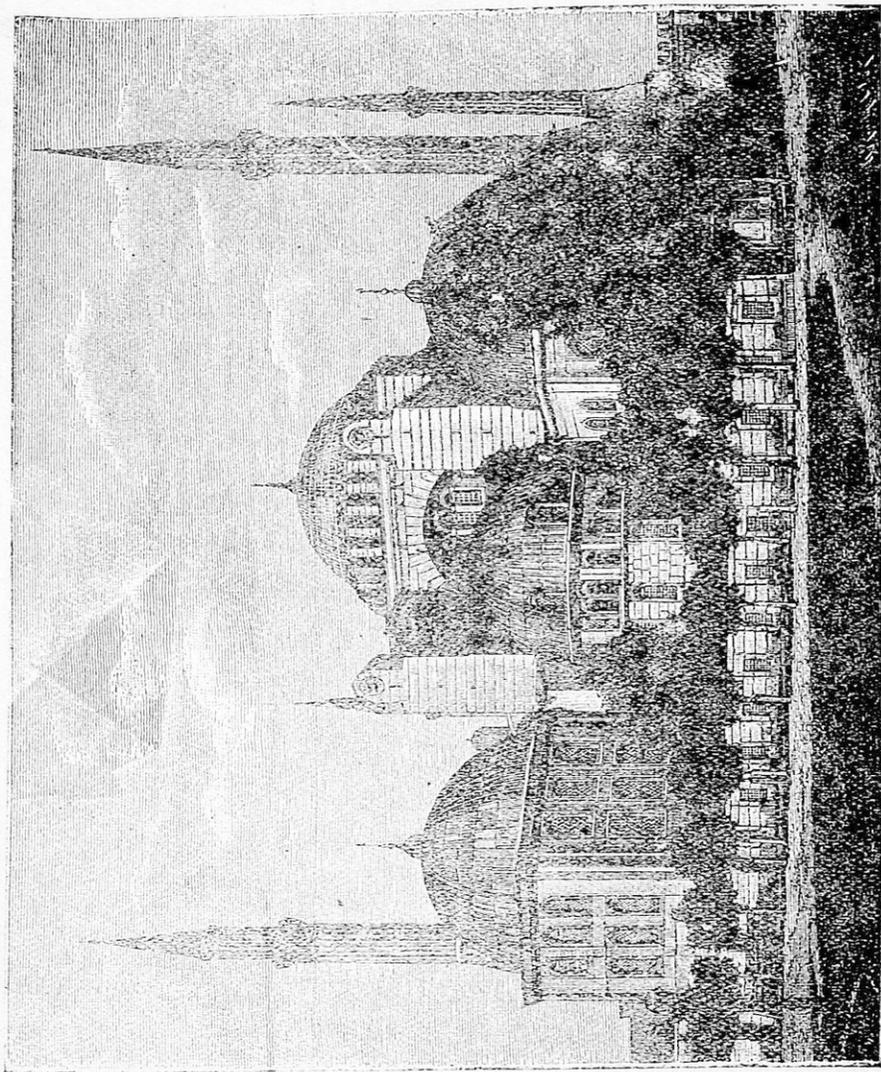
Πῶς ἔχτιζαν σιὸν καιρὸ τῶν Βυζαντινῶν  
Εἰκόνα ἀπὸ βυζαντινὸ χειρόγραφο.

πολέμους. Φρόντισε πολὺ νὰ διοθώσῃ τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ κράτους του. Διάλεξε ἀνθρώπους ἰκανοὺς καὶ τοὺς ἔβαλε νὰ διοικήσουν τὶς ἐπαρχίες, ἔβαλε καλοὺς νόμους, φρόντισε πῶς νὰ προκόψῃ τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ βιομηχανία καὶ ἔκτισε σπουδαῖα χτίρια. Αὐτὰ εἶνε τὰ εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν τάξη, ποὺ ἔφερε στὸ κράτος, ὠφελήθηκε πρῶτα τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ αὐτοκρατορία πλούτησε. Στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν νὰ καλλιεργοῦν τὸ μετάξι. Λένε πῶς δυὸ καλόγεροι ἔφεραν ἀπὸ τὴν Κίνα κρυφὰ μέσα στὸ σαβδί τους τὰ αὐγά τοῦ μεταξοσκώληκα. Ἡ βιομηχανία τοῦ μεταξιοῦ πρόκοψε πολὺ στὶς ἑλληνικὰς χῶρας καὶ τὰ μεταξωτὰ τῆς αὐτοκρατορίας ἔγιναν περίφημα.

Πολὺ σπουδαία εἶνε ἡ νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὴ δουλειὰ αὐτὴ τὴν ἀνάθεσε σ' ἓνα σοφὸ νομομαθῆ, ποὺ τὸν ἔλεγαν *Τριβωνιανό*. Αὐτὸς μαζὶ μὲ ἄλλους σοφοὺς ταχτοποίησε τοὺς νόμους, ποὺ εἶχαν βάλει ὡς τότε ὅλοι οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες. Ἡ νομοθεσία αὐτὴ ὀνομάζεται *Ρωμαϊκὸ Δίκαιο* καὶ ἀπ' αὐτὴν ὠφελήθησαν πολὺ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀγαποῦσε πολὺ νὰ χτίσῃ. Ἐκαμε τόσα πολλὰ ἔργα, δρόμους, γεφύρια, ὕδραγωγεία, ἐκκλησίες, ὥστε ἓνας σπουδαῖος ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς του ἔγραψε ἓνα ὁλόκληρο βιβλίον γιὰ

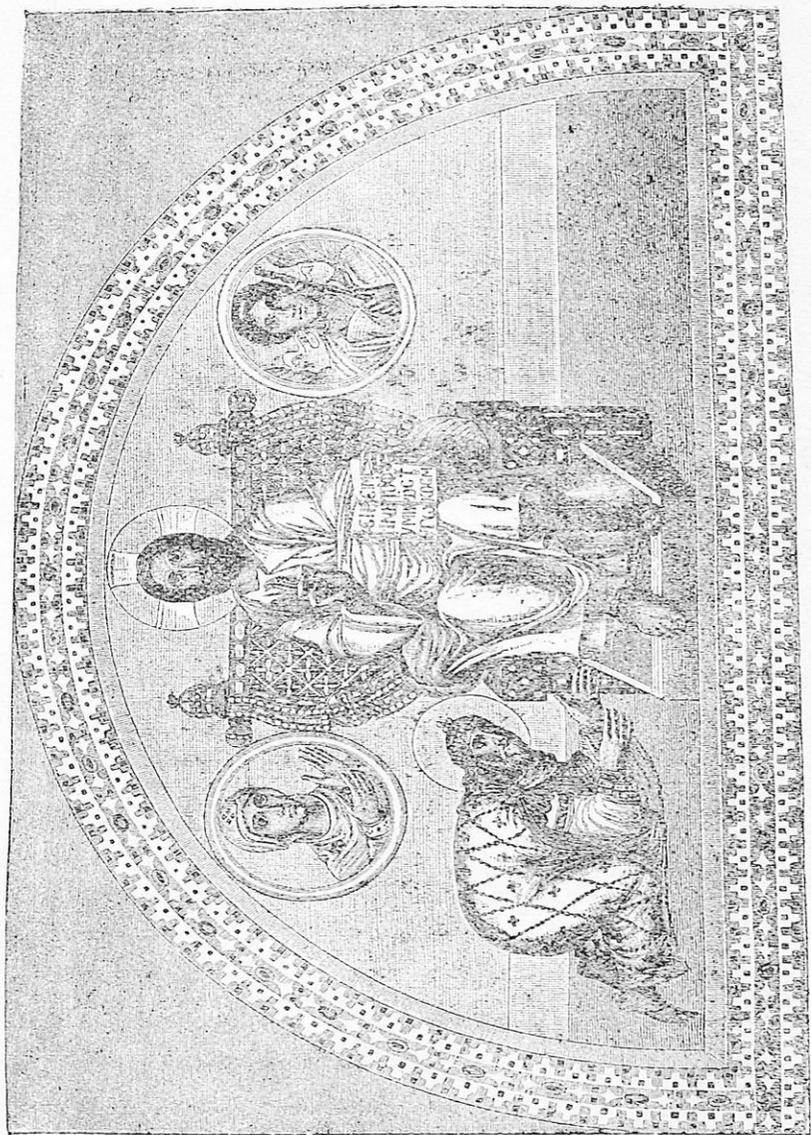


Ἁγιά Σοφιά

τὰ χτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ ὀνομαστότερο ἔργο του εἶνε ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Σοφίας. Δυὸ ἀρχιτέκτονες ἀπὸ τῆ Μ. Ἀσία, ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος, ἔκαμαν τὸ σχέδιο τοῦ ναοῦ καὶ χιλιάδες ἐργάτες δούλεψαν ἕξι χρόνια, γιὰ νὰ στήσουν τὸ μεγαλοπρεπέστατο οἰκοδόμημα. Ἡ Ἁγία Σοφία ἔγινε ἀληθινὰ θαῦμα. Ἡ πολυτέλειά της καὶ τὰ στολίδια της στὸ ἐσωτερικὸ ἔκαναν ἐντύπωση σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, πὺν ἔρχονταν ἀπὸ τὶς τέσσερες ἄκρες τοῦ κόσμου. «Ὅποιος τὴν ἔχει ἐμπρὸς στὰ μάτια, γράφει ἕνας ἱστορικὸς αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, δὲν χορταίνει νὰ τὴ βλέπη καὶ ὅποιος τὴν εἶδε μιὰ φορὰ, δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ξεχάσῃ στὴ ζωὴ του καὶ τὸ διηγίεται μὲ καμάρι στοὺς ἄλλους». Πολλοὶ ἔγιναν χριστιανοὶ βλέποντας τὸ μεγαλεῖο της.

## 16. Ὁ Ἡράκλειος καὶ οἱ περσικοὶ πόλεμοι

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκαμε ἕνα σοβαρὸ λάθος στὴν πολιτικὴ του. Ἔστειλε τὸ στρατό του στὴ δύση, γιὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Γερμανοὺς, ἐνῶ στὴν ἀνατολὴ τὸ κράτος εἶχε ἐπικίνδυνους ἐχθροὺς. Ὁ στρατὸς κουράστηκε καὶ ἀδυνάτησε στοὺς πολέμους αὐτοὺς, πὺν βάσταξαν πολλὰ χρόνια, καὶ τὸ ταμεῖο ἄδειασε ἀπὸ τὰ ἔξοδα γιὰ τὶς ἐκστρατεῖες καὶ τὶς μεγάλες οἰκοδομές. Ἔτσι βρῆκαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὴ χτυπήσουν οἱ ἐχθροὶ της. Ὅχι λιγώτερο τοὺς



Μιά ψηφιδωτή εικόνα από την άγια Σοφιά

εὐκόλυναν μὲ τὴν ἀνικανότητά τους οἱ αὐτοκράτορες, ποὺ ἤρθαν ὕστερ' ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό. Δυὸ ἦταν οἱ κυριώτεροι ἐχθροὶ τῆς αὐτοκρατορίας σ' αὐτὰ τὰ χρόνια, οἱ Ἄβαροι καὶ οἱ Πέρσες. Οἱ Ἄβαροι ἦταν λαὸς μογγολικῆς καταγωγῆς, ποὺ ἤρθε στὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὴν Ἀσία καὶ ἴδρυσε κράτος στὰ μέρη τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Οἱ Πέρσες εἶχαν κράτος ἀρκετὰ δυνατὸ στὴν Ἀσία καὶ ἓνα πολεμικὸ βασιλιά, ποὺ τὸν ἔλεγε *Χοσρόη*.

Ὁ Χοσρόης μὲ δυνατὸ στρατὸ χτύπησε τὶς ἀσιατικὰς ἐπαρχίαι τοῦ κράτους. Κυρίεψε τὴ Συρία, προχώρησε στὴν Παλαιστίνη, μῆκε στὴν Ἱερουσαλήμ καὶ πῆρε τὸν Ἱμίμο Σταυρό. Ὑστερα κυρίεψε τὴν Αἴγυπτο, προχώρησε στὴ Μ. Ἀσία καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἔφτασε ὡς τὴ Χαλκηδόνα, ποὺ εἶνε ἀντίκρου στὴν Πόλη, στὴν ἀσιατικὴ παραλία τοῦ Βοσπόρου. Καὶ οἱ Ἄβαροι ἦταν ἔτοιμοι νὰ κινηθοῦν, ἐνῶ τὸ ἑλληνικὸ κράτος τὸ κυβερνοῦσαν ἀνίκανοι ἄνθρωποι.

Στὶς δύσκολες αὐτὲς στιγμὲς ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ Ἡράκλειος, ἄνθρωπος τολμηρὸς καὶ καλὸς στρατιωτικὸς. Τί μπορούσε ὅμως νὰ κάμῃ στὴν ἀπελπιστικὴ κατάστασι, ποὺ ἦταν τὸ κράτος; Δὲν εἶχε οὔτε στρατὸ οὔτε χρήματα καὶ μεγάλα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας ἦταν στὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἡράκλειος ὅμως δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Βάλθηκε ἀμέσως στὴ δουλιὰ καὶ βρῆκε ἄξιους ἀνθρώ-

πους, πού τόν βοήθησαν, ὅπως ὁ Πατριάρχης Σέργιος καί ἄλλοι. Ὁ Ἡράκλειος κατώρθωσε νά κάμῃ



Ὁ Ἡράκλειος

καινούριο στρατό, ἔδωσε θάρρος στοὺς στρατιῶτες του καί ἀναψε στή ψυχὴ τους τὴν πίστη πῶς πολεμοῦν γιὰ τὴ θρησκεία τους.

Ἀπ' ἐκείνη τὴ στιγμὴ Ἕλληνες καί Πέρσες ἄρχισαν ἓνα πόλεμο, πού βάσταξε πολλὰ χρόνια. Τὸ πρῶτο πού ἔπρεπε νά κάμῃ ὁ Ἡράκλειος ἦταν νά διώξῃ τὸν ἐχθρὸ ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσία. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἔκαμε μιὰν ἐκστρατεία μὲ τὸ στόλο, ἔβγαλε τὸ στρατὸ στὴν παραλία τῆς Κιλικίας καί πῆρε ἀπὸ πίσω τοὺς Πέρσες. Τοὺς νίκησε σὲ μιὰ μεγάλη

μάχη καί τοὺς ἀνάγκασε νά τραβήξουν βιαστικὰ τὸ στρατὸ τους ἀπὸ τὴ Χαλκηδόνα καί ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία.

### 17. Οἱ Ἄβαροι πολιορκοῦν τὴν Πόλην

Ὁ πόλεμος ὅμως δὲν τελείωσε. Ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος βρισκόταν μακριὰ ἀπὸ τὴν Πόλην, στὸ βάθος τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ Πέρσες συνενοήθηκαν μὲ τοὺς Ἀβάρους καὶ ὁ βασιλέας τῶν Ἀβάρων μὲ πολὺ στρατὸν καὶ πολιορκητικὰς μηχανὰς κίνησε πρὸς τὴν Πόλην καὶ τὴν ἔκλεισε ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Σὲ λίγο κατέβηκαν καὶ οἱ Πέρσες πάλι κ' ἔφτασαν ὡς τὴ Χαλκηδόνα. Ἡ πρωτεύουσα βρέθηκε τότε σὲ φοβερὸ κίνδυνον. Ἀλλὰ ὁ Πατριάρχης Σέργιος καὶ ἄλλοι ἄρχοντες τῆς Πόλης ἔδειξαν μεγάλη δραστηριότητα καὶ ἔσωσαν τὴν πρωτεύουσα. Οἱ Ἄβαροι ἀφοῦ ἔκαμαν φοβερὰ ἐπιθέσεις στὸ κάστρο καὶ εἶδαν πὼς δὲ μποροῦν νὰ τὸ κυριεύσουν, ἔλυσαν τὴν πολιορκία καὶ τραβήχτηκαν στὴ χώρα τους. Ἔτσι γλίτωσε ἡ Πόλη. Τότε μέσα στὴ χαρὰ καὶ τὴ συγκίνησή τους ἔκαμαν ἓνα ὕμνον, γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὴ Θεοτόκον, γιὰτὶ ὁ λαὸς πίστευε πὼς αὐτὴ ἔσωσε τὴν Πόλην. Αὐτὸς εἶνε ὁ περίφημος Ἀκρίθιστος Ὑμνος, ποὺ τὸν ψάλλουν ὡς τώρα κάθε Παρασκευὴ τῆς Μεγάλης Σαρακοστῆς καὶ τὸν λένε *Χαιρετισμὸν τῆς Παταγίας*.

Ὁ Ἡράκλειος ὕστερα ἀπὸ μεγάλον ἀγῶνα νίκησε τοὺς Πέρσες καὶ προχώρησε στὴ χώρα τους. Ὁ Χοσρόης σκοτώθηκε καὶ ὁ γιὸς του ἔκαμε εἰρήνη μὲ τὸν Ἡράκλειον καὶ τοῦ ἔδωσε πίσω τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν.

Ὁ Ἡράκλειος γύρισε στὴν Πόλη, ὅπου ἔγινε μεγάλη ὑποδοχή. Τὸν ἄλλο χρόνο πῆγε στὴν Ἱερουσαλήμ κ' ἐκεῖ ἔστησε πάλι τὸν Τίμιο Σταυρὸ στὸ

629

Γολγοθᾶ, στὶς 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 629 μ. Χ. Ἀπὸ τότε ἡ Ἐκκλησία γιορτάζει τὴν Ὑψωση τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου).

Ὁ Ἡράκλειος βασίλευσε 30 χρόνια (610-641 μ. Χ.). Μὰ τὰ τελευταῖα του δὲν ἦσαν ἔνδοξα ὅπως τὰ πρῶτα.

### 18. Ὁ Μωάμεθ καὶ ἡ θρησκεία του

Στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου τὸ κράτος ἔπαθε μεγάλες συμφορές, γιὰ τὴν Ἀσία φάνηκε νέος πολὺ ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς, οἱ Ἀραβες, ποὺ νίκησαν τὸ στρατὸ τοῦ Ἡρακλείου καὶ κυρίεψαν πολλὰς ἐπαρχίες.

Οἱ Ἀραβες κατοικοῦσαν στὴν Ἀραβία, ποὺ εἶνε μιὰ πλατιὰ χερσόνησο στὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Ἀσίας. Ἡ Ἀραβία εἶνε χώρα πολὺ ζεστή, ἀκατοίκητη στὸ μεγαλύτερο μέρος. Ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Μωάμεθ οἱ Ἀραβες δὲν εἶχαν καμιὰ σημασία, γιὰ τὴν ἦσαν χωρισμένονι σὲ πολλὰς φυλὰς καὶ δὲν ἀποτελοῦσαν ἓνα κράτος. Στὰ χρόνια ὁμοῦς τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου τοὺς ἔνωσε ὁ Μωάμεθ, ποὺ τοὺς δίδαξε μιὰ καινούρια θρησκεία.

Ὁ Μωάμεθ γεννήθηκε τὸ 571 μ. Χ. στὴν πόλη τῆς Ἀραβίας Μέκα. Γεννήθηκε ἀπὸ φτωχὴ

οικογένεια καὶ δὲν εἶχε καμιά μόρφωση. Ταξίδεψε ὁμως μὲ τὰ καραβάνια στὴ Συρία, ὅπου γνώρισε τὴ χριστιανικὴ καὶ τὴν ἑβραϊκὴ θρησκεία, ἐνῶ οἱ Ἄραβες ὡς τότε ἦταν εἰδωλολάτρες. Παρατήρησε τότε πὼς δὲν ἦταν καλὴ τοῦ τόπου του ἡ θρησκεία καὶ αὐτὸ τὸν ἔκανε πολὺ σκεπτικὸ.

Μιά μέρα τοῦ φάνηκε πὼς εἶδε ἓνα ἄγγελο, ποῦ τοῦ εἶπε νὰ διδάξῃ τὴν ἀληθινὴ θρησκεία. Ἄπὸ τότε ἄρχισε νὰ κηρύχνῃ. Ἔλεγε πὼς ὑπάρχει ἓνας μονάχα Θεός, ὁ Ἄλὰχ, καὶ πὼς ὁ ἴδιος εἶνε ὁ προφήτης του, πὼς ἡ ψυχὴ ζῆ καὶ ἀφοῦ πεθάνῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ πὼς οἱ πιστοὶ πηγαίνουν στὸν παράδεισο. Οἱ πιστοὶ πρέπει νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς θρησκείας του, νὰ προσεύχωνται καὶ νὰ νηστεύουν. Τὸ μεγαλύτερο ὁμως καθῆκον τοὺς εἶνε νὰ διαδίδουν στὰ ἄλλα ἔθνη, στοὺς ἄπιστους ὅπως ἔλεγε, τὴν ἀληθινὴ θρησκεία. Πρέπει νὰ πολεμήσουν καὶ νὰ σκοτωθοῦν γιὰ τὴν πίστη τους. Ὅσοι σκοτώνονται πολεμώντας γιὰ τὴ θρησκεία, εἶνε μάρτυρες καὶ πηγαίνουν στὸν παράδεισο.

Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ ὠνομάσθηκε Ἰσλάμ ἢ Ἰσλαμισμὸς. Τῆ λένε καὶ Μωαμεθανισμὸ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μωάμεθ. Τὸ ἱερὸ βιβλίον ποῦ περιέχει τὴ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ, ὀνομάζεται *Κοράνι*.

Οἱ Ἄραβες στὴν ἀρχὴ δὲν πίστεψαν τὸ Μωάμεθ. Τὸν κυνήγησαν μάλιστα

καὶ τὸν ἔδιωξαν ἀπὸ τῆ Μέκα. Ἀργότερα ὁμοίως παραδέχτηκαν τῆ διδασκαλία του. Ὁ Μωάμεθ ἔνωσε ὅλες τὶς ἀραβικὲς φυλὲς καὶ ἔγινε βασιλιάς τῶν Ἀράβων. Πολλοὶ λαοὶ στὴν Ἀσία καὶ στὴν Ἀφρικὴ δέχτηκαν τὸ μωαμεθανισμό. Οἱ σπουδαιότεροι ὁμοίως ἀπὸ τοὺς μωαμεθανοὺς εἶνε οἱ Ἀραβες καὶ οἱ Τοῦρκοι. Αὐτοὶ ἔκαμαν φοβεροὺς πολέμους μὲ τὸ ἑλληνικὸ κράτος καὶ ἔβλαψαν πολὺ τὸν ἑλληνισμό.

### 19. Ὁ ἀραβικὸς κίνδυνος

Οἱ Ἀραβες φανατίστηκαν πολὺ μὲ τὴ θρησκεία, πού τοὺς δίδαξε ὁ Μωάμεθ. Εἶχαν ἓνα ζῆλο, μιὰ δυνατὴ ὁρμὴ νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴ χώρα τους καὶ ν' ἀπλώσουν τὴ διδασκαλία του σὲ ὅλον τὸν κόσμον.

Ὁ Μωάμεθ πέθανε στὰ 632 μ. Χ. Οἱ διάδοχοί του ὁμοίως, πού τοὺς ὠνόμασαν *καλίφηδες*, ἐξακολούθησαν τὸ ἔργο του. Οἱ Ἀραβες βγήκαν ἀπὸ τὴν Ἀραβία καὶ χτύπησαν τὸ ἑλληνικὸ καὶ τὸ περσικὸ κράτος. Βοῆξαν καὶ τοὺς δυό, Ἕλληνας καὶ Πέρσες, ἀδυνατισμένους ἀπὸ τὸ φοβερὸ πόλεμον, πού ἔκαμαν τὸν καιρὸ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τοῦ Χοσροῦ, ρήμαξαν πρῶτα τὸ περσικὸ κράτος καὶ κυρίεψαν τὶς χῶρες του. Οἱ Πέρσες τότε δέχτηκαν τὸν ἰσλαμισμό. Ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κράτος πῆραν ἰσχυρὰ σημαντικὰς ἐπαρχίας, τὴ Συρία, τὴν Παλαιστίνη καὶ τὴν Αἴγυπτον. Σχεδὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι

τῶν μερῶν αὐτῶν ἔγιναν μωαμεθανοί. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως οἱ Ἄραβες νὰ προχωρήσουν στὴ Μ. Ἀσία. Ὁ στρατὸς τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας καὶ οἱ ἐγγώριοι τοὺς σταμάτησαν στὰ σύνορα τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Συρίας.

Ὑστερα οἱ Ἄραβες κυρίεψαν τὴν παραλία τῆς Βορρινῆς Ἀφρικῆς, πέρασαν στὴν Ἰσπανία καὶ κυρίεψαν τὰ νότια μέρη τῆς χερσονήσου. Ἔτσι ἵδρυσαν μιὰ αὐτοκρατορία, ποὺ ἦταν τόσο μεγάλη, ὅσο ἡ παλιὰ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία.

Οἱ Ἄραβες δὲν ἦταν βάρβαροι. Ἀγαποῦσαν τὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες, ἔμαθαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς λαοὺς, ποὺ ὑπόταξαν, προπάντων ἀπὸ τοὺς Σύρους, ποὺ ἦταν πολὺ προωδευμένοι. Μετάφρασαν πολλὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων στὴ γλῶσσα τους. Κυβέρνησαν καλὰ τὸ κράτος τους, ἀνάπτυξαν τὸ ἐμπόριο καὶ καλλιέργησαν τὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες.

Οἱ Ἄραβες ἔγιναν πολὺ επικίνδυνοι στὸ ἑλληνικὸ κράτος, μάλιστα ἀπὸ τὸν καιρὸ, ποὺ ἔκαμαν πρωτεύουσά τους τὴ **Δαμασκὸ** στὴ Συρία. Ἔτσι ἔφτασαν στὴ Μεσόγεια θάλασσα, ἔκαμαν δυνατὸ στόλο στοὺς λιμένες τῆς Συρίας καὶ ἄρχισαν φοβεροὺς πολέμους μὲ τοὺς Ἕλληνας. Ὁ στόλος τους ἔφτασε πολλὰς φορὲς ὡς τὴν Πόλη, τὴν πολιορκήσκει καὶ λίγο ἔλειψε νὰ τὴν κυριέψῃ.

Ἡ φοβερώτερη ἐπιδρομὴ τῶν Ἀράβων ἔγινε  
*Μαθήματα Ἱστορίας Ε' Δημοτικοῦ Χ. Θεοδορίδου* 4

τὸ 717 μ. Χ. Ἡ κατάσταση τῆς αὐτοκρατορίας  
717 ἦταν πάλι ἐλεεινή. Τότε στὸ θρόνο κά-  
θονταν ἀνίκανοι αὐτοκράτορες, γίνον-  
ταν ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος βρι-  
σκοῦσαν σὲ μεγάλη παραλυσία. Οἱ Ἄραβες μὲ με-  
γάλο στόλο καὶ στρατὸ ἤρθαν νὰ χτυπήσουν τὴν  
Πόλη. Τὸ κράτος ὅμως τὸ γλίτωσε πάλι ἕνας γεν-  
ναῖος στρατηγός, ὁ **Λέων ὁ Ἰσαυρός**. Ὁ στρατὸς  
τῆς Μ. Ἀσίας βλέποντας τὸν κίνδυνο ἐπαναστά-  
τησε, ἔβαλε στὸ θρόνο τὸν Λέοντα καὶ αὐτὸς ἔδειξε  
μεγάλη δραστηριότητα καὶ πολέμησε μὲ πολὺ με-  
γάλη τόλμη τοὺς Ἄραβες. Οἱ Ἕλληνες ἔκαψαν τ'  
ἀραβικὰ πλοῖα μὲ τὴν ὑγρὴ φωτιά, ποὺ ἦταν ἕνα  
μῖγμα ἀπὸ θειάφι, νίτρο, πίσσα καὶ πετρέλαιο καὶ  
ἔκαιγε μέσα στὸ νερό. Ἡ Κωνσταντινούπολη γλί-  
τωσε ἀπὸ τοὺς Ἄραβες καὶ μαζὶ μ' αὐτὴ ὀλόκληρος  
ὁ ἑλληνισμὸς.

Οὐδὲν ἔστιν ἄλλο



## ✓ ΤΑ ΔΟΞΑΣΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

---

### 20. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμιση

Ο Λέων ὁ Ἰσαυρος ἀφοῦ ἔσωσε τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Ἀραβες, ἀποφάσισε νὰ τοῦ βάλῃ τάξιν καὶ νὰ τοῦ δώσῃ καινούρια ζωὴ.

Χρόνια τώρα τὸ βυζαντινὸ κράτος τὸ ἔτρωγε μιὰ βαθιὰ ἀρρώστια, πού τοῦ ἔκοβε τὶς δυνάμεις. Ὁ λαὸς ἦταν ἀμόρφωτος καὶ δὲν ἔδειχνε κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ κράτος. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι φρόντιζαν περισσότερο γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους παρὰ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀσφάλειά του. Τὸ ἴδιο ἢ κατάστασις στὴν ἐκκλησίαν δὲν ἦταν πιὸ εὐχάριστη. Οἱ χριστιανοὶ ἦταν ἀγράμματοι καὶ εἶχαν πολλὰς δεισιδαιμονίας. Δὲν φρόντιζαν μὲ τὰ ἔργα καὶ τὶς σκέψεις τους νὰ εἶνε καλοὶ χριστιανοὶ, μόνο νόμιζαν πὼς θὰ σώσουν τὴν ψυχὴ τους προσκυνώντας τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων. Σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς αὐτοκρατορίας ἦταν μεγάλα μοναστήρια μὲ πολλὰ κτήματα, χωράφια, κήπους, δάση, καὶ ἄφθονα εἰσοδήματα. Τὰ κτήματά τους δὲν πλήρωναν φόρο στὸ

κράτος. Στὰ μοναστήρια πήγαιναν χιλιάδες νέοι, γιὰ ν' ἀποφύγουν τοὺς κόπους τῆς ζωῆς. Ἔτσι ἡ κοινωνία ἔχανε ἐργατικὰ χέρια.

Ὁ Ἰσαυρος λοιπὸν καὶ πολλοὶ ἄλλοι μορφωμένοι ἄνθρωποι εἶδαν πὼς θὰ καταστραφῇ τὸ κράτος, ἂν ἐξακολουθήσῃ αὐτὴ ἡ κατάσταση. Ἀποφάσισαν λοιπὸν νὰ φωτίσουν καὶ νὰ μορφώσουν τὸ λαὸ καὶ ὕστερα νὰ βάλουν τάξιν στὸ κράτος καὶ νὰ κάμουν δυνατὸ στρατὸ καὶ στόλο. Ἀρχισαν ὅμως ἄσχημα τὸ ἔργο τους. Νόμισαν πὼς ὅλα θὰ διορθωθοῦν, ἂν παύσῃ ὁ λαὸς νὰ προσκυνῇ τὶς εἰκόνες. Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν πρόσταξε νὰ σηκώσουν τὶς εἰκόνες ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες καὶ ἀπαγόρευσε νὰ τὶς προσκυνοῦν. Ἐπειτα ἔκλεισε τὰ μοναστήρια καὶ ἀνάγκασε τοὺς καλογήρους νὰ ζητήσουν ἄλλη δουλίᾶ.

Αὐτὸ ἔκαμε κακὴν ἐντύπωση. Ὁ λαὸς δὲν κατάλαβε τοὺς καλοὺς σκοποὺς του, νόμισε πὼς ὁ Λέων εἶνε αἰρετικὸς καὶ πὼς θέλει νὰ χαλάσῃ τὴν θρησκεία. Τότε ἄρχισαν πάλιν θρησκευτικὲς ταραχὲς καὶ ὁ Λέων ἀπάντησε πολλὰς δυσκολίας. Οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορίας χωρίσθησαν σὲ δυὸ. Ὅσοι ἤθελαν τὴ μεταρρύθμιση ὠνομάσθησαν *εἰκονομάχοι*, οἱ ἀντίθετοί τους *εἰκονολάτρεις*.

Τὸ ἔργο τοῦ Λέοντα τὸ ἐξακολούθησε ὁ γιὸς του **Κωνσταντῖνος Ε΄**, ἓνας τολμηρὸς καὶ δραστήριος βασιλεὺς. Ὑστερα ἤρθαν πολλοὶ ἄλλοι εἰκονο-

μάχοι αυτοκράτορες. Οί θρησκευτικὲς ταραχὲς βάσταξαν 120 χρόνια καὶ ὀνομάζονται στὴν ἱστορία *εἰκονομαχία*. Στὸ τέλος ὁμως ἡσύχασαν τὰ πάθη. Ἡ βασίλισσα *Θεοδώρα* κάλεσε τὸ 843 μ. Χ. σύνοδο στὴν Κωνσταντινούπολη, 

843
-----

 ποὺ ξανάφερε τὴν προσκύνηση τῶν εἰκόνων. Ἀπὸ τότε ἡ ἐκκλησία γιορτάζει τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας τὴν ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων.

Ἡ μεταρρύθμιση ὁμως δὲν ἀπότυχε ὁλότελα. Οἱ εἰκονομάχοι αυτοκράτορες ἔβαλαν κάποια τάξη στὸ κράτος, ἔθεσαν νόμους καλοὺς, αὖξησαν τὰ εἰσοδήματα τοῦ δημοσίου καὶ προπάντων δυνάμωσαν τὸ στρατὸ καὶ τὸ στόλο. Αὐτὸ ἔσωσε τὸ κράτος καὶ τοῦ ἔδωσε καινούρια ζωὴ.

## 21. Οἱ Βούλγαροι

Ὡς τὸν καιρὸ αὐτὸν ἐχθροὶ τῆς αυτοκρατορίας ἦταν οἱ Πέρσες καὶ οἱ Ἀραβες στὴν Ἀσία, οἱ Ἀβάροι στὴν Εὐρώπη. Μὲ τὸν καιρὸ οἱ Ἀβάροι χάθηκαν. Φάνηκε ὁμως στὴν Εὐρώπη ἕνας καινούριος ἐχθρὸς τῆς αυτοκρατορίας. Ὁ ἐχθρὸς αὐτὸς ἦταν οἱ Βούλγαροι. Αὐτοὶ ἦταν πιὸ επικίνδυνοι, γιατί ἤρθαν νὰ κατοικήσουν πολὺ κοντὰ στὴν Πόλη.

Ἡ χώρα, ποὺ τὴ λέμε σήμερα Βουλγαρία, εἶχε τὸν παλαιότερο καιρὸ ἄλλο ὄνομα καὶ ἦταν ἐπαρχία τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας. Οἱ κάτοικοι

της ὁμως λιγότεψαν μὲ τοὺς πολέμους καὶ ὁ αὐτοκράτορας ἔδωσε τὴν ἄδεια στοὺς Σλάβους, ποὺ ζοῦσαν πέρα ἀπὸ τὸ Δούναβη, νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ, γιὰ νὰ καλλιεργοῦν τὴ χώρα. Οἱ Σλάβοι αὐτοὶ ἦταν ἐργατικοὶ καὶ ἔγιναν φιλήσυχοι ὑπήκοοι τοῦ Βυζαντίου.

Ἀργότερα ὁμως στὰ 679 στὴ Βουλγαρία κατέβηκε ἓνας ἄλλος λαὸς πολεμικὸς, οἱ Βούλγαροι.

**679** Αὐτοὶ ἔρχονταν ἀπὸ τὴν Ἀσία, ἦταν μογγόλοι στὴν καταγωγὴ καὶ συγγενεῖς τῶν Τούρκων. Ἀπὸ τὴν Ἀσία πέρασαν στὴ Ρωσία καὶ ἀπ' ἐκεῖ κατέβηκαν στὴ Βουλγαρία, κυρίεψαν τὴ χώρα καὶ ἔκαμαν δούλους τοὺς παλιοὺς κατοίκους, τοὺς Σλάβους. Μὲ τὸν καιρὸ ὁμως ἀνακατέφθησαν μὲ αὐτοὺς καὶ ἔμαθαν τὴ γλῶσσα τους. Ἔτσι γεννήθηκαν ἀπὸ τὴν ἔνωση τῶν δυὸ λαῶν οἱ Βούλγαροι.

Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Πόλης προσπάθησαν νὰ τοὺς κάμουν χριστιανούς. Ἔστειλαν δυὸ δραστήριους ἱεραπόστολους, τὸ **Μεθόδιο** καὶ τὸν **Κύριλλο**, ποὺ ἦταν ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Οἱ Βούλγαροι ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ ἔμαθαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, δὲν ἔπαψαν ὁμως νὰ εἶνε κίνδυνος γιὰ τὴν αὐτοκρατορία. Ἐκαμαν μεγάλους καὶ φοβεροὺς πολέμους μὲ τὸ ἑλληνικὸ κράτος, ποὺ μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς βαστοῦν ὡς τὶς μέρες μας.

## 22. Οἱ Βουλγαρικοὶ πόλεμοι

Οἱ Βούλγαροι εἶχαν πολλοὺς πολεμικοὺς ἡγεμόνες. Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς, ὁ *Κροῦμιμος*, ἦταν πολὺ τολμηρὸς καὶ ἄγριος. Νίκησε σὲ μιὰ μάχη τὸν αὐτοκράτορα *Νικηρόση Α'* καὶ τὸν ἐσκότωσε. Τότε πολιόρκησε τὴν Ἀδριανούπολη καὶ ὤρμησε νὰ πάρῃ τὴν Πόλη, ὅπου εἶχε πάλι ταραχὰς καὶ ἀνωμαλίαις. Τὸ κράτος πάλι τὸ ἔσωσαν οἱ στρατιωτικοί. Ἀνέβασαν στὸ θρόνο ἓνα ἱκανὸ αὐτοκράτορα, τὸν *Λέοντα Ε'*, πού τὸν ἔλεγαν Ἀρμένιο. Αὐτὸς νίκησε σὲ μεγάλη μάχη τὸν Κροῦμιμο στὴ *Μεσημβρία* τὸ 817. Ὁ Κροῦμιμος πληγώθηκε καὶ πέθανε καὶ οἱ Βούλγαροι γιὰ ἑβδομήντα 817 χρόνια δὲν ἔκαμναν πιά ἐπιδρομὰς στὴν αὐτοκρατορία.

Στὰ χρόνια τῆς εἰρήνης οἱ Βούλγαροι πρόκοψαν καὶ πλούτισαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριο. Τότε ἄρχισαν φοβερότερο πόλεμο. Βασιλιὰ εἶχαν αὐτὴν τὴ φορὰ τὸ *Συμεών*, πού εἶχε μείνει πολὺν καιρὸ στὴν Πόλη καὶ σπούδασε στὰ σχολεῖα τῆς. Οἱ Βούλγαροι ἔκαμαν τότε ἐπιδρομὰς σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας. Σὲ λίγο ὅμως τὸ ἑλληνικὸ κράτος ἀπόκτησε σπουδαίους αὐτοκράτορες, πού ἄρχισαν φοβερὸ πόλεμο μὲ τοὺς Βουλγάρους. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἀνήκουν σὲ μιὰ μεγάλη βασιλικὴ οἰκογένεια, πού τὴν λένε *Δυναστεία τῶν Μα-*

*κεδόνων*. Οί αυτοκράτορες αὐτοὶ ἦταν ὁ *Νικηφόρος Φωκᾶς*, ὁ *Ἰωάννης Τσιμισκῆς* καὶ ὁ *Βασίλειος Β΄ ὁ Βουλγαροκτόνος*.

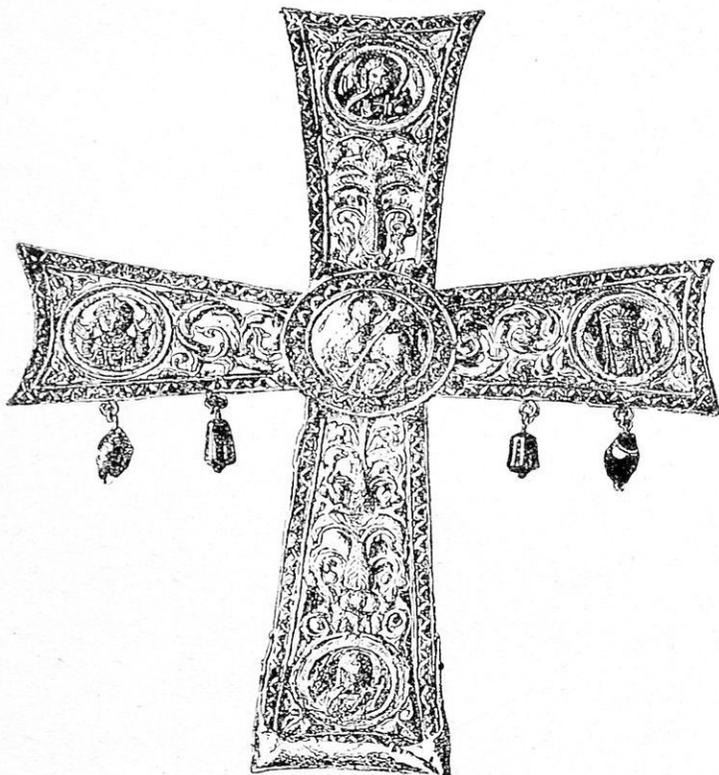
Ὁ *Τσιμισκῆς* καὶ πρὸ πάντων ὁ *Βασίλειος* ἔκαμαν φοβεροὺς πολέμους μὲ τοὺς *Βουλγάρους*, ποὺ βάσταξαν χρόνια. Χύθηκε τότε πολὺ αἷμα καὶ ἔγιναν μεγάλες καταστροφές. Τέλος ὁ *Βασίλειος* νίκησε τοὺς *Βουλγάρους* καὶ κυρίεψε τὰ φρούριά τους. Στὸ

1014 περικύκλωσε σὲ μιὰ κλεισούρα τῆς *Μακεδονίας* τὸν βασιλέα *Σαμουήλ* μὲ 15 χιλ. *Βουλγάρους*. Οἱ περισσότεροὶ τοὺς σκοτώθηκαν καὶ ὁ *Σαμουήλ* πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του. Ὁ *Βασίλειος* κυρίεψε τὴ *Βουλγαρία* καὶ τὴν ἔκαμε ἐπαρχία του. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο τὸ *Βασίλειο* τὸν εἶπαν *Βουλγαροκτόνο*.

### 23. Τὰ ἐνδοξα χρόνια τῆς αυτοκρατορίας

Στὰ χρόνια τῆς *μακεδονικῆς* δυναστείας ἡ ἑλληνικὴ αυτοκρατορία ἦταν πλούσια καὶ δυνατὴ. Οἱ μεγάλοι αυτοκράτορες τῆς *Μακεδονικῆς* δυναστείας, ὁ *Νικηφόρος Φωκᾶς*, ὁ *Τσιμισκῆς* καὶ ὁ *Βασίλειος* ξαναπῆραν πολλὰς χώρες, ποὺ τὶς εἶχαν κυριέψει οἱ ἐχθροί, ἓνα μέρος τῆς *Συρίας*, τὴν *Κύπρο*, τὴν *Κρήτη*, τὴ *Βουλγαρία* καὶ τὴν κάτω *Ἰταλία* καὶ ἡ αυτοκρατορία ἐξουσίαζε πάλι ἀπέραντες χώρες στὴν ἀνατολὴ καὶ στὴ δύση, εἶχε πολλὰ πλούτη καὶ δυνατὸ στρατὸ καὶ στόλο.

Ἡ Πόλις ἦταν τότε μεγάλη πολιτεία καὶ ἡ πρώτη ἐμπορικὴ ἀγορὰ τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὶς τέσ-



**Ἀσημένιος σταυρὸς**

Μὲ μαλαματένια στολίδια ἐπάνω. Τὸν εἶχαν στείλει οἱ βυζαντινοὶ στὴ Ρώμη γιὰ δῶρο. Δεῖγμα φιλοδουλεμένης ἐργασίας.

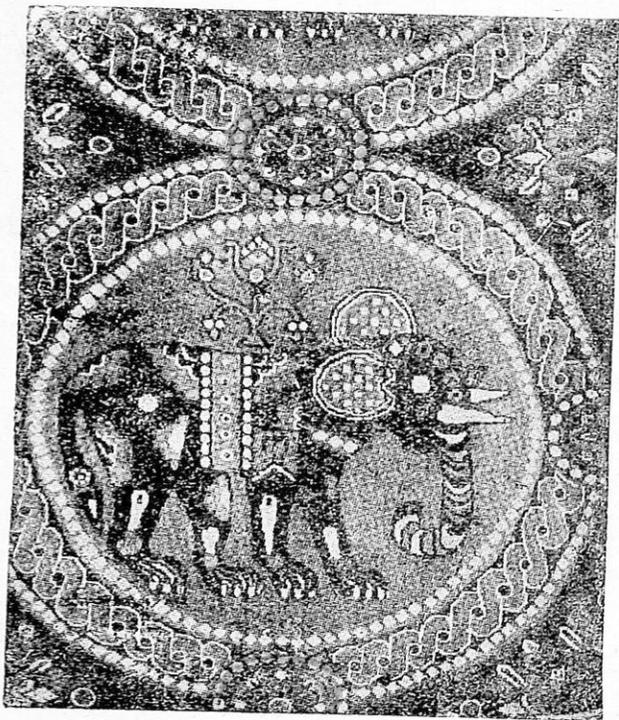
σερες ἄκρες τῆς γῆς ἐκεῖ μαζεύονταν τὰ ἐμπορεύματα. Ἀμέτρητα καράβια μπαινόβγαιναν στὰ λι-

μάνια της και άλλα άραγμένα έκαναν δάσος με τα κατάρτια τους. Στη στεριά μεγάλοι δρόμοι την ένωσαν με τις πιο μακρινές χώρες, με τις Ίνδιες και την Κίνα στην Άσία, με την Αυστρία και τη Γερμανία στην Ευρώπη. Από τις Ίνδιες έφεραν τ' άρωματικά, τα λινά υφάσματα και τα πολύτιμα πετράδια, άπ' την Κίνα τα μεταξωτά, άπ' τη Συρία τα γυαλικά και τα ψιλοκέντητα χαλιά, άπ' τη Ρωσία τα γουναρικά, το σιτάρι και το χαβιάρι. Η Πόλη ή ίδια είχε την περίφημη βιομηχανία της, τα κοσμοξακουσμένα μεταξωτά της, τα ψιλοδούλευτα άσημικά και χρυσαφικά της, τα χρυσωμένα σκεύη, τα ιερά άμφια και άλλα έπιπλα της έκκλησίας.

Μέσα στις θολωτές άγορές της Πόλης κινιούνταν άπειρο πλήθος και άπ' τις δυο μεριές άνοιγαν μεγάλα και πλουσιοστόλιστα μαγαζιά, φορτωμένα με όλα τα καλά του κόσμου. Πιο πέρα πελώριες αποθήκες, τα καλοχτισμένα πέτρινα χάνια, που μερικά σώζονται ως σήμερα, χρησίμευαν για να φυλάγουν τις πολύτιμες προματίες. Στην άγορά της Πόλης συναπαντιώνταν έμποροι άπ' όλες τις χώρες, Βούλγαροι με Άραβες, Ίνδοι με Ρώσους, ξανθοί Γερμανοί με μαύρους της Άφρικής.

Η μεγάλη πολιτεία απλώνονταν στις πλαγιές των λόφων της, σιγοκατέβαινε στ' άκρογιάλια του Κερατίου και του Μαρμαρά και φάνταζε περήφανη με τα άμέτρητα καμπαναριά και τους τρούλους, με

τὰ παλάτια καὶ τὶς πλατεῖες τῆς. Ἐν τῷ βασιλικῷ [παλάτι, πολυτέλεια ἀφάνταστη. Ἀξιωματικοί, στρατός, ὑπαλληλία κάνουν μιὰ κίνηση περίεργη καὶ ἀξιοθέατη. Γίνονται μεγάλες τελετές. Ὁ βασιλεὺς

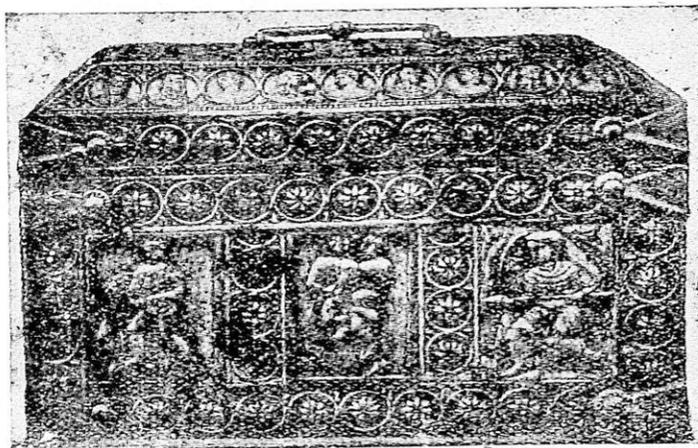


*Μεταξωτὸ χαλί χρυσοκεντημένο*

κατεβαίνει μὲ τὴ συνοδεία του στὴν Ἁγιά Σοφιά, γιὰ ν' ἀκούσῃ τὴ δοξολογία, καὶ ἡ μεγάλη ἐκκλησία μὲ τὰ ἀτίμητα στολίδια τῆς, μὲ τὰ χρυσαφικὰ καὶ τοὺς πολυελαίους τῆς καὶ μὲ τὸ ἀμέτρητο πλῆθος

ἀπὸ παπάδες καὶ ψαλτάδες παρουσιάζει ἀφάνταστο μεγαλεῖο.

Τὸ Βυζάντιο σ' αὐτὰ τὰ χρόνια εἶχε σοφοὺς καὶ γραμματισμένους ὅσους καμιά ἄλλη χώρα. Αὐτοὶ μελετοῦσαν τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων, τὰ δι-



*Κιβώτιο*

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ πολὺτιμο ξύλο μὲ κεντήματα ἀπὸ φίλντισι.

δασκαν στοὺς νέους, οἱ καλόγεροι τὰ ἀντίγραφαν καὶ τὰ φύλαγαν στὰ μοναστήρια. Σ' αὐτοὺς χρωστοῦμε, πὺν ἔμειναν ἴσα μὲ σήμερα πλῆθος ἀπὸ τὰ πολὺτιμα συγγράμματα τῶν ἀρχαίων.

Οἱ ξένοι θαύμαζαν τὸν πλοῦτο καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς Πόλης, γιὰτὶ τότε ἡ Εὐρώπη ἦταν πολὺ πίσω καὶ ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἡ πιὸ πολιτισμένη χώρα τοῦ κόσμου.



## ΓΕΡΝΕΙ ΤΟ ΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

---

### 24. Οί Σελτζούκοι Τουρκοί κυριεύουν τὴν Μ Ἀσίαν

Τὸ μεγαλεῖο καὶ ἡ δόξα, πού εἶχε ἡ αὐτοκρατορία στὰ χρόνια τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, δὲ βάσταξε ὡς τὸ τέλος. Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς δυναστείας αὐτῆς δὲν ἦταν τόσο ἔνδοξα ὅσο τὰ πρῶτα. Στὸ θρόνο ἀνέβηκαν γυναῖκες καὶ ἀνίκανοι αὐτοκράτορες καὶ τὸ κράτος ἄρχισε νὰ ξεπέφτη. Παρουσιάστηκαν καινούριοι ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ, οἱ Τουρκοὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, οἱ Φράγκοι ἀπὸ τὴ Δύση, καὶ τὸ κράτος ἔπαθε μεγάλες συμφορὲς, ἔχασε πολλὰ ἐπαρχίες, σιγὰ-σιγὰ καταστράφηκε τὸ ναυτικὸ καὶ τὸ ἐμπόριό του ἔσβησε. Ἔτσι ἄρχισαν χρόνια δύστυχα γιὰ τὴ ρωμισύνη.

Πρῶτο ξέσπασε ὁ τουρκικὸς κίνδυνος. Οἱ Τουρκοὶ εἶνε λαὸς μογγολικὸς, πού στὰ παλιότερα χρόνια κατοικοῦσε σὲ κάτι μακρινὲς χῶρες τῆς Ἀσίας, στοὺς κάμπους, πού εἶνε ἀνατολικά στὴν Κασπία θάλασσα. Ἐκεῖ ἔζησαν χρόνια χωρισμένοι σὲ πολ-

λές φυλές, πού είχαν διάφορα ὀνόματα. Φαίνεται πὼς περίσειψαν τόσο πολὺ, πὺ δὲν τοὺς χωροῦσε ὁ τόπος τους καὶ ἄρχισαν νὰ φεύγουν, γιὰ νὰ βροῦν καινούριες κατοικίες. Μερικοὶ τουρκικοὶ λαοὶ τράβηξαν κατὰ τὴ Ρωσσία καὶ τὴν Εὐρώπη, ὅπως οἱ Ἄβαροι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Οὐγγαρέζοι, ἄλλοι κατέβηκαν στὰ νότια. Ὅταν ἀπλώθηκε τὸ ἀραβικὸ κράτος, οἱ τουρκικὲς φυλές τῆς Ἀσίας ἔλαβαν τὴν ἀραβικὴ θρησκεία καὶ ἔγιναν φανατικοὶ μωαμεθανοὶ.

Τὸν ἐνδέκατο αἰῶνα μιὰ τουρκικὴ φυλὴ, οἱ **Σελτζοῦκοι**, πὺ εἶχαν ἰδρῦσει κράτος ἀρκετὰ δυνατὸ στὶς περσικὲς γῶρες, χτύπησαν τὴν ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπὸ τὴν Ἀρμενία. Στὸ θρόνο καθότανε ἕνας γενναῖος αὐτοκράτορας, ὁ **Ρωμανὸς Δ' ὁ Διογένης**. Αὐτὸς κατάλαβε τὸ μεγάλο κίνδυνο καὶ ἔτρεξε ἀμέσως ν' ἀντικρούση τὸν ἐχθρό. Μὰ δὲν εἶχε τὰ χέρια του ἐλεύθερα. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοί του, αὐτοὶ, πὺ ζησοῦταν νὰ τὸν ρίξουν ἀπὸ τὸ θρόνο, τοῦ ἔφεραν χίλια ἐμπόδια. Γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσε νὰ ἐτοιμασθῆ καλά καὶ δὲν ἔφερε δυνατὸ στρατὸ μαζί του. Ὅμως πολέμησε παλικαρίσια. Στὴν Ἀρμενία κοντὰ στὴ *λίμνη τοῦ Βἰν* ἔγινε μεγάλη μάχη. Ὁ βασιλεὺς τῶν Σελτζοῦκων *Ἄλπ Ἀρσλάν* νίκησε τὸ βυζαντινὸ στρατὸ καὶ ἔπιασε τὸ Ρωμανὸ αἰχμάλωτο. Μὰ βλέποντας τὴν παληκαριά του τὸν τίμησε, ἔκαμε εἰρήνη μαζί του καὶ τὸν ἄφισε ἐλεύ-

1071

θερο. Οί αντίπαλοί του ὅμως στήν Πόλη μόλις ἔμαθαν πὼς ἔχασε τὴ μάχη, ἔβαλαν στὴ θέση του ἄλλον αὐτοκράτορα καὶ σὰν γύρισε ὁ Ρωμανὸς τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν ἐτύφλωσαν.

Οἱ Σελτζοῦκοι τότε ὠφελήθησαν ἀπὸ τὴν ἀναρχία, ποὺ δημιουργήθηκε στὸ βυζαντινὸ κράτος, χύθηκαν στὴ Μ. Ἀσία, κυρίεψαν τὸ Ἰκόνιο, τὴ Νίκαια καὶ ἔφτασαν ὡς τὴ Χρυσούπολη ἀντίκρου στήν Κωνσταντινούπολη. Ἔτσι ἡ αὐτοκρατορία ἔχασε τίς καλύτερες ἐπαρχίες, αὐτές, ποὺ τῆς ἔδιναν τὸν περισσότερο καὶ τὸν καλύτερο στρατό. Αὐτὸ ἦταν μεγάλη συμφορὰ γιὰ τὴν αὐτοκρατορία καὶ γιὰ τὸν ἑλληνισμό.

## 25. Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ ἐκκλησία.

### Τὸ Σχίσμα

Ἄλλο πολὺ δυσάρεστο γεγονός, ποὺ ἔγινε σ' αὐτὰ τὰ χρόνια (στὸν 11ο αἰῶνα), εἶνε οἱ φιλονικίες καὶ ἡ ἔχθρητα ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἐκκλησίες, τὴν Ἀνατολικὴ καὶ τὴ Δυτικὴ, ποὺ στὰ τελευταῖα ἔγινε αἰτία νὰ χωριστοῦν οἱ δυὸ ἐκκλησίες.

Ἀπὸ καιρὸ εἶχε πάψει ἡ παλιὰ ἀγάπη νὰ ἐνώνη τὴν Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ ἐκκλησία. Γεννήθηκαν χίλιες παρεξηγήσεις καὶ οἱ χριστιανοὶ τῶν δύο ἐκκλησιῶν δὲ χωνεύονταν πιά. Ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἔλεγε πὼς ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης εἶνε ἡ πρώτη σ' ὅλη τὴ χριστιανωσύνη, γιατί τὴν ἴδρυσε ὁ ἀπό-

στολος Πέτρος, πού ἔλαβε τὰ κλειδιά ἀπὸ τὸ Χριστό. Γι' αὐτὸ ἤθελε νὰ λέγεται ἀνώτερος ἀρχηγὸς καὶ νὰ ἐξουσιάζη ὅλες τὶς ἐκκλησίες. Ὁ Πατριάρχης τῆς Πόλης ὅμως καὶ ὁ κληρὸς τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἤθελαν νὰ τὸ παραδεχτοῦν. Ἔλεγαν πὼς ὅλες οἱ ἐκκλησίες εἶνε ἴσες καὶ πὼς ὁ πάπας δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ εἶνε ἀνώτερος ἀπὸ ὄλους. Ἐπειτα ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία εἶχε κάμει μερικὲς ἀλλαγὰς στὶς συνήθειες τῆς ἐκκλησίας, πού ὁ Πατριάρχης δὲν τὶς ἔβρισκε σύμφωνες μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τὰ 857 στὴν Πόλη πατριάρχης ἔγινε ἓνας πολὺ σοφὸς ἄνθρωπος, ὁ **Φώτιος**. Μὰ ὁ **857** πάπας τῆς Ρώμης *Νικόλαος Α'* δὲ θέλησε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ, μὲ τὴν πρόφασιν πὼς ἡ ἐκλογή του δὲν ἦταν κανονικὴ. Ὁ πατριάρχης ὅμως καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς Ἀνατολῆς θέλησαν νὰ τοῦ δείξουν πὼς δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ἀνακατῶνεται στὶς ὑποθέσεις τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἔτσι ψυχράθησαν οἱ δυὸ ἐκκλησίες καὶ μὲ τὸν **1054** καιρὸ ἔκοψαν ὁλότελα τὶς σχέσεις. Ἔτσι γεννήθηκε αὐτὸ πού λένε *Σχίσμα τῶν δύο ἐκκλησιῶν*.

## 26. Οἱ Σταυροφορίες

Οἱ Ἀραβες, ὅπως εἶδαμε, πῆραν τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία κ' ἔτσι ἡ Ἱερουσαλήμ, ὁ τάφος τοῦ Χριστοῦ καὶ

ὄλοι οἱ Ἅγιοι Τόποι ἔπесαν στὰ χέρια τῶν Μωαμεθανῶν. Οἱ Ἄραβες ὅμως δὲν ἦταν πολὺ φανατικοί. Τὸ κράτος τους εἶχε ἀρκετὴ τάξη καὶ ἀσφάλεια, ὥστε οἱ χριστιανοὶ μπορούσαν νὰ πηγαίνουν στὴν Ἱερουσαλήμ, γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ.

Μὲ τὸν καιρὸ ὅμως οἱ Ἄραβες ἀδυνάτισαν. Ἡ ὁρμὴ τους ξεθύμανε καὶ δὲν ἦταν πιά πολεμικοὶ ὅπως πρῶτα. Τότε παρουσιάσθηκαν οἱ Τοῦρκοι, πού ἔδωσαν καινούργια ζωὴ στὸ μωαμεθανισμό καὶ ἐξακολούθησαν μὲ μεγαλύτερη ὁρμὴ καὶ περισσότερο φανατισμὸ τὸν πόλεμο γιὰ τὴ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ. Εἶδαμε πῶς οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι νίκησαν τὸν αὐτοκράτορα Ρωμανό. Στὰ ἴδια χρόνια, κάπου στὰ 1070, οἱ Σελτζοῦκοι κυρίεψαν τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη. Αὐτοὶ ἦταν πολὺ πὸ ἄγριοι καὶ πὸ φανατικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἄραβες. Ἔκαμαν ὅ,τι κακὸ μπορούσαν στοὺς χριστιανούς, βασάνιζαν τοὺς ἐντόπιους, φορολογοῦσαν, λήστευαν καὶ πολλὲς φορὲς σκότωναν τοὺς προσκυνητές.

Αὐτὸ τάραξε ὅλη τὴ χριστιανοσύνη. Πονοῦσε ἡ ψυχὴ τῶν χριστιανῶν νὰ βλέπουν τὰ χῶματα, ὅπου πάτησε ὁ Χριστὸς καὶ ὅπου ὑλόφερε τὸ μαρτυρικὸ θάνατο, νὰ τὰ ἔχουν στὰ χέρια οἱ ἀλλόθρησκοι. Οἱ ἄνθρωποι τότε ἦταν πολὺ θρησκευτικοί. Χιλιάδες πήγαιναν κάθε χρόνο ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης νὰ προσκυνήσουν τὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ.

Τώρα τοὺς ἐμπόδιζαν οἱ Τοῦρκοι. Οἱ Ἕλληνες δὲν μποροῦσαν πιά νὰ σώσουν τὴν Ἱερουσαλήμ, γιατί ὕστερα ἀπὸ τὴ Μακεδονικὴ δυναστεία ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἄρχισε νὰ ξεπέφτη. Ἀνέβηκαν στὸ θρόνο, καθὼς εἶδαμε, ἀνίκανοι αὐτοκράτορες, ἄρχισαν πάλι φιλονικίες καὶ ὁ λαὸς ἦταν ἀδιάφορος γιὰ τὴν τύχη τοῦ κράτους. Ἡ Εὐρώπη ὅμως σ' αὐτὰ τὰ χρόνια ἦταν πολὺ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Ἐκεῖ στὴ Δύση ἀναπτύχθηκαν μὲ τὸν καιρὸ μεγάλα ἔθνη, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἄγγλοι, οἱ Γερμανοί. Πολλὰ κράτη ἦταν πλούσια καὶ δυνατά, οἱ βασιλιάδες καὶ οἱ εὐγενεῖς τῶν πολεμικοῦ καὶ τολμηροῦ. Θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν λαῶν στὴ Δύση ἦταν ὁ Πάπας, καὶ ὅλοι οἱ λαοὶ καὶ οἱ βασιλιάδες εἶχαν μεγάλο σεβασμὸ σ' αὐτόν. Ὅλοι ἄκουσαν τὸ κήρυγμά του καὶ σηκώθηκαν νὰ πᾶνε στὴν Παλαιστίνη, γιὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἅγιους Τόπους. Τότε ἄρχισε πάλι μιὰ μεγάλη κίνηση στὴν Εὐρώπη. Χιλιάδες ξεκίνησαν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ χύθηκαν σὰν ποταμὸς κατὰ τὴν Ἀνατολή. Τὶς ἐκστρατεῖες αὐτὲς, ποὺ ἔκαμαν οἱ Εὐρωπαῖοι γιὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἅγίους τόπους, τὶς ὠνόμασαν *Σταυροφορίες*.

## 27. Οί Εὐρωπαϊοὶ ἐλευθερώνουν τοὺς "Ἁγίους Τόπους

Στὰ 1093 πῆγε νὰ προσκυνήσῃ τοὺς "Ἁγίους Τόπους ἓνας γάλλος καλόγερος, πού τὸν ἔλεγαν *Πέτρο Ἐρημίτη*. Εἶδε τὰ βάσανα, πού τραβοῦσαν οἱ χριστιανοί, καὶ ἅμα γύρισε στὴν Εὐρώπη, παρουσιάστηκε στὸν Πάπα *Οὐρβανὸ τὸ Β'* καὶ τοῦ διηγήθηκε τὴ θλιβερὴ κατάστασι, πού εἶδεν ἐκεῖ. Ὁ Πάπας τοῦ σύστησε νὰ γυρίσῃ τίς διάφορες πολιτεῖες καὶ τίς αὐλὲς τῶν βασιλιάδων καὶ νὰ διηγηθῇ στὸ λαὸ καὶ στοὺς ἄρχοντες τὴν ἀτίμωσι, πού πάθαινε ὁ Τάφος τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ ἄνθρωποι συγκινήθηκαν πολὺ ἀπὸ τὴ διήγησι τοῦ Πέτρου. Ὁ Πάπας κάλεσε τότε μιὰ μεγάλη σύνοδο σὲ μιὰ πόλιν τῆς Γαλλίας, πού τὴν ἔλεγαν *Κλερμόν*. Ἐκεῖ ἦρθαν πολλοὶ ἐπίσκοποι, βασιλιάδες, εὐγενεῖς καὶ χιλιάδες λαός. Ὁ Πάπας τοὺς ἔβγαλε ἓνα δυνατὸ λόγον, τοὺς διηγήθηκε τὰ βάσανα, πού πάθαιναν οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ τοὺς παρακίνησε νὰ πάρουν ὅλοι τὰ ὅπλα καὶ νὰ πᾶν νὰ χτυπήσουν τοὺς Τούρκους.

Οἱ ἄνθρωποι συγκινήθηκαν τόσο πολὺ, πού ἀγκάλιαζεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο· ὅλοι ἔκλαιαν καὶ μιὰ δυνατὴ φωνὴ ἀντιλάλησε «πᾶμε, τὸ θέλει ὁ Θεός». Ὅλοι τότε ὀπλίστηκαν καὶ ἔγραψαν στὸ στήθος καὶ στὴ ράχη τους ἓνα πᾶνινο σταυρό, γιὰ νὰ δεῖ-

ξουν πὸς πηγαίνουν νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴν πίστη καὶ γιὰ τὸ Χριστό. Γι' αὐτὸ τοὺς εἶπαν *Σταυροφόρους*.

Οἱ βασιλιάδες καὶ οἱ εὐγενεῖς πολεμοῦσαν τότε καβαλάρηδες. Αὐτοὶ καὶ τ' ἄλογά τους ἦταν ὀπλισμένα μὲ σιδερένιους θώρακες. Γι' αὐτὸ τοὺς ἔλεγαν *ἱππότες*. Αὐτοὶ λοιπὸν πήγαιναν μὲ τὸ ἄλογο, χιλιάδες λαὸς τοὺς ἀκολουθοῦσε πεζός. Σὰν ἕνας μεγάλος ποταμὸς χύθηκαν οἱ ἀνθρώπινες μᾶζες ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ κατὰ τὴν Ἀνατολή. Τρακόσιες χιλιάδες ἦταν οἱ ὀπλισμένοι καὶ ἄλλες ἑκατοντάδες χιλιάδες πήγαιναν ἀπὸ πίσω μὲ τις γυναῖκες τους καὶ μὲ τὰ παιδιὰ τους, γιὰ νὰ φτάσουν νὰ προσκυνήσουν τὸν Ἅγιον Τόπο. Πέρασαν ἀπὸ τὴ Γερμανία, τὴν Οὐγγαρία, κατέβηκαν στὴ Βαλκανικὴ καὶ ἔφτασαν ἔμπρὸς στὴν Πόλη.

Στὴν Πόλῃ βασίλευε τότε ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἕνας ἔξυπνος ἄνθρωπος καὶ πολὺ καλὸς διπλωμάτης. Αὐτὸς πέρασε μὲ πλοῖα τοὺς σταυροφόρους στὴν Ἀσία. Μὲ χίλιους κόπους καὶ χίλια βάσανα οἱ σταυροφόροι πέρασαν τὴ Μ. Ἀσία, ἀφοῦ πέθαναν ἀμέτρητοι ἀπὸ τις κακουχίες. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς σκότωναν κοπαδιαστά. Ὁρμοῦσαν ἀπάνω τους μὲ τ' ἄλογα ἀπὸ μακριά, ἔριχναν τὰ βέλη τους καὶ ἔφευγαν καὶ ὕστερα ξαναγυροῦσαν πάλι. Τέλος ἔφτασαν στὴ Συρία καὶ κυρίεψαν τὴν Ἀντιόχεια. Ἀπὸ κεῖ ξεκίνησαν γιὰ τὴν Ἱερουσαλήμ.

Τὰ μάτια τους δάκρυσαν, ἅμα εἶδαν ἀπὸ μακρῶν τὴν πόλιν ὕστερα ἀπὸ δρόμο τριῶν χρόνων. Ἀμέσως ἔπεσαν στὰ γόνατα καὶ προσκύνησαν. Πολλοὶ πέθαναν ἀπὸ τὴ χαρὰ τους. Οἱ σταυροφόροι κυρίεψαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐλευθέρωσαν τὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ. Ὑστερα ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Παλαιστίνης. Ἐκεῖ ἴδρυσαν ἓνα κράτος. Βασιλέας τῆς Ἱερουσαλήμ ἔγινε ὁ Γάλλος δούκας Γκορτεφρουά ντε Μπουγιὼν, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας, καὶ αὐτὸς χάρισε κομμάτια ἀπὸ τὸ κράτος του σὲ ἄλλους ἀρχηγούς. Ἔτσι ἰδρύθηκε ἓνα Φραγκικὸ κράτος στὴν Παλαιστίνη.

1099

## 28. Οἱ Φράγκοι κυριεύουν τὴν Πόλιν

Οἱ Εὐρωπαῖοι ἔκαμαν καὶ ἄλλες σταυροφορίες. Οἱ πρῶτες ἔγιναν ἀπὸ τὴ στεριά. Ἀφοῦ ὅμως πλούτισαν καὶ ἔκαμαν στόλο, οἱ Εὐρωπαῖοι πήγαιναν στὴν Παλαιστίνη μὲ τὰ καράβια. Οἱ μακρινὲς αὐτὲς ἐκστρατεῖες ξύπνησαν τοὺς Εὐρωπαίους καὶ τοὺς ἔδωσαν θάρρος. Τὸ ἐναντίο, οἱ Ἕλληνες ὅλο ἔχαναν καὶ ὅλο μαραίνονταν. Οἱ Φράγκοι τοὺς ἔκαμαν μεγάλο κακό. Τοὺς μεταχειρίστηκαν σὰν ξένους, σὰν ἀλλόθρησκους. Πῆραν χῶρες ὄχι μονάχα ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους παρὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία.

Στὰ 1204 πολλοὶ εὐρωπαῖοι μαζεύτηκαν στὴ Βενετία, γιὰ νὰ περάσουν στὴν Παλαιστίνη μὲ τὰ

βενετσιάνικα καράβια. Στὸ θρόνο τῆς Ρώμης κάθονταν τότε ἕνας περήφανος πάπας, ὁ Ἰννοκέντιος, ποὺ ἠθέλε νὰ ἐξουσιάσῃ Δύση καὶ Ἀνατολή. Ἡ Βενετία πάλι εἶχε ἕνα πονηρὸ ἄρχοντα, ἕνα δόγη, ὅπως ἔλεγαν τὸν ἄρχοντα τῆς Βενετίας. Ὁ Δάνδολος—ἔτσι ἔλεγαν τὸ δόγη—ἦταν γέρος καὶ τυφλὸς, μὰ ἔβλεπε πολὺ καλὰ τὸ συμφέρον τῆς χώρας του. Ἦξερε πὼς τὸ μεγαλύτερο κέρδος τῆς Βενετίας ἦταν νὰ καταστραφῇ τὸ ἑλληνικὸ κράτος καὶ τὸ ἑλληνικὸ ἐμπόριο.

Γιὰ κακὴ τύχη στὴν Πόλη κυριαρχοῦσε πάλι μεγάλη ἀταξία. Στὰ 1195 ὁ Ἀλέξιος Γ' κατέβασε ἀπὸ τὸ θρόνο τὸν ἀδερφό του, τὸν Ἰσαάκιο Ἀγγελό, τὸν τύφλωσε, τὸν ἔκλεισε στὴ φυλακὴ καὶ πῆρε ὁ ἴδιος τὸ θρόνο. Ὁ γιὸς τοῦ Ἰσαακίου Ἀλέξιος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ πῆγε στὴ Βενετία καὶ παρακάλεσε τοὺς σταυροφόρους, ἀφοῦ τοὺς ἔδωσε πολλὰς ὑποσχέσεις, νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ πάρῃ τὸ θρόνο τοῦ πατέρα του.

Οἱ Σταυροφόροι ἄλλαξαν τότε δρόμο καὶ ἀντὶ νὰ πᾶν στὴν Παλαιστίνη τράβηξαν κατὰ τὴν Πόλη. Ἔμειναν κατάπληχτοι, ὅταν τὴν ἀντίκρουσαν. «Παρατήρησαν μὲ θαυμασμὸ τὰ ψηλὰ τείχη, τοὺς πύργους, τὰ παλάτια, τὶς ἐκκλησίες, τὴν ἀπέραντη ἔχταση τῆς Πόλης. Ἦταν ἀδύνατο νὰ φανταστοῦν πὼς ὑπῆρχε στὸν κόσμον μιὰ πόλη τόσο μεγάλη καὶ τόσο πλούσια».

Πολὺ εὐκόλα κατέβασαν ἀπὸ τὸ θρόνο τὸν Ἀλέξιο Γ' καὶ ξανάκαμαν βασιλέα τὸν τυφλὸ Ἰσαάκιο. Μὰ σὲ λίγο τοὺς γεννήθηκε ἡ ὄρεξις νὰ παροῦν οἱ ἴδιοι τὴν Πόλην. Τὴν κυρίεψαν πολὺ εὐκόλα, γιὰτὶ ἦταν μεγάλη σύγχυσις καὶ ἀταξία μέσα στὴν Πόλην. Οἱ Ἕλληγες σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ δὲν μποροῦσαν πιά νὰ πολεμήσουν μὲ τοὺς τολμηροὺς ἱππότες τῆς Δύσης. Γι' αὐτὸ μπόρεσαν οἱ σταυροφόροι νὰ μποῦν εὐκόλα στὴν Πόλην, τὴ λεηλάτησαν, ἄρπαξαν ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς καὶ φόρτωσαν καράβια ὀλόκληρα καὶ τὰ ἔστειλαν στὶς πατρίδες τους.

Οἱ σταυροφόροι φέρθηκαν σὰν βάρβαροι κ' ἔκαμαν μεγάλο κακὸ στὴν Πόλην. Ἔσπασαν τ' ἀγάλματα καὶ ρήμαξαν τὰ καλλιτεχνήματα, ποὺ ἦταν γεμάτη ἡ Πόλην. Τὰ μπρούντζινα ἀγάλματα τὰ ἔλιωσαν καὶ τὰ ἔκαμαν νομίσματα. Ἐκλεψαν πολλὰς ἐκκλησίες, πῆραν τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τὴν ὀλόχρυση Ἁγία Τράπεζα τὴ φόρτωσαν σ' ἓνα καράβι, γιὰ νὰ τὴ στείλουν στὴ Βενετία.

## 29. Οἱ Φράγκοι μοιράζουν τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορίαν

Τὸ χειρότερο ὅμως ἦταν ποὺ χάλασε καὶ διαλύθηκε τὸ κράτος. Οἱ Φράγκοι ἀφοῦ πῆραν τὴν Πόλην, μοιράστησαν τὶς χῶρες τῆς αὐτοκρατορίας.

Στὴν Πόλη ἔβαλαν αὐτοκράτορα φράγκο, τὸ *Βαλδουῖνο*, τὸν κόμη τῆς Φλάντρας, πὺ εἶνε στὴ Γαλλία, Πατριάρχη ἔκαμαν βενετό. Ὁ Βαλδουῖνος μαζί μὲ τὴν Πόλη πῆρε τὴ Θράκη καὶ τὶς χῶρες τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ δεύτερος ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας *Βονιφάτιος*, μαρκήσιος τοῦ Μορφεράτου, ἐπίσης Γάλλος, πῆρε τὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὴ Μακεδονία, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Οἱ Βενετοὶ ὠφελήθησαν περισσότερο ἀπ' ὅλους. Κυρίως κοίταξαν νὰ βάλουν στὸ χέρι ὄλο τὸ ἐμπόριο τῆς αὐτοκρατορίας. Γι' αὐτὸ κράτησαν τὰ παράλια τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Αἰτωλίας, τὴν Πελοπόννησο, τὰ Ἐφτάνησα, τὶς Κυκλάδες καὶ τὴν Κρήτη.

Ἐπειτα οἱ Φράγκοι κίνησαν νὰ κυριέψουν τὶς ἄλλες χῶρες τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Βονιφάτιος μὲ λίγους ἰππότες κατέβηκε ὡς τὸν Ἴσθμὸ τῆς Κορίνθου καὶ τὶς χῶρες, πὺ κυριέψε, τὶς μοίρασε στοὺς ἰππότες του. Οἱ Ἕλληνες, ἀδυνατισμένοι καὶ χωρισμένοι ὅπως ἦταν, δὲν ἔκαμαν σχεδὸν καμιὰ ἀντίσταση καὶ οἱ Φράγκοι ρίχθηκαν στὶς ἑλληνικὲς χῶρες καὶ τὶς πῆραν στὴν ἐξουσία τους. Καθένας, πὺ εἶχε μαζί του μερικὸς πολεμιστὲς, κυριέυε μιὰ χώρα καὶ ἔκανε ἐκεῖ ἓνα κράτος καὶ καθένας, πὺ μπορούσε νὰ ὀπλίση ἓνα καράβι, ἄρπαξεν ἓνα νησί.

Δυὸ γάλλοι πολεμιστές, ὁ *Γουλιέλμος Σαμπλίτης* καὶ ὁ *Γουδεφρίδος Βαλλεαρδουίνος* μὲ 400 ἢ 500 ἱππότες μονάχα κυρίεψαν ὅλη τὴν Πελοπόννησο. Ἐκεῖ ἴδρυσαν τὸ *Δουκάτο τοῦ Μοριᾶ*, πού κυβέρνησαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Βιλλεαρδουίνου. Τὸ δουκάτο αὐτὸ ἔγινε ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα φραγκικὰ κράτη, γιὰτὶ οἱ Βιλλεαρδουῖνοι κυβέρνησαν φρόνιμα τὸν τόπο, μεταχειρίσθησαν καλὰ τοὺς ὑπηκόους τους καὶ ὁ Μοριᾶς στὸν καιρὸ τους πλούτησε καὶ πλήθυναν οἱ κάτοικοί του.

Ἄλλοι φράγκοι πῆραν ἄλλες πόλεις ἢ νησιά καὶ ἔκαμαν μικρὰ κράτη. Ἔτσι τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς χῶρες τὸ κυρίεψαν οἱ Φράγκοι. Πολλὰ χρόνια ἔμειναν οἱ Φράγκοι στὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλον αὐτὸν τὸν καιρὸ, πού κυβέρνησαν τὸν τόπο μας, τὸν ὀνομάζομε τὰ *Χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας*. Σὲ πολλὰ μέρη τῆς χώρας μας σώζονται ἀκόμη κάστρα καὶ πύργοι, πού τὰ ἔχτισαν οἱ Φράγκοι καὶ πού μᾶς θυμίζουν τὰ χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας.

### 30. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας

Οἱ Φράγκοι δὲν μπόρεσαν νὰ ὑποτάξουν ὅλες τὶς ἑλληνικὲς χῶρες. Σὲ πολλὰ μέρη οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ στρατιωτικοὶ τοὺς ἔκαμαν μεγάλη ἀντίσταση. Κράτησαν αὐτοὶ τὶς χῶρες καὶ τὶς κυβέρνησαν οἱ

ἴδιοι. Ἔτσι ιδρύθηκαν σὲ πολλὰ μέρη ἑλληνικὰ κράτη.

Σημαντικώτερο ἀπ' αὐτὰ ἔγινε ἡ αὐτοκρατορία



Θεόδωρος Δάσκαρης

τῆς Νίκαιας. Τὴν τελευταία στιγμή, τὴν ὥρα ποὺ οἱ Φράγκοι ἔμπαιναν στὴν Πόλη, οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀνακηρύξει αὐτοκράτορα τὸ **Θεόδωρο Α' Δά-**

**σκαρη.** Ὁ Λάσκαρης σὰν εἶδε πὼς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σώσῃ τὴν πρωτεύουσα, ἔφυγε εἰς τὴν Μ. Ἀσία μὲ τὸν Πατριάρχην, τοὺς ἀνώτερους κληρικοὺς καὶ πολλοὺς εὐγενεῖς καὶ στρατιωτικοὺς. Ἐκεῖ ἔκαμε πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ τῆ Νίκαια. Ἔτσι ιδρύθηκε ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας.

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή εἶχαν τὴν ἰδέα πὼς δὲν ἔχασαν γιὰ πάντα τὴν Πόλιν καὶ δὲν ἔπαυαν νὰ ἐλπίζουν πὼς θὰ τὴν πάρουν πάλι καὶ πὼς θὰ ξαναἰδρῦσουν τὴν αὐτοκρατορία τους.

Στὴ Νίκαια βασίλευσαν μερικοὶ ἀξιόλογοι αὐτοκράτορες. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς, ὁ **Ἰωάννης Βατάτσης** (1222—1254), ἦταν ἄξιος κυβερνήτης καὶ στρατιωτικός. Στὸν καιρὸ τοῦ πρόκοψε τὸ κράτος καὶ ἀπόκτησε μεγάλο γόητρο. Ὁ Βατάτσης ἄπλωσε τὸ κράτος τοῦ εἰς τὴν Μ. Ἀσία, κατόπι πέρασε τὸν Ἑλλήσποντο, πῆγε εἰς τὴ Θράκη καὶ προχώρησε ὡς εἰς τὴ Θεσσαλονίκη. Ἐδιώξε ἀπὸ τὴ Μακεδονία τοὺς Βουλγάρους καὶ περιόρισε τὸ φραγκικὸν κράτος εἰς τὴν περὶ τὴν Πόλιν.

Ἔτσι μεγάλωσε ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας. Ἡ οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ θέσις ἦταν πολὺ καλὴ. Δὲν ἔμενε παρὰ νὰ δώσουν ἓνα χτύπημα εἰς τὴν Πόλιν, νὰ διώξουν τοὺς Φράγκους καὶ νὰ ξανακαθίσουν εἰς τὴν παλιὰ πρωτεύουσά τους. Αὐτὸ τὸ ἔκαμε ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας τῆς Νίκαιας ὁ **Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος.**

### 31. Τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ κράτη

Καὶ ἄλλοι Ἕλληνες, ὅπως εἶπαμε, ἀντιστάθηκαν στοὺς Φράγκους καὶ ἔκαμαν δικά τους κράτη. Στὴν Ἡπειρο ἕνας πρίγκηπας ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν ἴδρυσε κράτος, ποὺ τὸ ἔλεγαν *Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου*. Πρωτεύουσα εἶχε τὴν Ἄρτα καὶ ἐξουσίαζε τὴν Ἡπειρο, τὴν Αἰτωλία καὶ τὴν Ἀκαρνανία. Οἱ δεσπότες τῆς Ἡπείρου κυρίεψαν τὴν Ἀλβανία ὡς τὸ Δυρράχιο καὶ τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ὑστερα προχώρησαν στὴ Μακεδονία καὶ στὴ Θράκη καὶ ἔφτασαν ὡς τὴν Ἀδριανούπολη. Ἐννεοὺς τοὺς ἦταν νὰ πάρουν αὐτοὶ τὴν Πόλη. Ἐκαμαν ὁμως ἕνα πόλεμο μὲ τοὺς Βουλγάρους, νικήθηκαν καὶ ἀδυνάτισαν.

Ἐνας ἄλλος πρίγκηπας, ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν καὶ αὐτός, ἴδρυσε κράτος στὰ βορινὰ μέρη τῆς Μ. Ἀσίας, στὰ παράλια τῆς Μαύρης θάλασσας, μὲ πρωτεύουσα τὴν Τραπεζοῦντα. Αὐτὸ τὸ κράτος ὀνομάσθηκε *Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντας* καὶ ἔζησε πολλὰ χρόνια. Τὸ κυρίεψε καὶ αὐτὸ ὁ σουλτάνος Μωάμεθ στὰ 1461, δηλ. ὀχτὼ χρόνια ὑστερότερα ἀφοῦ πῆρε τὴν Πόλη.

### 32. Οἱ Ἕλληνες ξαναπαίρνουν τὴν Πόλη

Ἡ φραγκικὴ αὐτοκρατορία τῆς Πόλης δὲν μπορούσε νὰ ζήσει πολὺν καιρὸ, γιατί οἱ Φράγκοι ἦταν

ξένοι σὲ ξένον τόπο. Ἄπ' τὸν καιρὸ μάλιστα, ποὺ  
μεγάλωσε καὶ δυνάμωσε ἡ αὐτοκρατορία τῆς Ἰτα-



*Μιχαήλ Παλαιολόγος*

καιας, φάνηκε πὸς πλησίαζε τὸ τέλος τῆς. Τέλος  
ἦρθε μιὰ μέρα, ποὺ οἱ Ἕλληνες ξαναπῆραν τὴν

Πόλη. Αυτό έγινε στα 1261, δηλαδή αφοῦ πέρασαν 57 χρόνια ἀπ' τὸν καιρὸ, ποὺ ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Φράγκων.

Αὐτοκράτορας στὴ Νίκαια ἦταν τότε ὁ **Μιχαήλ Παλαιολόγος**, ἀπὸ τὴ μεγάλη οἰκογένεια, ποὺ βασίλευσε ὕστερα στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Μιχαήλ εἶχε πόλεμο μὲ τὸ Δεσπότη τῆς Ἡπείρου κι' ἔστειλε στρατὸ μὲ τὸ στρατηγὸ του Ἀλέξιο Στρατηγόπουλο. Αὐτὸς περνώντας ἀπὸ τὴ Θράκη σταμάτησε στὴ Σηλύβρια. Ἐκεῖ ἔμαθε πὸς ἡ Πόλη ἦταν ἀφρούρητη, γιὰτὶ ὁ βενετσιάνικος στόλος μαζί μὲ τὸ στρατὸ τῶν Φράγκων εἶχαν πάει ἔξω γιὰ μιὰ στρατιωτικὴ ἐπιχείρηση. Πολλοὶ Ἕλληνες, ποὺ ἦρθαν στὸ στρατόπεδὸ του ἀπὸ τὴν Πόλη, τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ κινήσῃ γιὰ τὴν Πόλη, γιὰτὶ ἦταν εὐκόλο νὰ τὴν πάρῃ.

Ὁ Στρατηγόπουλος πλησίασε τὰ τεῖχη καὶ κατάφερε νὰ περάσῃ ἀπὸ μιὰ ὑπόγεια πύλη λίγους στρατιῶτες, ποὺ ἀνοίξαν τὶς πύλες. Ὁ στρατὸς τότε ὄρμησε μέσα στὴν Πόλη καὶ οἱ Φράγκοι τρομαγμένοι δὲν ἤξεραν τί νὰ κάμουν. Ὁ αὐτοκράτοράς τους μαζί μὲ τὸ Βενετὸ Πατριάρχη καὶ μὲ τὴν ἀκολουθία του μπῆκαν σ' ἓνα βενετσιάνικο καράβι κι' ἔφυγαν γιὰ τὴν Εὐρώπη. Ἀμα τὰ ἔμαθε αὐτὰ ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος, ἔτρεξε στὴ Πόλη, ὅπου τοῦ ἐγίνε μεγάλη ὑποδοχὴ. Στις 15 Αὐγούστου 1261 στέφθηκε στὴν Ἁγιά Σοφιά.

1261



## ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ

---

### 33. Ἡ νέα Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία

Οἱ Ἕλληνες ξαναπῆραν τὴν Πόλη. Δὲν μπόρεσαν ὅμως νὰ ξαναφτειάσουν τὴν παλιά τους αὐτοκρατορία. Τὸ νέο κράτος δὲν εἶχε οὔτε τὴν ἔκταση οὔτε τὴ δύναμη τοῦ παλιοῦ. Στὴν Εὐρώπῃ ἐξουσίαζε μονάχα τὴ Θράκη κ' ἓνα μικρὸ μέρος τῆς Μακεδονίας μὲ τὴ Θεσσαλονίκη. Στὴν Ἀσία εἶχε μονάχα λίγο μέρος ἀπὸ τὶς παλιῆς κτήσεις του. Εἶχε δηλαδὴ τὴ Νοτιοδυτικὴ Μ. Ἀσία καὶ ἀπ' τὰ νησιά μονάχα τὴ Ρόδο, τὴ Λέσβο καὶ κάποια ἄλλα μικρότερα.

Ἐπίσης καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους δὲν ἦτανε σὲ καλὴ κατάσταση, γιατί τὸ ἐμπόριο τῶν Ἑλλήνων εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ πολὺν καιρό. Οἱ ἔχθροὶ ἐξουσίαζαν ὅλους τοὺς μεγάλους ἐμπορικοὺς δρόμους, οἱ Βενετοὶ καὶ οἱ Γενοβέζοι πῆραν στὰ χέρια τους τὸ ἐμπόριο καὶ μάζευαν τὰ πλούτη τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ στρατιωτικὴ κατάσταση τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἦταν καλύτερη. Οἱ Ἕλληνες δὲν πηγαιναν

στό στρατό, τὸ κράτος εἶχε μονάχα ἓνα μικρὸ στρα-  
τὸ ἀπὸ μισθοφόρους. Θλιβερώτερη ὁμως ἦταν ἡ  
ἔσωτερικὴ κατάσταση. Μέσα στὸ κράτος ἔλειπε ἡ  
ὁμόνοια καὶ ἡ τάξη. Στὴν αὐτὴ γίνονταν διαρκῶς  
στάσεις. Ὁ ἓνας βασιλέας ξεθρόνιζε τὸν ἄλλο, ἐμ-  
φύλιοι πόλεμοι δὲν εἶχαν τελειωμό, τὰ μίση μεγά-  
λωναν καὶ οἱ ἀντίπαλες μερίδες ζητοῦσαν τὴ βοή-  
θεια τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ κατάσταση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ σ' αὐτὰ τὰ  
χρόνια ἦταν ἀπελπιστικὴ. Ὁ λαὸς ἦταν ἀγράμματος,  
φτωχὸς καὶ ἀδιάφορος γιὰ τὴν τύχη τοῦ κράτους.  
Ἐνῶ γύρω στὴν αὐτοκρατορία ὑπῆρχαν δυνατὰ  
κράτη, πού ἀπειλοῦσαν κάθε στιγμή τὴν ὑπαρξὴ της.

Στὰ βόρεια ἦταν οἱ Βούλγαροι. Στὰ δυτικὰ  
δυνάμωσε πολὺ καὶ μεγάλωσε τὸ σερβικὸ κράτος.  
Καὶ στὴν Ἀσία παρουσιάζεται ὁ φοβερώτερος ἐχ-  
θρὸς, οἱ Τούρκοι.

#### 34. Αἰτίες τῆς παρακμῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ

Τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἦταν δυνατὸ καὶ δοξασμένο  
στὰ παλιὰ χρόνια καὶ ἔδωσε κανούρια λάμψη στὰ  
καλὰ χρόνια τοῦ Βυζαντίου, προπάντων στὰ χρό-  
νια, πού βασίλευε ἡ μακεδονικὴ δυναστεία. Μὲ τὸν  
καιρὸ ὁμως τὸ βλέπομε ν' ἀδυνατίζη. Εἶναι και-  
ρὸς τώρα, πού δὲν ἔχει πιά τὸν παλιὸ μεγάλο πολι-  
τισμὸ του. Δὲν εἶνε πιά τὸ πρῶτο ἔθνος στὰ γράμ-  
ματα καὶ στὶς τέχνες. Τώρα βλέπομε πὼς δὲν μπο-

ρεῖ νὰ σφιχτοκρατήσῃ τὰ κομμάτια τῆς αὐτοκρατορίας του, πού ὄλο ἀδυνατίζει καὶ μικραίνει.

Ἄν ζητήσωμε τώρα τίς βαθύτερες αἰτίες τῆς παρακμῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ, θὰ βροῦμε τὰ ἑξῆς:

Ἄπὸ παλιὰ χρόνια οἱ Ἕλληνες φεύγουν ὄλο ἀπ' τὰ χωριά καὶ μαζεύονται στίς πόλεις. Παύουν νὰ εἶνε γεωργοὶ καὶ γίνονται μικρέμποροι καὶ τεχνῖτες στίς πολιτεῖες. Ἡ ἐξοχὴ καὶ τὰ χωράφια ἀδειάζουν ἀπὸ γεωργούς. Ὅταν ὅμως ἓνα ἔθνος δὲν ἔχει ἀγρότες καὶ γεωργούς, δὲν πληθαίνει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ μεγάλο ἐθνικὸ στρατό.

Δεύτερο οἱ Ἕλληνες ἦταν πλούσιοι, δυνατοὶ καὶ ἀναπτυγμένοι, ὅσο εἶχαν τὴ ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριο. Μὰ ἡ βυζαντινὴ ναυτιλία μὲ τὸν καιρὸ καταστράφηκε. Στὴ θάλασσα κυριάρχησαν ἡ Βενετία καὶ ἄλλες ἰταλικὲς πόλεις. Ἄπὸ τότε ὄλο καὶ φτωχαίνουν οἱ Ἕλληνες, οἱ πολιτεῖες μαραινόνται καὶ οἱ κάτοικοι καταντοῦν φτωχοί, ἀδύνατοι καὶ ἀγράμματοι.

Τρίτος σπουδαῖος λόγος, πού ἀδυνάτισαν οἱ Ἕλληνες, εἶνε οἱ ζημίαι, πού ἔπαθε μὲ τὸν καιρὸ ἡ γῆ τους. Οἱ πόλεμοι καὶ διάφορες ἄλλες αἰτίαι κατάστρεψαν τὰ δάση, πού σκέπαζαν ἄλλοτε τίς ἑλληνικὲς χῶρες. Τὰ δάση ὅμως εἶνε ἡ ζωὴ ἑνὸς τόπου. Ὅπου ὑπάρχουν δάση, βρέχει πολὺ καὶ ἡ γῆ βγάζει πολὺ νερό. Ἐνῶ, ὅταν καταστραφοῦν τὰ δάση, ἡ γῆ γυμνώνεται, χάνει τὸ χῶμα της, γιατί

τὸ παρασύρουν οἱ βροχὲς καὶ ἀποχερσώνεται. Παύει νὰ βγάξη νερό, τὰ ποτάμια ξεραίνονται ἢ λιγοστεύει τὸ νερό τους. Ἔτσι ἡ γῆ χάνει τὸν πλοῦτο της, δὲν μπορεῖ νὰ θρέψη πολλοὺς κατοίκους καὶ οἱ λίγοι, πού ζοῦν σὲ τέτοιους τόπους, δὲν μποροῦν νὰ προκόψουν καὶ νὰ κάμουν μεγάλα ἔργα.

### 35. Οἱ Ὀθωμανοὶ

Ἀπὸ τὸν ἐνδέκατο αἰῶνα μεγάλο μέρος τῆς Μ. Ἀσίας ἐξουσίαζαν οἱ Σελτζοῦκοι. Διακόσια χρόνια ἀργότερα κατέβηκαν ἐκεῖ ἄλλοι τοῦρκοι, οἱ Ὀθωμανοί. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἦταν μιὰ μικρὴ τουρκικὴ φυλὴ, πού ἀριθμοῦσε τὸ πολὺ πενήντα χιλιάδες πολεμιστές. Ὁ ἀρχηγός των Ἐρτογρούλ ἔγινε μισθοφόρος τοῦ σελτζούκου σουλτάνου, πού εἶχε τότε πόλεμο μὲ τὴν ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. Ἐκεῖνος τοῦ χάρισε μιὰ μικρὴ χώρα κοντὰ στὴν Προύσα.

Ὑστερα ἀπὸ τὸν Ἐρτογρούλ ἦλθε ὁ γιός του Ὀσμάν ἢ Ὀθωμάν (1289—1326). Αὐτὸς ἔγινε ἀνεξάρτητος, γιατί ἐκεῖνον τὸν καιρὸ καταστράφηκε τὸ κράτος τῶν Σελτζούκων. Ὁ Ὀσμάν μεγάλωσε τὸ κράτος του. Πῆρε πολλὰς χώρας ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κράτος καὶ στὰ 1326 κυρίεψε τὴν Προύσα καὶ τὴν ἔκαμε πρωτεύουσά του. Ἀπ' αὐτὸν τὸ κράτος πῆρε τ' ὄνομα, ὀνομάσθηκε δηλαδὴ ὀθωμανικὸ καὶ οἱ ὑπήκοοί του Ὀθωμανοί.

1326

### 36. Γιατί οί Τοῦρκοί πρόκοψαν γρήγορα

Ἀπὸ τότε τὸ Ὄθωμανικὸ κράτος πρόκοψε τόσο γρήγορα, ὅσο δὲν τὸ βάζει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Τοῦρκοί κυρίεψαν σχεδὸν ὅλες τὶς χῶρες, πὺ εἶχε ἡ αὐτοκρατορία στὴ μικρὴ Ἀσία. Ἀμέσως κατόπιν στὰ 1354 πέρασαν τὸν Ἑλλήσποντο, πάτησαν τὸ πόδι τους στὴν Εὐρώπη καὶ πῆραν τὴν Καλλιπόλη. Τοὺς εἶχε καλέσει ὁ αὐτοκράτορας Καντακουζηνός, πὺ ἔκαμνε πόλεμο μὲ τὸ γαμπρό του Μανουήλ.

1354

Ὑστερα ἀπὸ ἔντεκα χρόνια, δηλαδὴ στὰ 1365, ἕνας πολεμικὸς σουλτάνος ὁ Μουράτ Α΄ πῆρε τὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὴν ἔκαμε πρωτεύουσά του. Σὲ λίγο κυρίεψε τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὴ Μακεδονία. Χάλασε τὸ βουλγαρικὸ κράτος καὶ στὰ 1389 νίκησε σὲ μιὰ μεγάλη μάχη τοὺς Σέρβους. Ἔτσι ἀπλώθηκαν οἱ Τοῦρκοί στὴ Βαλκανικὴ.

1365

Γιατὶ πρόκοψαν τόσο γρήγορα οἱ Τοῦρκοί ; Ὁ πρῶτος λόγος εἶνε, πὺ δὲ βρῆκαν κανένα δυνατὸ κράτος ἔμπρός τους. Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία εἶχε ἀδυνατίσει ἀπὸ καιρό. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦταν πιά πολεμικοί. Οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι δὲν ἄξιζαν περισσότερο. Τὸ ἐναντίο, οἱ Τοῦρκοί ἦταν καινούριος λαός, μὲ μεγάλη πολεμικὴ ὁρμή.

Ὑπάρχουν ὁμως καὶ ἄλλοι λόγοι, πὺ τοὺς ἔκαμαν μεγάλους καὶ δυνατούς. Οἱ Τοῦρκοί ἴδρυσαν

τὸ κράτος τους στὴν καρδιά τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ ἴδιοι ἦταν ἀπολίτιστοι. Ἔμαθαν ὅμως πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἐντόπιους καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, πὺ ἦταν γεί-



τονές τους. Ἐκαμαν περὶ σὺν στρατὸν, ὅπως ἦταν ὁ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ κατασκεύασαν ὅπλα

καλύτερα ἀπὸ πρὶν. Ἐν ὅμως δυνάμωσαν, μπόρεσαν νὰ τουρκέψουν τοὺς παλιοὺς κατοικοὺς τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐτσι πλήθυνε ὁ τουρκικὸς λαὸς, ποὺ στὴν ἀρχὴ ἦταν πολὺ μικρὸς. Ἀνάλογα μεγάλωσε καὶ ὁ στρατὸς τους.

Γιὰ νὰ ἐπιτύχουν αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι μεταχειρίστηκαν ἓνα πολὺ ἐπιτήδειο μέσο. Στρατολογοῦσαν μικρὰ παιδιὰ. Κάθε χρόνο μάζευαν ἀπ' ὅλο τὸ κρά-



### Γενίτσαροι

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γενιτσάρων κάμνουν συμβούλιον τοὺς τοὺς τὰ πιδὲ γερά χριστιανόπαιδα. Τὰ μεγάλωναν σὲ ἰδιαίτερους στρατῶνες, τοὺς ἔδιναν στρατι

ωτική ἀνατροφή καὶ τὰ δίδασκαν τῇ μωαμεθανικῇ  
θρησκείᾳ. Αὐτὰ τὰ παιδιά ὅταν μεγάλωναν, ξεχνου-  
σαν τὴν καταγωγή τους καὶ γίνονταν φανατικώτα-  
τοι μωαμεθανοὶ καὶ οἱ χειρότεροι διώχτες τῶν χρι-  
στιανῶν. Μ' αὐτὸ τὸ μέσο πλήθαινε ὁ στρατὸς τοῦ  
σουλτάνου καὶ οἱ χριστιανοὶ ἔχαναν πολύτιμο αἷμα.  
Τῇ στρατολογίᾳ αὐτῇ τῶν μικρῶν παιδιῶν τῇ λένε  
*παιδομάζωμα*. Μ' αὐτὸ τὸ μέσο ὁ σουλτάνος ἔκαμε  
ἓνα πολὺ καλὸ στρατό, ποὺ τὸν ὠνόμασαν *Γενιτσά-  
ρους*, δηλαδὴ καινούριο στρατό.

Οἱ γενίτσαροι ἔμεναν σ' ὅλη τῇ ζωῇ τους στρα-  
τιῶτες. Ἔτσι ὁ σουλτάνος εἶχε ἓνα *μόνιμο στρατό*,  
ποὺ ἦταν σπάνιο ἐκεῖνον τὸν καιρό. Ὁ στρατὸς  
αὐτὸς ἔγινε τὸ πιὸ δυνατὸ ὄπλο στὰ χέρια τοῦ σουλ-  
τάνου. Αὐτὸς ἔκαμε μεγάλες κατακτήσεις καὶ ἔφε-  
ρε τὴν τουρκικὴ σημαία ὡς τὴν καρδιὰ τῆς Εὐ-  
ρώπης.

### 37. Ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ Ταμερλάνου

Κανεὶς δὲν μπορούσε πιά νὰ σταματήσει τὴν ὀρμὴν  
τῶν Τούρκων. Ὁ γιὸς τοῦ Μουράτ *Βαγιαζίτ* ἦταν  
τόσο γοργὸς καὶ ὀρμητικὸς πολεμιστῆς, ποὺ τὸν  
εἶπαν *Γιλδιρὶμ*, δηλαδὴ *Κεραυνό*. Οἱ Εὐρωπαῖοι τὸν  
τρόμαζαν καὶ ὁ πάπας ἔνωσε πολλοὺς ἄρχοντες τῆς  
Δύσης γιὰ νὰ τὸν χτυπήσουν. Ἦταν Οὐγγροὶ, Γερ-  
μανοὶ καὶ Γάλλοι, ποὺ τοὺς ὠδηγοῦσε ὁ βασιλεὺς  
τῆς Οὐγγαρίας. Προχώρησαν ὡς τὴ Νικόπολη τῆς

Βουλγαρίας πάνω στο Δούναβη. Ἐκεῖ ὁμως τοὺς ἔφτασε ὁ Βαγιαζίτ καὶ τοὺς νίκησε σὲ μεγάλη μάχη (1396).

Ἔστερα ἀπ' αὐτὴ τὴ μεγάλη νίκη κίνησε νὰ πάρη τὴν Πόλη καὶ τὴν ἔκλεισε μὲ τὸ στρατό του. Φαίνονταν πὼς ἔφτασε ἡ τελευταία ὥρα τῆς Πόλης. Ἐξαφνα ὁμως στὴ Μ. Ἀσία ξέσπασε μιὰ μεγάλη φουρτούνα. Στὶς μακρινὲς χῶρες τῆς Ἀσίας ἦταν σ' αὐτὸν τὸν καιρὸ ἕνας περίφημος μογκόλος βασιλιάς, ποὺ τὸν ἔλεγαν *Ταμερλάνο*. Εἶχε ἀμέτρητα στρατεύματα, ἔκαμε τρομεροὺς πολέμους καὶ ὑπόταξε πολλὰς χῶρες. Στὸ τέλος ἀποφάσισε νὰ χτυπήσῃ καὶ τὸ σουλτάνο τῶν Τούρκων. Μὲ 800 χιλ. στρατιῶτες, ὅπως λένε, προχώρησε στὴν Μ. Ἀσία σφάζοντας καὶ καίοντας.

Ὁ Βαγιαζίτ ἔλυσε ἀμέσως τὴν πολιορκία τῆς Πόλης καὶ ἔτρεξε, γιὰ ν' ἀντικρούσῃ τὸν Ταμερλάνο μὲ 350 χιλ. στρατιῶτες. Οἱ δυὸ βαρβαρικοὶ στρατοὶ συναντήθηκαν κοντὰ στὴν Ἀγκυρα. Ἐκεῖ στὰ 1402 ἔγινε μιὰ τρομερὴ μάχη. Οἱ Τούρκοι ἀντιστάθηκαν ὡς τὰ τελευταῖα τους. Ἀφοῦ

1402
------

ἔσπασαν τὰ ὄπλα τους, πολέμησαν μὲ τὰ νύχια καὶ μὲ τὰ δόντια. Οἱ Μογγόλοι ὁμως τοὺς τσάκισαν. Ὁ Βαγιαζίτ ἔπεσε αἰχμάλωτος καὶ σὲ λίγο πέθανε.

Τάτε φάνηκε πὼς τὸ τουρκικὸ κράτος διαλύεται. Οἱ Ἕλληνες πῆραν θάρρος καὶ κέρδισαν μερικὰς χῶρες. Δὲν μπόρεσαν ὁμως νὰ ὠφεληθοῦν πολὺ

ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῶν Τούρκων. Ὑστερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια οἱ Τοῦρκοι δυνάμωσαν πάλι. Ὁ σουλτάνος τους Μουράτ Β' ξανάρχισε τοὺς πολέμους καὶ ἔγινε ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν χριστιανῶν στὴν Εὐρώπη.

**38. Οἱ αὐτοκράτορες προσπαθοῦν νὰ σώσουν  
τὸ κράτος**

Οἱ Τοῦρκοι ἔκλεισαν ἀπ' ὄλα τὰ μέρη τὴν Πόλη καὶ φαίνονταν πὼς ἦταν τῆς μοίρας νὰ πέση στὰ χέρια τῶν Τούρκων ἢ δοξασμένη ἄλλοτε πρωτεύουσα τῶν Ἑλλήνων. Στὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμή οἱ Ἕλληνες δὲν μπορούσαν οἱ ἴδιοι νὰ σώσουν τὴν πρωτεύουσά τους. Πολλοὶ μάλιστα ἔβλεπαν μὲ ἀπάθεια τὴ συμφορὰ, πού ὄλο πλησίαζε. Ἦταν ὅμως μερικοὶ, πού σκέφτηκαν τὴν τελευταία στιγμή πὼς μπορούσε νὰ βρεθῆ τρόπος νὰ σωθῆ ἡ Πόλη. Αὐτοὶ ἦταν κυρίως οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι, πολλοὶ στρατιωτικοί, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνώτερους κληρικούς καὶ οἱ αὐτοκράτορες, πού περισσότερο ἀπὸ ὄλους πονοῦσαν τὸ θρόνο τους.

Ἐκείνη τὴ στιγμή μονάχα ἡ Δύση μπορούσε νὰ σώση τοὺς Ἕλληνες. Ὁ πάπας εἶχε τὴ δύναμη νὰ κινήσῃ μιὰ μεγάλη σταυροφορία καὶ νὰ χτυπήσῃ τοὺς Τούρκους. Ὁ πάπας ὅμως καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι φέρθηκαν πολὺ ἐγωιστικά. Ζήτησαν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὶς συμφορὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ

τούς υποτάξουν στὰ θελήματά τους. Στὴ στιγμή τῆς ὑπέρτατης ἀγωνίας τοῦ ἑλληνισμοῦ ὁ πάπας τῆς Ρώμης δὲν ξέχασε τὶς παλιῆς φιλοδοξίες του. Ἀπαίτησε νὰ σηκωθῆ τὸ σχίσμα καὶ ὁ κλῆρος τῆς Ἀνατολῆς νὰ τὸν προσκυνήσῃ σὰν ἀρχηγὸ καὶ ἀνώτερό του.

Πολλοὶ Ἕλληνες, ποὺ πονοῦσαν ἄληθινὰ τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἔθνος τους, ἔστερξαν νὰ δεχτοῦν τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ πάπα. Ἦταν πρόθυμοι νὰ ἐνώσουν τὶς ἐκκλησίες καὶ ν' ἀναγνωρίσουν τὰ πρωτεῖα τοῦ πάπα. Αὐτοὺς τοὺς ἔλεγαν *ἐνωτικούς*. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν κληρικῶν καὶ τοῦ λαοῦ δὲν ἤθελαν νὰ υποταγοῦν στὸν πάπα. Αὐτοὶ ἀντιστάθηκαν στὴν ἔνωση.

Οἱ αὐτοκράτορες *Ἰωάννης Ε'* καὶ *Μανουὴλ Β'* γύρισαν τὴν Εὐρώπη, γιὰ νὰ παρακαλέσουν τοὺς βασιλιάδες νὰ στείλουν βοήθεια στὴν Πόλη, ποὺ κινδύνευε. Τέλος ὁ αὐτοκράτορας *Ἰωάννης Η'* βλέποντας τὸν κίνδυνο, ποὺ ὅλο πλησίαζε, μῆνυσε τοῦ Πάπα πὼς δέχεται τὴν ἔνωση. Ὁ Πάπας κάλεσε τότε σύνοδο στὴ Φλωρεντία. Ἐκεῖ πῆγε ὁ Ἰωάννης μὲ τὸν Πατριάρχη καὶ ἄλλους ἀνώτερους κληρικούς. Ὑστερα ἀπὸ μεγάλη συζήτηση ἀποφάσισαν τὴν ἔνωση. Ὁ Πατριάρχης κι ἓνας πολὺ μορφωμένος ἀρχιεπίσκοπος, ὁ *Βησσαρίων*, ὑποστήριξαν πολὺ τὴν ἔνωση.

Ὁ λαὸς τῆς Πόλης ὅμως ἀποδοκίμασε τὴν πράξη καὶ ἡ ἔνωση ἀπότυχε.



## Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

### 39. Κωσταντίνος και Μωάμεθ

Στὰ 1448 πέθανε ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης ὁ Η' καὶ ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ ἀδερφός του, ὁ **Κωσταντίνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος**. Ὡς τότε ὁ Κωσταντίνος ἦταν διοικητὴς τοῦ Μοριᾶ, γιὰ τὴν Πελοπόννησο τὴν εἶχαν ξαναπάρει οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς Βιλλεαρδουίνους. Ὁ Κωσταντίνος εἶχε μεγάλη πεῖρα καὶ ἔδειξε ἀξιόλογα χαρίσματα στρατιωτικὰ τὸν καιρό, πὺ κυβερνοῦσε τὸ Μοριᾶ. Ἀγαποῦσε ὅσο λίγοι τὴν πατρίδα του καὶ τὸ κράτος, θυμοῦνταν τὰ περασμένα της, τὸ μεγαλεῖο, πὺ εἶχε μιὰ φορὰ, καὶ ἡ ψυχὴ του πονοῦσε γιὰ τὴν κατάντια της.

Ὑστερ' ἀπὸ τρία χρόνια πέθανε ὁ Μουράτ ὁ Β' καὶ ἔγινε σουλτάνος ὁ γιός του Μωάμεθ ὁ Β', ἕνας ὀρμητικὸς νέος μόλις 21 χρονῶν, πὺ ἀγαποῦσε τὸν πόλεμο καὶ τὴ δόξα. Τὸ ὄνειρό του ἦταν νὰ πάρη τὴν Πόλη καὶ νὰ τὴν κάμη πρωτεύουσά του. Γι' αὐτὸ συχνὰ ἀναθυμοῦνταν ἕνα μέρος ἀπ' τὸ κοράνι, ἐκεῖ πὺ ὁ Προφήτης λέγει «τρισευτυχισμένος ὁ βασιλιάς, πὺ θὰ πάρη τὴν Πόλη».

“Όσο αδύνατος και περιμαζεμένος ἦταν ὁ Παλαιολόγος, τόσο θαρρετός και περήφανος ἦταν ὁ Μωάμεθ. Ἐβλεπε γύρω του πλούτη, δύναμη, ἀμέτρητους στρατιῶτες και ἔνιωθε πὼς μ’ ἓνα χτύπη-



*Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος*

μα θὰ ρίξει τὸ κάστρο τῆς Πόλης και θὰ μπῆ μέσα θριαμβευτῆς. Τὸ ἐναντίο ὁ Παλαιολόγος, κλεισμένος μέσα στὸ κάστρο του, ἔνιωθε τὸν ἑαυτό του ἀπομονωμένο και ἔβλεπε νὰ ζυγώνη ὁ τούρκικος κίνδυνος. Ἐβαλε τὰ δυνατά του, γιὰ νὰ σώσῃ τὴν Πόλη, μὰ ἦταν πολὺ δύσκολο, γιατί δὲν εἶχε οὔτε

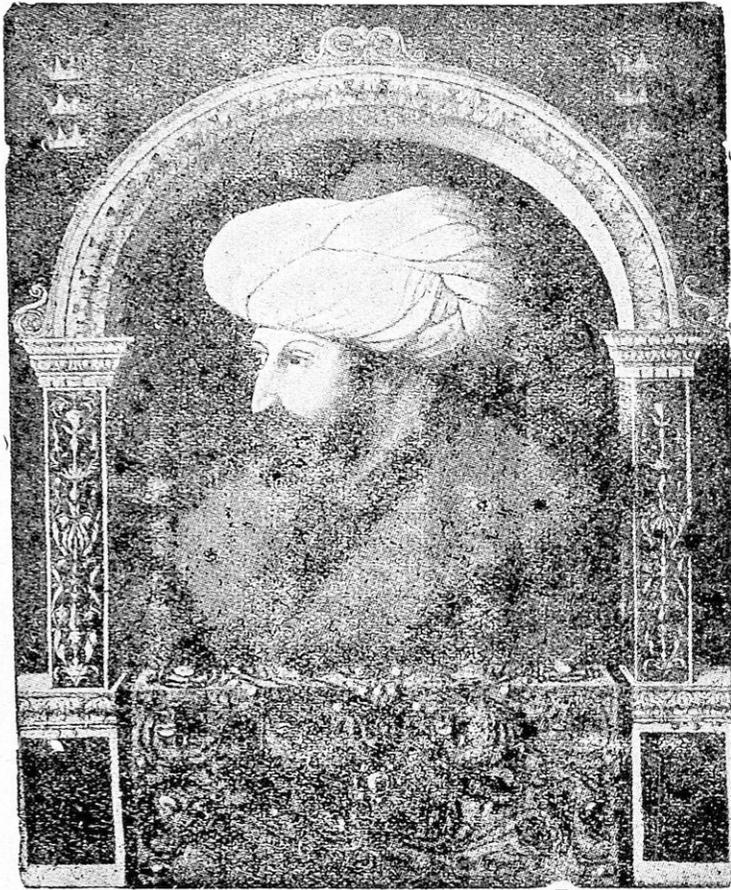
στρατιῶτες οὔτε χρήματα οὔτε λαό, πού νά τόν βο-  
ηθήση. Δέν περιμένε καμιὰ βοήθεια ἀπ' ἔξω.

#### 40. Ἡ Πολιορκία

Μόλις ἀνέβηκε στό θρόνο ὁ Μωάμεθ, ἄρχισε νά ἐτοιμάζεται. Στό στενότερο μέρος τοῦ Βοσπό-  
ρου, ἀντίκρου στό φρούριο, πού εἶχε χτίσει ὁ Βαγια-  
ζίτ στήν ἀνατολική παραλία, ἔχτισε τὸ φρούριο  
Ρούμελη—Χισάρ, γιὰ νά κόψη τὴ συγκοινωνία  
τῆς Πόλης μὲ τὴ Μαύρη θάλασσα, ἀπ' ὅπου ἔπαιρνε  
τὸ σιτάρι. Ἐτοίμασε στρατὸ στήν Ἀδριανούπολη  
καὶ στόλο στήν Καλλίπολη. Ἐστειλε ἓνα στρα-  
τηγὸ στήν Πελοπόννησο, γιὰ νά χτυπήσῃ τοὺς δυὸ  
ἀδελφοὺς τοῦ Κωσταντίνου, τὸ Θωμᾶ καὶ τὸ Δη-  
μήτριο, πού κυβερνοῦσαν τότε τὸ Μοριά. Οἱ Τοῦρ-  
κοὶ ἔκαμαν μεγάλο κακὸ στήν Πελοπόννησο, χύ-  
θηκε πολὺ αἷμα καὶ οἱ δυὸ Παλαιολόγοι δὲν μπό-  
ρεσαν νά βοηθήσουν τὴν Πόλη.

Ὁ Κωσταντῖνος ἔβλεπε τὸν κίνδυνο καὶ ἔκαμε  
ὅ,τι μπορούσε. Ἐπιδιώρθωσε τὰ τεῖχη καὶ ἔφερε  
τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια στήν Πόλη. Ἡ κατά-  
σταση ὁμως ἦτανε θλιβερή. Τὸ κράτος του περιο-  
ριζόνταν μονάχα μέσα στὰ τεῖχη. Οἱ στρατιῶτες  
του δὲν ἦτανε περισσότεροι ἀπὸ ἔξι χιλιάδες, καὶ  
αὐτοὶ μισθοφόροι. Στὸν Κεράτιο κόλπο ἦταν μο-  
νάχα μερικὰ παλιὰ πολεμικὰ πλοῖα, ὄπλισμένα  
ἄσχημα καὶ χωρὶς πολεμικὴ ἀξία. Ἡ Δύση δὲν ἔβο-

ήθησε τὸν Κωσταντῖνο. Μονάχα μερικοὶ τολμη-  
ροὶ ἄνθρωποι ἀπὸ τὶς ξένες παροικίες πῆραν τὰ



*Μωάμεθ Β΄*

ὄπλα, γιὰ νὰ πελεμήσουν μαζί του. Τῇ σημαντικώ-  
τερῃ βοήθειᾳ τοῦ τὴν ἔφερε ἓνας Γενοβέζος πειρα-

τής, ὁ Ἰωάννης Ἰουστινιάνης, πού ἦρθε νά πολεμήσῃ μὲ τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἔφερε μαζί του 700 πολεμιστές. Ἔτσι λοιπὸν ἡ Πόλη εἶχε μονάχα ἐννέα χιλιάδες ὑπερασπιστές, ἐνῶ προχωροῦσε ἓνας μέγας τουρκικὸς στρατὸς, γιὰ νά τὴ χτυπήσῃ.

Ὁ Μωάμεθ φάνηκε στὶς 5 τοῦ Ἀπριλίου 1453 μπροστὰ στὴν Πόλη μὲ 150 χιλιάδες στρατὸ καὶ τὴν ἔκλεισε ἀπὸ τὴ στεριά. Σὲ λίγο ἔφθασε ὁ στόλος του ἀπὸ τὴν Καλλίπολη, πού ἀριθμοῦσε 400 πλοῖα, καὶ ἄραξε μπροστὰ στὸν Κεράτιο κόλπο, χωρὶς νά μπορέσῃ νά κόψῃ τὴν ἀλυσίδα, πού ἔκλεινε τὴν εἴσοδο στὸν κόλπο.

Οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν τὴν ἐπίθεση ἀπὸ τὴ στεριά. Στὴν ἀρχὴ ὅμως δὲν κατώρθωσαν τίποτα. Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια εἶχαν ἀρχίσει νά κατασκευάζουν κανόνια στὴν Εὐρώπη. Ἐνας Οὐγγρος, πού τὸν ἔλεγαν Οὐρβάν, ἔκαμε κανόνια γιὰ τὸ σουλτάνο. Μέσα σ' αὐτὰ ἦταν ἓνα πελώριο, πού τὸ ἔστησαν μπρὸς σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πύλες τῆς στεριᾶς. Δὲν κατάφεραν ὅμως σπουδαῖα πράγματα μὲ τὰ κανόνια τους οἱ Τοῦρκοι. Τὸ μέγαλο κανόνι τοῦ Οὐρβάν ἔσκασε, ἀφοῦ ἔρριξε δυὸ τρεῖς βολές.

Τὸ ἐναντίο οἱ Ἕλληνες εἶχαν μιὰ σημαντικὴ ἐπιτυχία στὴ θάλασσα, πού τοὺς ἔδωσε θάρρος. Τέσσερα ἑλληνικὰ πλοῖα, πού εἶχαν ἀργυπορήσει στὸ Αἰγαῖο, ἔφθασαν μὲ τρόφιμα καὶ στρατιῶτες μπροστὰ στὸν Κεράτιο κόλπο. Τὰ τουρκικὰ πλοῖα ρίχτη-

καν άπάνω τους. Έκεινα όμως πέρασαν άνάμεσά τους και κατώρθωσαν νά μπουν στον Κεράτιο.

Αυτή όμως ήταν ή τελευταία χαρά των πολιτορχημένων. Ο σουλτάνος για νά αποκλείση την Πόλη κι άπό τή θάλασσα, τράβηξε άπό τή στεριά και κατέβασε στον Κεράτιο έβδομήντα πλοία. Αυτό άνησύχησε πολύ τους Έλληνες.

#### 41. Η "Αλωση

Η Πόλη δέν μπορούσε νά σωθῆ. Οί Τοῦρκοι έκαναν δυνατές έπιθέσεις. Σέ πολλά μέρη άνοιξαν τρύπες στα τείχη. Τότε ό σουλτάνος έστειλε πρεσβεία στον Κωσταντίνο και πρότεινε νά παραδώση ειρηνικά τον Πόλη. Του υποσχέθηκε πως δέ θα πειράξη τή ζωή και τήν περιουσία των κατοίκων, αν ήθελαν ν' άφίσουν τήν Πόλη και νά φύγουν. Του έδινε μάλιστα τό δικαίωμα νά φύγη με τήν άκολουθία του και νά πάη νά γίνη ανεξάρτητος άρχοντας στην Πελοπόννησο.

Τότε ό Κωσταντίνος έκαμε συμβούλιο με όλους τους άρχοντες κι έδωσε άρνητική άπάντηση στο σουλτάνο. «Δέν έχω δικαίωμα οὔτε έγώ οὔτε κανείς άλλος άπό τους κατοίκους, άποκρίθηκε ό αυτοκράτορας, νά σοῦ παραδώσωμε τήν Πόλη. Όλοι μας είμαστε άποφασισμένοι νά πεθάνουμε».

Ο σουλτάνος κήρυξε τότε στο στρατό του πως θα γίνη ή τελευταία επίθεση. Υποσχέθηκε μεγάλες

τιμές και δῶρα σὲ κείνους, πού θὰ πολεμήσουν καλά. Τοὺς κατοίκους τῆς Πόλης και τὴν περιουσία τους τὰ χάριζε στοὺς στρατιῶτες του. Κρατοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του μόνο τὰ τείχη και τὰ δημόσια χτίρια.

Μέσα στὴν Πόλη οἱ πολιορκημένοι ἐτοιμάστηκαν ν' ἀντικρούσουν τὴν ἐπίθεση τῶν Τούρκων. Στὴν Ἁγία Σοφία ἔγινε μεγάλη λειτουργία. Ὁ αὐτοκράτορας μετέλαβε και, ἀφοῦ ζήτησε συγχώρεση ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, πῆγε νὰ παρασταθῆ στὰ τείχη.

Ἡ ἐπίθεση ἄρχισε τὴ χαραυγὴ στίς 29 τοῦ Μάη μὲ μεγάλη ὄρμη και βάσταξε τέσσερες ὥρες. Στὴν ἀρχὴ οἱ πολιορκημένοι πολέμησαν μὲ θάρρος. Σὲ λίγο ὅμως λύγισαν κάτω ἀπὸ τὸν ὄγκο τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἰουστινιάνης πληγώθηκε και ἄφησε τὴ μάχη. Αὐτὸ ἔφερε μεγάλη σύγχυση στοὺς χριστιανούς. Μὰ ἡ Πόλη βαστοῦσε ἀκόμη.

Ἐξαφνα ὅμως ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος πολεμοῦσε στὴν Πύλη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, οἱ Τοῦρκοι φάνηκαν ἀπὸ πίσω του, μέσα στὴν Πόλη. Λένε πὼς μπῆκαν ἀπὸ μιὰ μικρὴ πύλη, τὴν Κερκόπορτα, πού οἱ Ἕλληνες τὴν εἶχαν ξεχάσει ἀνοιχτή. Ἀπελπισμένος ὁ Κωνσταντῖνος φώναξε τότε: «δὲν ὑπάρχει κανεὶς χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρῃ τὸ κεφάλι»; κι ἔπεσε νεκρός, ἀγνώριστος μέσα στὰ πτώματα.

Οἱ Τοῦρκοι πῆραν τὴν Πόλη. Οἱ λίγοι στρατι-

ῶτες καὶ ὅσοι ἀντιστάθηκαν σκοτώθηκαν. Τοὺς περισσότερους κατοίκους τοὺς ἔπιασαν αἰχμάλωτους καὶ τοὺς πούλησαν. Πολλοὶ ὅμως μπῆκαν στὰ καράβια, πού ἦταν στὸ λιμάνι, καὶ ἔφυγαν. Στὴν Ἀγία Σοφία εἶχαν κλεισθῆ πολλοὶ ἄνθρωποι, ἄντρες καὶ γυναῖκες, γιατί μιὰ λαϊκὴ παράδοση ἔλεγε πὼς θάρθη ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ νὰ τοὺς γλυτώσῃ. Οἱ Τοῦρκοι ἔσπασαν μὲ τὶς ἀξίνες τὴν πόρτα, ἔσφαξαν μερικoὺς, τοὺς ἄλλους τοὺς πῆραν αἰχμάλωτους καὶ τοὺς πούλησαν.

Τὰ σπίτια, τὶς ἐκκλησίες καὶ τὰ δημόσια κτίρια τὰ λεηλάτησαν οἱ Τοῦρκοι. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Μωάμεθ μπῆκε μέσα στὴν Πόλη. Πῆγε στὴν Ἀγία Σοφία καὶ εὐχαρίστησε τὸν Ἄλὰχ, πού τοῦ ἔδωσε τὴν νίκη. Ἀπὸ τότε ἡ μεγάλη ἐκκλησία ἔγινε τζαμί καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε ὡς σήμερα.

Ὁ Μωάμεθ πρόσταξε νὰ σκοτώσουν τοὺς εὐγενεῖς καὶ ὄλους, ὅσοι εἶχαν ἀνώτερα ἀξιώματα. Οἱ περισσότεροι ὅμως εὐγενεῖς, οἱ πλούσιοι καὶ οἱ γραμματισμένοι, κατώρθωσαν νὰ φύγουν στὸ ἔξωτερικό.

#### 42. Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν ὅλες τὶς ἑλληνικὲς χῶρες

Οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ πῆραν τὴν Πόλη, κυριεψαν γρήγορα καὶ τὶς ἄλλες ἑλληνικὲς χῶρες. Ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης ὁ Μωάμεθ προχώ-

ρησε στην Πελοπόννησο. Νίκησε πολύ εύκολα τους δυο αδερφούς του Κωνσταντίνου, που κυβερνούσαν τον τόπο. Ο Θωμάς έφυγε στην Ευρώπη, ο Δημήτριος δέχτηκε το μωαμεθανισμό κι έμεινε στην Τουρκία. Οί Τούρκοι πήραν κατόπι τὰ φραγκικά κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν.

Στὰ 1461, δηλαδή ὀχτῶ χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης, ὁ Μωάμεθ κυρίευσε καὶ τὴν αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας. Ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς πήρε τὴν Εὐβοία καὶ τὴ Χίο κι ἀπ' τοὺς Γενοβέζους τὴ Μυτιλήνη.

Ἀργότερα οἱ Τούρκοι πήραν τὴ Ρόδο, τὴν Κύπρο καὶ τέλος τὴν Κρήτη. Ἔτσι ὅλες οἱ ἑλληνικὲς χῶρες σκλαβώθηκαν στοὺς Τούρκους. Μονάχα τὰ Ἐφτάνησα, δηλαδή ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Κεφαλληνία κτλ. δὲ γνώρισαν τὴν τούρκικη σκλαβιά. Τὰ εἶχαν καὶ τὸ κράτησαν οἱ Βενετοί.

Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν δὲν μπόρεσαν νὰ σώσουν τὴν ἐλευθερία τους ἀπὸ ἓνα βάρβαρο λαό, ποὺ ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἀσία. Ὀλόκληρο τὸ ἔθνος σκλαβώθηκε κι ἔπαθε τόσα κακά, ὅσα δὲν μπορεῖ νὰ βάλῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Φτώχεια, ἀμάθεια καὶ βαρβαρότητα ἀπλώθηκαν σὲ ὅλη τὴ χώρα, ποὺ μιὰ φορὰ στὰ παλιὰ χρόνια ἦταν ἡ πρώτη στὸν πολιτισμὸ καὶ στὴν εὐγένεια. Οἱ Ἕλληνες ὁμως δὲν ξέχασαν τὰ δοξασμένα χρόνια τους καὶ κράτησαν μέσα τους μιὰ

δυνατή ἐλπίδα, πὼς πάλι τὸ ἔθνος θ' ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Τὴν ἐλπίδα τοῦ αὐτῆ τὴν τραγούδησαν τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὴ δυνάμωσαν μὲ διάφορες διηγήσεις γιὰ τὴν Πόλην.





## Η ΧΑΡΑΥΓΗ ΕΝΟΣ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

### 43. Ἡ ἀναγέννηση στὴ Δύση

Οἱ Τούρκοι ξέσπασαν σὰ μιὰ καταστρεπτικὴ θύελλα στὶς ἑλληνικὲς γῶρες. Ἔσβησαν κάθε σημάδι πολιτισμοῦ, πὺ ἐμενε στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ δυστυχισμένη γῶρα βυθίστηκε στὴ φτώχεια καὶ στὴν ἀμάθεια.

Στὰ ἴδια χρόνια ὅμως οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἄρχισαν νὰ ξυπνοῦν καὶ νὰ προκόβουν. Στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη ζοῦσαν τότε μεγάλοι λαοί, οἱ Ἄγγλοι, οἱ Γάλλοι, οἱ Γερμανοί, οἱ Ἰταλοί, πὺ στὸν παλιότερο καιρὸ δὲν εἶχαν πολὺ μεγάλη ἀνάπτυξη. Ἦταν ὅμως λαοὶ μὲ μεγάλους πληθυσμούς, πὺ εἶχαν ζωὴ καὶ δύναμη μέσα τους. Τὸν καιρὸ λοιπόν, πὺ μὲ τὴν ἐπίδρομὴ τῶν Τούρκων ἐβροῆκε ἡ μεγάλη συμφορὰ τὶς δικές μας γῶρες, οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν ἀρχίσει νὰ προκόβουν. Ἔκαμαν διάφορες ἐφευρέσεις, πὺ βοήθησαν πολὺ τὴν ἀνάπτυξή τους. Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια βροῆκαν τὴ ναυτικὴ πυξίδα, τὴν τυπογραφία, τὸ μπαρούτι κ λ π. Κατασκεύασαν καλύτερα πλοῖα καὶ ἄρχισαν νὰ ταξιδεύουν σὲ μα-

κρινές θάλασσες. Σὲ λίγο ἀνακάλυψαν καινούριες χῶρες στὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, τὴν Ἀμερική καὶ τὸ θαλασσινὸ δρόμο γιὰ τὶς Ἰνδίες. Οἱ ἀνακαλύψεις αὐτὲς ὠφέλησαν πολὺ τοὺς Εὐρωπαίους, γιατί πλούτησαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριο μὲ τὶς καινούριες χῶρες καὶ ἄρχισαν νὰ προκόβουν στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες. Τὴ μεγάλη αὐτὴ κίνηση, ποὺ ἔφερε τὴν ἀνάπτυξη τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, τὴν ὀνομάζουμε *ἀναγέννηση*. Ἡ ἀναγέννηση ἔγινε στὸν 15ο καὶ 16ο αἰῶνα.

#### 44. Οἱ ἐφευρέσεις

Οἱ λαοὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης μελέτησαν μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ προσοχὴ τὴ φύση. Ἐνίωσαν πῶς μέσα στὴ φύση ὑπάρχουν πολὺτιμες δυνάμεις, ποὺ μποροῦν νὰ ὠφελήσουν πολὺ τὸν ἄνθρωπο. Ἐτοὶ κατάλαβαν πολλὰ μυστήρια τοῦ κόσμου καὶ ἔκαμαν πολλὰς ἐφευρέσεις.

Μιὰ ἀπ' τὶς παλιότερες ἐφευρέσεις εἶνε ἡ *ναυτικὴ πυξίδα* (μπούσουλας). Ἡ ναυτικὴ πυξίδα εἶνε ἓνα στρογγυλὸ κουτὶ, ποὺ ἔχει μέσα μιὰ μαγνητικὴ βελόνη βαλμένη πάνω σὲ μιὰ πλάκα, ποὺ ἔχει σημειωμένα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα. Ἡ βελόνη ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ γυρίζη πάντα στὸ βοριά. Ἐτοὶ μποροῦμε μὲ τὴ βοήθειά της νὰ βροῦμε τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα.

Ἡ ἐφεύρεση αὐτὴ εὐκόλυνε πάρα πολὺ τοὺς

θαλασσινοὺς στὰ μακρινὰ ταξίδια, γιατί με τὴ βοήθειά της ἤξεραν σὲ πῶς μέρος τῆς θάλασσης βρισκόνταν.

Στὰ ἴδια χρόνια οἱ Εὐρωπαῖοι ἔμαθαν νὰ κατασκευάζουν πυροβόλα ὄπλα. Πρῶτα ἔκαμαν κανόνια, πὺν ἔμοιαζαν με γουδί καὶ ἔροιναν μπάλες ἀπὸ πέτρα ἢ ἀπὸ σίδηρο. Ἀργότερα ἔφτιασαν κάτι μικρότερα καὶ ἐλαφρότερα ὄπλα τοῦ χεριοῦ, πὺν πετοῦσαν σφαῖρες. Τὰ ὄπλα αὐτὰ τὰ γέμιζαν μπαροῦτι, πὺν τὸ εἶχαν ἀνακαλύψει πολλὰ χρόνια πρῖν. Δὲν ξέρομε καλὰ ποιὸς βρῆκε τὸ μπαροῦτι, τὸ βέβαιο ὅμως εἶνε πὺν ἢ ἐφεύρεσή του ἄλλαξε ὅλως διόλου τὴν πολεμικὴ τέχνη. Σὲ παλιότερα χρόνια εἶχαν οἱ πολεμιστὲς σκεπασμένο ὄλο τὸ σῶμα τους με σίδηρο καὶ ἦταν δύσκολο νὰ τὸ τρουπήσουν τὰ παλιὰ ὄπλα. Τώρα ὅμως ἢ σφαῖρα τὸ τρουποῦσε πολὺ εὐκόλα. Ἐπίσης ἦταν δύσκολο νὰ κυριέψη κανεὶς μιὰ πόλη ἢ ἕναν πύργο, πὺν εἶχαν γύρω τους φρούρια. Τώρα τὸ κανόνι ἀνοίγε τρύπες στὰ κάστρα καὶ τὰ γκρέμιζε.

Μιὰ πολὺ σπουδαία ἐφεύρεση ἦταν καὶ ἢ τυπογραφία. Τὸν παλιὸ καιρὸ οἱ ἄνθρωποι ἔγραφαν τὰ βιβλία με τὸ χέρι. Ἔτσι ὅμως χρειάζοταν πολὺς καιρὸς, γιὰ νὰ γράψη κανεὶς ἕνα βιβλίο. Γι' αὐτὸ τὰ βιβλία ἦταν σπάνια καὶ ἀκριβά. Ἐνας γερμανός, πὺν τὸν ἔλεγαν *Ἰωάννη Γουότεμπεργι*, συλλογίστηκε νὰ κάμη γράμματα ἀπὸ μολύβι. Τὰ

ἔβαλε τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο κι ἔκαμε λέξεις καὶ φράσεις. Ὑστερα ἔβαζε μελάνη ἀπάνω στὰ γράμματα, τὰ πατοῦσε ἀπάνω στὸ χαρτὶ καὶ ἔβγαιναν σ' αὐτὸ τὰ γράμματα. Ἔτσι βρέθηκε ἡ τυπογραφία, πὺ ὕστερα τελειοποιήθηκε πάρα πολύ.

Ἡ τυπογραφία βοήθησε πολὺ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ βιβλία περίσσεψαν καὶ φτήνηναν καὶ οἱ ἄνθρωποι εὐκόλα μπορούσαν νὰ τὰ ἀγοράζουν καὶ νὰ τὰ διαβάζουν.

#### 45. Τὰ μεγάλα θαλασσινὰ ταξίδια

Τὸ 15ο αἰῶνα οἱ θαλασσινοὶ τῆς Εὐρώπης ἄρχισαν νὰ κάνουν μεγάλα ταξίδια. Μποροῦσαν τώρα ν' ἀρμενίζουν στὴν ἀνοιχτὴ θάλασσα, γιὰ τὸς βοηθοῦσε ἡ ναυτικὴ πυξίδα νὰ βρίσκουν τὸ δρόμο τους, ἐνῶ στὰ παλιότερα χρόνια δὲν τολμοῦσαν ν' ἀπομακρυνθοῦν πολὺ ἀπὸ τ' ἀκρογιάλια. Ἡ ναυτιλία στὰ παλιότερα χρόνια ἦταν, ὅπως λένε, ἀκτοπλοῖα. Ταξίδευαν δηλαδὴ γιὰ τὸ γιὰ τὸ καὶ δὲν ἔχαναν ἀπὸ τὸ μάτι τους τὴ στεριά.

Τὸ 15ο αἰῶνα λοιπὸν οἱ Εὐρωπαῖοι, πὺ κατοικοῦσαν στ' ἀκρογιάλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἄρχισαν νὰ κάμνουν ταξίδια μέσα στὸν Ὀκεανό. Γύρευαν νὰ βροῦν δρόμο γιὰ τὶς Ἰνδίες, πὺ εἶνε μιὰ πλούσια χώρα καὶ βγάζει πολλὰ προϊόντα. Ὡς τότε τὰ ἔμπορεύματα ἀπὸ τὶς Ἰνδίες τὰ ἔφεραν οἱ Ἄραβες στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τὰ πουλοῦσαν ἐκεῖ σὲ

μεγάλες τιμές στους Ἴταλους ἐμπόρους. Θὰ ἦταν λοιπὸν μεγάλο κέρδος, ἂν ἔβρισκαν ἓνα δρόμο, ποὺ νὰ πήγαινε ἴσια στὶς Ἰνδίες. Ὁ θαλασσινὸς δρόμος γιὰ τὶς Ἰνδίες περνᾷ γύρω ἀπὸ τὴν Ἀφρική, μὰ δὲν τὸν ἤξεραν ἀκόμη οἱ Εὐρωπαῖοι.

Αὐτὸν τὸν δρόμο προσπάθησαν νὰ τὸν βροῦν οἱ Πορτογάλοι. Μὰ οἱ ἀκτὲς τῆς Ἀφρικῆς τοὺς ἦταν ἄγνωστες. Δὲν ἤξεραν ἀκόμη τί σχῆμα καὶ πόσο μᾶκρος ἔχει ἡ Ἀφρική. Ἐκεῖνα τὰ χρόνια διηγούνταν πλῆθος παραμύθια, ποὺ τοὺς τρομάζαν. Στὸν ἰσημερινό, ἔλεγαν, ἡ ζέστη εἶνε τόσο μεγάλη, ποὺ ἡ θάλασσα βράζει, καὶ κάθε καράβι, ποὺ θὰ τολμήσῃ νὰ πλησιάσῃ ἐκεῖ, παίρνει φωτιά. Σ' ἄλλα μέρη τὸ νερὸ τῆς θάλασσας εἶνε πηχτὴ λάσπη καὶ κανένα καράβι δὲν μπορεῖ νὰ τὸ περάσῃ. Ἐκεῖ ἡ θάλασσα εἶνε γεμάτη ἄγρια θηρία, ποὺ τινάζουν στὸν ἀέρα μὲ τὶς γιγάντιες πλάτες τους τὰ καράβια καὶ τὰ κάνουν θρύμματα.

#### 46. Τὰ ταξίδια τῶν Πορτογάλων

Τότε ἓνας πρίγκηπας τῆς Πορτογαλίας, Ἐρ-  
ρῆκος ὁ θαλασσοπόρος, καθὼς τὸν εἶπαν, ἀποφά-  
σισε νὰ ἐρευνήσῃ τὴ δυτικὴ παραλία τῆς Ἀφρικῆς.  
Ἀρμάτωσε πολλὰ καράβια καὶ τὰ ἔστειλε σὲ μα-  
κρινὰ ταξίδια. Οἱ Πορτογάλοι ἀνακάλυψαν πρῶτα  
πολλὰ νησιά στὸν Ἀτλαντικὸ, τὴ Μαδέρα, ποὺ  
βγάζει τώρα ἓνα νόστιμο καὶ δυνατὸ κρασί, τὰ Κα-

νάρια νησιά, τὴν πατρίδα τῶν καναρινιῶν, καὶ προχώρησαν ὄλο καὶ δυτικώτερα καὶ νοτιώτερα στὴν παραλία τῆς Ἀφρικής.

Ὁ ζῆλος καὶ τὸ θάρρος τους μεγάλωσε. Κατάλαβαν πὼς ὅσα διηγόνταν γιὰ τὶς χῶρες τοῦ ἰσημερινοῦ ἦταν παραμύθια. Τέλος ἓνας τολμηρὸς θαλασσινός, ὁ *Βαρθολομαῖος Ντιάζ*, ἀνοίχτηκε στὰ νοτιώτερα. Οἱ ἄνεμοι τὸν ἔρριξαν πρὸ πέρα καὶ, ἀφοῦ θαλασσοδάρθηκε πολλὲς μέρες, ἔφτασε στὴ νοτιώτατη ἄκρη τῆς Ἀφρικής. Τὴ ξεχώρισε ἀπὸ μακριὰ, πρὸ τὸν χτυποῦσαν τὰ κύματα. Γι' αὐτὸ τὴν ὠνόμασε *Ἀκρωτήριο τῆς Τρικνυμίας*. Ὑστερα γύρισε στὴ Λισσαβῶνα καὶ τὰ διηγήθηκε στὸ βασιλέα τους. Ἐκεῖνος γεμάτος χαρὰ φώναξε : « Θεὸς φυλάξη νὰ βάλουμε ἓνα τέτοιο ἀπαίσιο ὄνομα. Ἀπὸ τώρα θὰ τὸ λέτε *Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐλπίδας*, γιατί τώρα ἔχομε τὴν ἐλπίδα νὰ φθάσουμε στὶς Ἰνδίες».

#### 47. Ὁ Κολόμβος ἀνακαλύπτει τὴν Ἀμερικὴ

Σὲ λίγο παρουσιάστηκε ἓνας ἄλλος θαλασσινός ὁ Κολόμβος, πρὸ ἔκαμε μιὰ θαυμασιώτερη ἀνακάλυψη. Ὁ *Χριστόφορος Κολόμβος* ἦταν ἰταλός. Γεννήθηκε στὴ Γένουα τῆς Ἰταλίας. Δὲν ἔμαθε πολλὰ γράμματα, ἦταν ὅμως ἀνήσυχο πνεῦμα. Τὰ ταξίδια καὶ οἱ ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλων τοῦ ἔκαμαν μεγάλη ἐντύπωση. Πῆγε τότε στὴ Λισσαβῶ-

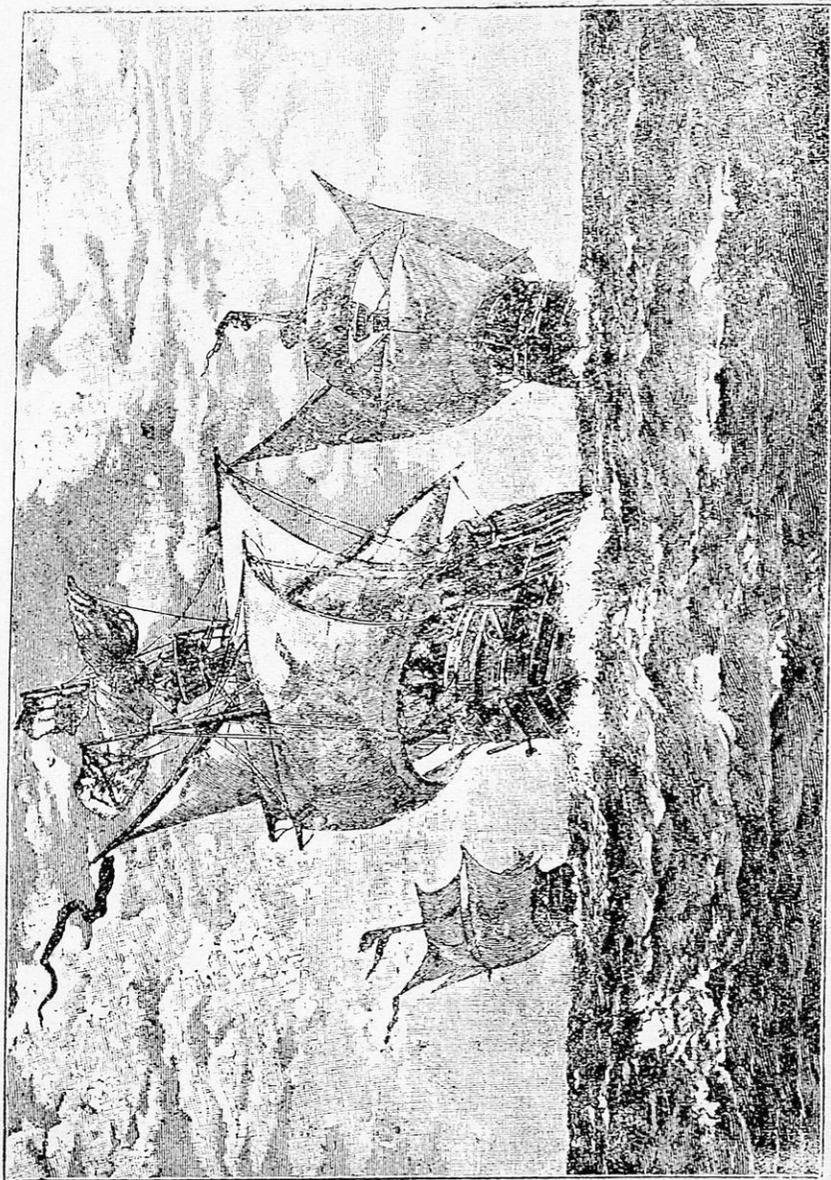
να, τὴν πρωτεύουσα τῆς Πορτογαλίας, καὶ ἄκουε  
μὲ λαχτᾶρα τὶς διηγήσεις, πὺν ἔκαμναν οἱ θαλασ-  
σινοὶ γιὰ τὶς μακρινὲς καὶ περίεργες χῶρες.

Ὁ Κολόμβος εἶχε ἀκούσει πὺς ἡ γῆ εἶνε στρου-



Ὁ Κολόμβος

γυλὴ σὰ σφαῖρα. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Πορτογάλοι πο-  
λεμοῦσαν νὰ φτάσουν στὶς Ἰνδίες πλέοντας ἀνατο-  
λικά, αὐτὸς συλλογίστηκε πὺς μπορούσε ν' ἀκο-  
λουθήσῃ τὸν ἀντίθετο δρόμο, ταξιδεύοντας δυτικά.  
Τὸ σχέδιό του τὸ φανέρωσε στὸ βασιλεῖα τῆς Πορ-



Τὰ πλοῖα τοῦ Κολόμβου

X  
τογαλίας, ἐκεῖνος ὅμως δὲ θέλησε νὰ τὸν ὑποστη-  
ρίξη. Πῆγε τότε στὸ βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, τὸ  
Φερδινάνδο, καὶ τῆ γυναῖκα του τὴν Ἰσαβέλλα, καὶ  
τοὺς παρακάλεσε νὰ τοῦ δώσουν τὰ καράβια, ποὺ  
τοῦ χρειάζονται. Ἐκεῖνοι τότε εἶχαν μεγάλη διά-  
θεση, ἐπειδὴ εἶχαν κάμει μιὰ σημαντικὴ νίκη. Τοῦ  
ἔδωσαν λοιπὸν τρία μικρὰ καράβια καὶ 90 ναῦτες.

Γεμάτος θάρρος ρίχτηκε ὁ Κολόμβος στὴν  
ἄγνωστη θάλασσα. Φυσοῦσε βολικὸς ἄνεμος.  
Ἐξήντα μέρες ὅμως ταξίδεψαν καὶ δὲν ἔβλεπαν  
ἀκόμα παρὰ θάλασσα καὶ οὐρανό. Οἱ ναῦτες του  
ἄρχισαν ν' ἀνησυχοῦν. Σηκώθηκαν στὸ πόδι καὶ  
ζητοῦσαν νὰ γυρίσουν πίσω. Τέλος στὶς 11 Ὀκτω-  
βρίου 1492, τὴν ὥρα ποὺ ἔβγαινε ὁ ἥλιος, ξεχώ-  
ρισαν ἀπὸ μακριὰ μιὰ στεριά. Ἦταν ἓνα νησὶ τῆς  
Ἀμερικῆς. «Στεριά, στεριά!» φώναξαν ὅλοι μαζί.

Ἔτσι βρέθηκε μιὰ μεγάλη χώρα, ἄγνωστη ὡς  
τότε.

#### 48. Οἱ Πορτογάλοι φτάνουν στὶς Ἰνδίες

Ἀφοῦ ὁ Κολόμβος ἀνακάλυψε τὴν Ἀμερικὴ,  
οἱ Πορτογάλοι βάλανε τὰ δυνατὰ τους νὰ φτάσουν  
στὶς Ἰνδίες. Εἶχαν περάσει δώδεκα χρόνια ἀπὸ τότε,  
ποὺ ὁ Ντιάζ ἀνακάλυψε τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς  
Ἑλπίδας. Ἐνας ἄλλος τολμηρὸς Πορτογάλος θα-  
λασσινός, ὁ Βάσκο δὲ Γάμα, ξεκίνησε στὰ 1498 ἀπὸ  
τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδας καὶ, ἀφοῦ ταξί-

δειψε μέσα στὸν Ἰνδικὸ Ὠκεανό, σ' ἓνα σωστὸ χρόνο, ἔφτασε στὴν *Καλκούτα*. Ἔτσι βρέθηκε θαλασσινὸς δρόμος γιὰ τὶς Ἰνδίες.

Οἱ Εὐρωπαῖοι μποροῦσαν τώρα νὰ πηγαίνουν ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴν περίφημη χώρα, ποὺ ἔβγαζε τὰ μυρουδικὰ καὶ τ' ἀρωματικά, τὸ πιπέρι, τὴν κανέλα, τὸ μοσχοκάρυδο, τὶς πολύτιμες πέτρες καὶ τὰ μαργαριτάρια.

#### 49. Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων

Μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῶν νέων χωρῶν ἔγινε μεγάλη ἀλλαγὴ στὸν κόσμος. Οἱ γνώσεις τῶν ἀνθρώπων αὐξήσαν πολὺ, κατάλαβαν πὼς ἡ γῆ εἶνε πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι νόμιζαν στὰ παλιότερα χρόνια. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἤξεραν ἓνα μικρὸ κομμάτι τῆς γῆς. Ὅλη ἡ κίνηση καὶ ὄλο τὸ ἐμπόριο στὸν παλιότερο καιρὸ γίνονταν μέσα στὴ Μεσόγειο θάλασσα καὶ στὶς γῶρες, ποὺ εἶνε ὀλόγυρά της. Τώρα ἡ προσοχὴ τῶν Εὐρωπαίων γύρισε πρὸς τὶς νέες γῶρες.

Ἀπὸ τὶς καινούριες αὐτὲς γῶρες ἦρθαν πάρα πολλὰ προϊόντα, ἄγνωστα ὡς τότε στὴν Εὐρώπη, καὶ πολὺ χρυσάφι καὶ ἀσίμι. Ἀρχισε νὰ γίνεται μεγάλο ἐμπόριο μὲ τὸ νέο κόσμο καὶ τὶς Ἰνδίες. Ἡ κίνηση ἀπὸ τὴ Μεσόγειο πέρασε τώρα στὸν Ἀτλαντικὸ Ὠκεανό. Πολλὲς πόλεις στὴν παραλία τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἔγιναν πλούσιες, ὅπως ἡ

Λισσαβῶνα, τὰ λιμάνια τῆς Ἰσπανίας, ἡ Ἄμβερσα στὸ Βέλγιο, τὸ Ἀμστελόδαμο στὴν Ὀλλανδία κλπ. Οἱ Εὐρωπαῖοι πλούτισαν πολὺ, προπάντων οἱ ἔμποροι καὶ οἱ τεχνῖτες. Ἔχτισαν ὠραῖες κατοικίες, ἄρχισαν νὰ ζοῦν καλύτερα καὶ ζητοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ μορφωθοῦν.

Πολλοὶ Εὐρωπαῖοι, Πορτογάλοι, Ἰσπανοί, Ὀλλανδοί, Γάλλοι, Ἄγγλοι, πῆγαν στὶς καινούριες χῶρες κι ἔμειναν ἐκεῖ. Ἐκαμαν δηλαδὴ ἀποικίες. Σπουδαιότερες ἀπ' ὅλες τὶς ἀποικίες ἦταν οἱ ἀγγλικές, ποὺ ἔγιναν στὴν παραλία τῆς Βορρινῆς Ἀμερικῆς. Αὐτὲς πρόκοψαν πολὺ κι ἔγιναν οἱ σημερινὲς *Ἐνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς*, ποὺ εἶνε ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα κράτη τοῦ κόσμου.

## 50. Οἱ Ἑλληνες λόγιοι στὴ Δύση

Ἀπὸ τότε ἄρχισαν νὰ προκόφτουν οἱ Εὐρωπαῖοι. Ὁ νοῦς τους ξύπνησε καὶ ζητοῦσαν νὰ μάθουν καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν. Ἄρχισαν λοιπὸν νὰ διαβάζουν μὲ πολὺ πόθο τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων. Στὴν ἀρχὴ διάβαζαν μόνο τὰ συγγράμματα τῶν Ρωμαίων, γιατί ἤξεραν μόνο τὰ λατινικά, ποὺ εἶνε ἡ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας τους. Εἶχαν ὅμως μεγάλο πόθο νὰ διαβάσουν καὶ τὰ ἑλληνικά. Γιατὶ οἱ Ρωμαῖοι σοφοὶ καὶ ποιητὲς μιλοῦσαν στὰ συγγράμματά τους μὲ θαυμασμὸ γιὰ τοὺς Ἑλληνες καὶ ἔλεγαν πὼς οἱ ἴδιοι μιμήθηκαν τὰ ἔργα ἐκείνων.

Μὰ τότε στήν Εὐρώπη δὲν ἤξεραν ἑλληνικά κ' ἔτσι δὲ μπορούσαν νὰ διαβάσουν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά συγγράμματα.

Στὸ 15ο ὄμως αἰῶνα πολλοὶ Ἑλληγες λόγιοι ἄρχισαν νὰ φεύγουν ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ νὰ πηγαίνουν στήν Ἰταλία. Ἡ κατάσταση στήν πατρίδα τους ἦταν ἀπελπιστική. Οἱ Τοῦρκοι ὄλο καὶ προχωροῦσαν καὶ οἱ λόγιοι δὲ μπορούσαν πιά νὰ ζήσουν στήν Ἀνατολή. Κι ὅταν ἔπεσε ἡ Πόλη, πλῆθος λόγιοι καὶ τεχνίτες ἔφυγαν καὶ πῆγαν στὴ Σικελία καὶ στήν Ἰταλία. Αὐτοὶ δίδαξαν τὰ ἑλληνικά στοὺς Εὐρωπαίους. Ἐφεραν μαζί τους πολλὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Γι' αὐτὸ τὰ περισσότερα ἀρχαῖα χειρόγραφα βρίσκονται τώρα στὴ Δύση.

Ὁ σπουδαιότερος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς λογίους, ποὺ πῆγαν στὴ Δύση, εἶνε ὁ *Γεώργιος Γεμιστός*. Αὐτὸς εἶχε μελετήσει ἀπὸ μικρὸς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων καὶ προπάντων τὸν Πλάτωνα καὶ τὰ εἶχε ἀγαπήσει τόσο, ποὺ ἤθελε νὰ γίνῃ σωστὸς ἀρχαῖος Ἑλληνας. Θαύμαζε καὶ ἀγαποῦσε ὄχι μόνο τίς ιδέες τους, παρὰ καὶ τὴ θρησκεία καὶ τοὺς θεοὺς τους, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἀθηνᾶ, ποὺ εἶχαν χαρίσει τὴν ποίηση καὶ τὴ σοφία στοὺς ἀρχαίους. Γι' αὐτὸ ἄλλαξε καὶ τὸ ὄνομά του, γιὰ νὰ τὸ κάμῃ σωστὸ ἑλληνικὸ, καὶ ὠνομάστηκε *Πλήθων*. Ὁ Γεμιστός πῆγε στήν Ἰταλία πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση κ' ἔμεινε ἀρκετὸν καιρὸ στὴ Φλωρεντία, στήν αὐλὴ τοῦ *Κό-*

σμου τῶν *Μεδίκκων*. Οἱ Μένδικκοι ἦταν μιὰ μεγάλη οἰκογένεια, πού κυβερνοῦσε τότε τὴ Φλωρεντία, καὶ ἀγαποῦσαν πολὺ τὰ γράμματα καὶ προστάτευαν τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς καλλιτέχνες. Οἱ ὀμιλίες του γιὰ τὸν Πλάτωνα ἔκαμαν τέτοια ἐντύπωση, πού ὅλοι ἀγάπησαν τὸν ἀρχαῖο φιλόσοφο καὶ ὁ Γεμιστὸς ἴδρυσε στὴ Φλωρεντία *Πλατωνικὴ Ἀκαδημία*, ὅπου μελετοῦσαν τὸν Πλάτωνα. Ὁ Γεμιστὸς εἶχε πολλοὺς μαθητὲς στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἰταλία.

Ἐπίσης πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση πῆγε στὴν Ἰταλία ὁ *Βησσαρίων*, γιὰ νὰ κάμῃ, ὅπως εἶδαμε, τὴν ἔνωση. Ἦταν ἀρχιεπίσκοπος τῆς Νίκαιας, εἶχε δασκαλό του τὸν Πλήθωνα καὶ προσπάθησε πολὺ γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ἔνωση τῶν ἐκκλησιῶν. Ἀφοῦ ἡ ἔνωση ἀπότυχε, ὁ Βησσαρίων ἔμεινε στὴν Ἰταλία καὶ ὁ πάπας τὸν ἔκαμε καρδινάλιο. Μὲ τὴ μεγάλη μόρφωση καὶ τοὺς καλοὺς τρόπους του ἔγινε πολὺ ἀγαπητὸς στὴ Δύση καὶ λίγο ἔλειψε νὰ γίνῃ καὶ πάπας. Τὸ σπῆτι του στὴ Ρώμη ἦταν καταφύγιο ὄλων τῶν Ἑλλήνων, πού διωγμένοι ἀπὸ τὴν πατρίδα τους ἔφταναν στὴν Ἰταλία. Ὁ Βησσαρίων τοὺς περιποιόντανε, τοὺς παρηγοροῦσε καὶ τοὺς βοηθοῦσε μὲ κάθε τρόπο. Εἶχε σχέσεις μὲ τὰ μεγαλύτερα πρόσωπα τῆς Εὐρώπης, μὲ βασιλιάδες καὶ ἀρχιεπισκόπους, καὶ τοὺς προσκαλοῦσε πάντα νὰ κάμουν μιὰ σταυροφορία, γιὰ νὰ διώξουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Πόλη.

“Υστερα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης ἔφτασαν  
στὴν Ἰταλία ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Ἰωάννης  
Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χρυσολωρᾶς καὶ πολ-  
λοὶ ἄλλοι. Ὅλοι αὐτοὶ δίδαξαν τὰ ἑλληνικὰ στὴν  
Ἰταλία καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπ’ αὐτοὺς ἔμαθαν νὰ  
διαβάζουν τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

### 51. Ἡ ἀναγέννηση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν

Οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν καιρὸ καὶ διάθεση νὰ μά-  
θουν πολλὰ καὶ νὰ μορφώσουν τὸ πνεῦμα τους.  
Τότε κατάλαβαν πὼς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων Ἑλ-  
λήνων καὶ τῶν Ρωμαίων ἦταν κρυμμένοι πολύτι-  
μοι θησαυροί.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἄφησαν,  
καθὼς ξέρομε, πολλὰ σοφὰ καὶ ὠραῖα βιβλία. Στους  
ἀρχαίους χρόνους ἔζησαν πολλοὶ σοφοί, ποὺ μελέ-  
τησαν τὴ φύση καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ποιητές,  
ποὺ ἔκαμαν ἔξοχα ποιήματα. Τὰ βιβλία ὅμως αὐτὰ  
εἶχαν λησμονηθῆ τὸ μεσαίωνα. Οἱ ἄνθρωποι δὲν  
τὰ καταλάβαιναν καὶ δὲν τὰ διάβαζαν πιά κ’ ἔτσι  
ἔμειναν κλεισμένα μέσα στὶς παλιές βιβλιοθήκες  
τῶν μοναστηριῶν.

Τώρα λοιπόν, ποὺ οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν τὸν  
πόθο νὰ μάθουν, ἄρχισαν νὰ διαβάζουν μὲ ἀγάπη  
καὶ θαυμασμὸ τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων. Τὰ

ἔβγαλαν ἀπὸ τὶς βιβλιοθῆκες τῶν μοναστηριῶν,  
ὅπου ἔμεναν σκονισμένα, τὰ μελέτησαν, τὰ τύπω-

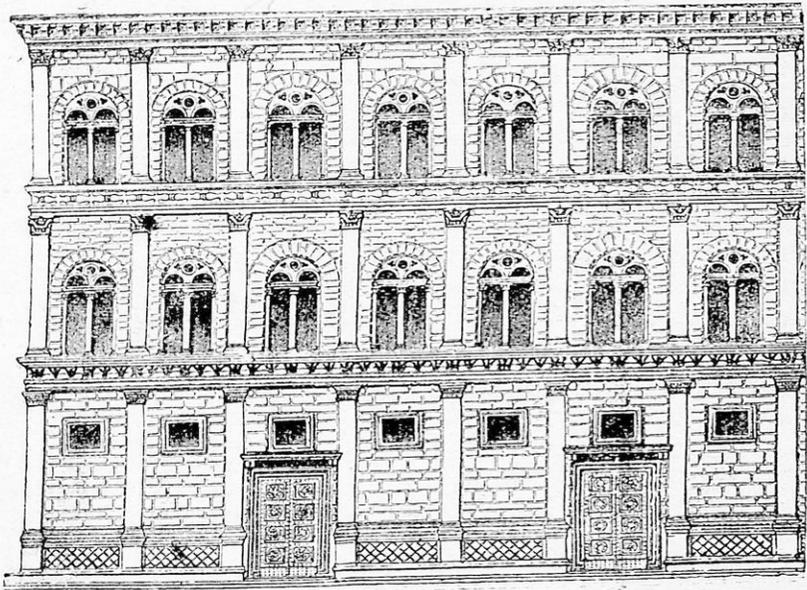


*Ἐκκλησία στὴ Γένουα*  
ρυθμὸς ἀναγέννηση

σαν καὶ τὰ ἔκαμαν γνωστὰ σ' ὅλους, πὺ ποθοῦσαν  
μόρφωση. Σ' αὐτὸ βοήθησε πολὺ ἡ τυπογραφία.  
Τώρα πὰ τὰ βιβλία ἦταν φτηνὰ καὶ πολλοὶ ἀν-

X θρωποι μποροῦσαν νὰ τὰ διαβάσουν. Οἱ Εὐρω-  
παῖοι ἀγάπησαν πολὺ τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων.

Τὸν ἴδιο καιρὸ παρατήρησαν πόσον ὠραῖα  
ἦταν τὰ χτίρια καὶ τὰ ἀγάλματα, ποὺ εἶχαν μείνει  
ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ἔδειξαν ἀληθινῇ



 Παλάτι στὴ Φλωρεντία  
ρυθμὸς ἀναγέννηση .

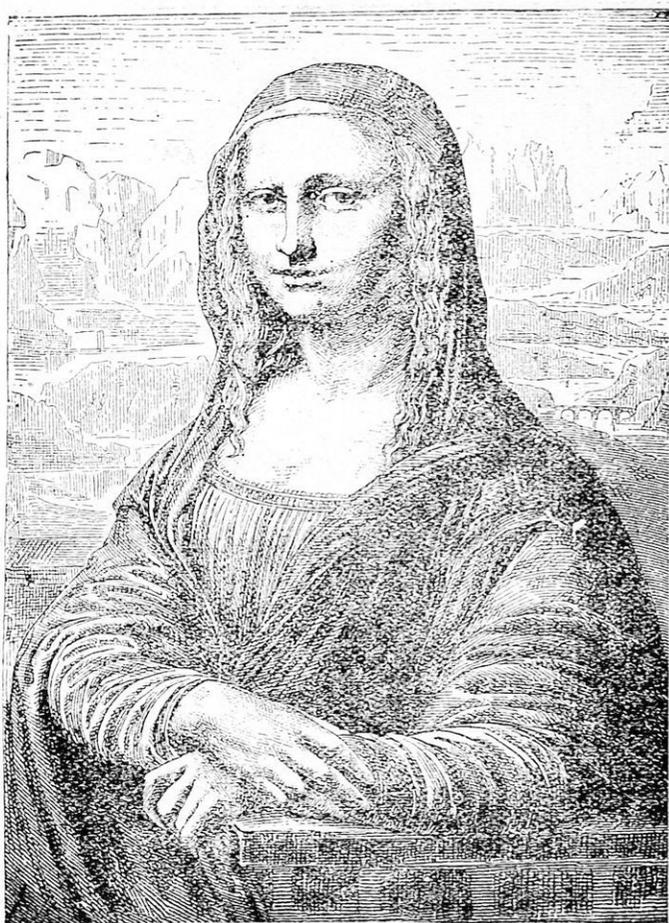
λατρεία στὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν  
Ρωμαίων. Ἄρχισαν νὰ μαζεύουν σὲ μουσεῖα τὰ  
ἀγάλματα, τὰ ἀγγεῖα καὶ κάθε ἔργο τέχνης, ποὺ

εἶχε μείνει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καὶ προσπά-  
θησαν νὰ χτίσουν χτίρια ὅμοια μὲ τὰ ἀρχαῖα.

Ἔτσι ξαναγεννήθησαν τὰ γράμματα καὶ οἱ  
τέχνες, πού εἶχαν πεθάνει στὰ μεσαιωνικὰ χρόνια.  
Γι' αὐτὸ τὰ χρόνια αὐτὰ τὰ ὠνόμασαν Ἀναγέννηση  
τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ἡ ἀναγέννηση  
ἄρχισε στὴν Ἰταλία, γιατί ἐκεῖ εἶχαν ἔλθει οἱ δι-  
ωγμένοι Ἕλληνες λόγιοι καὶ εἶχαν διατηρηθῆ τὰ  
περισσότερα μνημεῖα ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Ἀπ'  
ἐκεῖ πέρασε στὴ Γαλλία, στὴ Γερμανία καὶ στὶς  
ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης.

## 52. Ἀκμάζουν τὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες στὴν Εὐρώπη

Ἀπὸ τότε πρόκοψαν οἱ Εὐρωπαῖοι πολὺ στὰ  
γράμματα καὶ στὶς τέχνες. Ἐνίωσαν τοὺς ἀρχαίους  
καλύτερα ἀπὸ τοὺς σοφοὺς τοῦ Βυζαντίου, γιατί  
εἶχαν περισσότερη ἡσυχία καὶ ἄνεση καὶ ὅλα ἐκεῖνα  
τὰ καλά, πού βοηθοῦν γιὰ ν' ἀναπτυχθῆ τὸ πνεῦμα  
τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Εὐρωπαῖοι σοφοὶ μελέτησαν μὲ  
ἀγάπη τ' ἀρχαῖα βιβλία καὶ ὠφελήθηκαν πολὺ ἀπ'  
αὐτά. Ἐνας περίφημος Ὁλλανδὸς λόγιος, ὁ Ἔρα-  
σμος, γύρισε ὅλη τὴν Εὐρώπη γυρεύοντας χειρόγρα-  
φα τῶν ἀρχαίων, τύπωσε καὶ ἐξήγησε πολλὰ ἀρ-  
χαῖα συγγράμματα.



Ἡ Τζοκόντα  
περίφημη εἰκόνα τοῦ Λεονάρδου Δαβίντσι

Ἡ Ἰταλία ὅμως εἶχε στὴν ἀρχὴ τοὺς μεγαλύ-  
τερους σοφοὺς καὶ ποιητές. Ἐνας ἀπὸ τοὺς παλιό-  
τερους καὶ πολὺ δοξασμένος ποιητὴς τῆς Ἰταλίας  
εἶνε ὁ *Δάντε*. Αὐτὸς ἔκαμε ἓνα μεγάλο ποίημα,  
ποὺ τὸ λένε «*Θεῖα κωμωδία*». Σ' αὐτὸ διηγεῖται  
πῶς πῆγε στὴν Κόλαση καὶ εἶδε τὰ βάσανα τῶν  
ἀμαρτωλῶν κ' ὕστερα ἀνέβηκε καὶ στὸν Παράδει-  
σο. Ἐπίσης ἓνας σπουδαῖος σοφὸς καὶ ποιητὴς ἦταν  
ὁ *Πετρόρκα*. Ἀργότερα ἔζησε ἓνας πολὺ συμπαθη-  
τικὸς ποιητὴς, ὁ *Τάσος*, ποὺ ἔγραψε ἓνα σπουδαῖο  
ποίημα τὴν *Ἐλευθέρωση τῆς Ἱερουσαλήμ*. Σ'  
αὐτὸ διηγίεται πῶς οἱ σταυροφόροι πῆγαν στὴν  
Παλαιστίνη καὶ ἐλευθέρωσαν τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ  
τοὺς Τούρκους.

Στὰ ἴδια χρόνια ἡ Ἰταλία εἶχε μεγάλους καλ-  
λιτέχνες. Αὐτοὶ μιμήθηκαν τὴν ἀρχαία τέχνη καὶ  
ἔκαμαν χτίρια μὲ κολόνες, ὅπως ἦταν οἱ ναοὶ τῶν  
ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐπίσης γιὰ νὰ κάμουν τὰ ἀγάλ-  
ματα καὶ τὶς εἰκόνες τους, πῆραν παράδειγμα τοὺς  
ἀρχαίους. Στὴ Ρώμη ὁ πάπας ἔχτισε μιὰ θαυμάσια  
ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ποὺ εἶνε ἓνα ἀπὸ τὰ  
σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς τέχνης. Στὴν Ἰταλία  
ἔζησαν τὸν 16ο αἰῶνα ὁ *Λεονάρδος δ᾽ Βίντσι*, ποὺ  
ζωγράφησε τὸ *Μυστικὸ Δεῖπνο*, ὁ *Μιχαὴλ Ἄγγελος*,  
ποὺ ἔκαμε δυὸ περίφημα ἀγάλματα, τὸ *Μωϋσῆ καὶ*  
*τὴν Πιετά*, δηλαδή τὴν Παναγία, ποὺ κρατεῖ στὴν  
ἀγκυλιά της τὸ Χριστὸ πεθαμένο, καὶ ὁ περίφημος



Ὁ Μωσῆς  
μαρμάρινο ἄγαλμα τοῦ Μιχαὴλ Ἄγγελου



*Ἡ Ἁγία οἰκογένεια*  
μιὰ ἀπὸ τῆς χαριτωμένης εἰκόνες τοῦ Ραφαήλ

ζωγράφος *Ραφαήλ*, πού ἔκαμε θαυμάσιες εἰκόνες τῆς Παναγίας μὲ τὸ Χριστὸ παιδάκι καὶ μὲ χαριτωμένα ἀγγελάκια. Αὐτὲς τὶς εἰκόνες τὶς λένε **Μαντόνες**.

Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης εἶχαν μεγάλους σοφοὺς, ποιητὲς καὶ καλλιτέχνες.

Ἔτσι λοιπὸν στὰ χρόνια πού ἡ δική μας πατρίδα δυστύχησε, οἱ εὐρωπαῖοι ἄρχισαν νὰ προκόβουν πολὺ καὶ σιγὰ σιγὰ δημιούργησαν τὸ σημερινὸ μεγάλο πολιτισμὸ, πού τοὺς κάνει νὰ ἐξουσιάζουν τὸν κόσμον.

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

### ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ—ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

1	Ἡ Μεσαιωνικὴ ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ	σελ.	3
2	Ρωμαῖοι καὶ Ἕλληνες	»	5
3	Ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία καὶ ὁ χριστιανισμὸς	»	6
4	Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς—Οἱ πρῶτες χριστιανικὲς ἐκκλησίαι	»	10
5	Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος	»	12
6	Οἱ Ἕλληνες δέχονται τὸ χριστιανισμὸν	»	15
7	Διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν—Οἱ μάρτυρες	»	17
8	Ἡ νίκη τοῦ χριστιανισμοῦ—Ὁ Μεγάλος Κωνσταντῖνος	»	19
9	Ὁ Κωνσταντῖνος χιτίζει τὴν Πόλιν	»	23
10	Θρησκευτικὲς ταραχὲς καὶ Σύνοδοι	»	26
11	Τὸ Πιστεύω καὶ ὁ Μέγας Θεοδοσίος	»	27
12	Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας	»	28
13	Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι	»	30
14	Ὁ Ἰουστινιανὸς	»	33
15	Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ—Ἡ Ἁγία Σοφία	»	38
16	Ὁ Ἡράκλειος καὶ οἱ Περσικοὶ πόλεμοι	»	41
17	Οἱ Ἀβάροι πολιορκοῦν τὴν Πόλιν	»	45
18	Ὁ Μωάμεθ καὶ ἡ θρησκεία του	»	46
19	Ὁ Ἀραβικὸς κίνδυνος	»	48

### ΤΑ ΔΟΞΑΣΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

20	Ἡ Θρησκευτικὴ μεταρρύθμιση	»	51
21	Οἱ Βούλγαροι	»	53
22	Οἱ Βουλγαρικοὶ πόλεμοι	»	55
23	Τὰ ἔνδοξα χρόνια τῆς αὐτοκρατορίας	»	56

ΓΕΡΝΕΙ ΤΟ ΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

24	Οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι κυριεύουν τὴ Μ. Ἀσία »	63
25	Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Ἐκκλησία—Τὸ σχίσμα »	61
26	Οἱ Σταυροφορίες »	64
27	Οἱ εὐρωπαῖοι ἐλευθερώνουν τοὺς Ἁγίους Τόπους »	67
28	Οἱ Φράγκοι κυριεύουν τὴν Πόλη »	69
29	Οἱ Φράγκοι μοιράζουν τὴ Βυζαντινὴ αὐτο- κρατορία »	71
30	Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας »	73
31	Τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ κράτη »	76
32	Οἱ Ἕλληνες ξαναπαίρνουν τὴν Πόλη »	76

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΛΓΩΝΙΑΣ

33	Ἡ νέα ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία »	79
34	Αἰτίες τῆς παρακμῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ »	80
35	Οἱ Ὀθωμανοὶ »	82
36	Γιατὶ οἱ Τοῦρκοι πρόκοψαν γρήγορα »	83
37	Ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ Ταμερλάνου »	86
38	Οἱ αὐτοκράτορες προσπαθοῦν νὰ σώσουν τὸ κράτος »	88

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

39	Κωνσταντῖνος καὶ Μωάμεθ »	90
40	Ἡ πολιορκία »	92
41	Ἡ ἄλωση »	95
42	Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν ὅλες τὶς ἑλληνικὰς χῶρας »	97

Η ΧΑΡΑΥΓΗ ΕΝΟΣ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

43	Ἡ ἀναγέννησις ἐπὶ τὴν Δύση »	99
----	------------------------------	----

44	Οἱ ἐφευρέσεις	»	100
45	Τὰ μεγάλα θαλασσινὰ ταξίδια	»	102
46	Τὰ ταξίδια τῶν Πορτογάλων	»	103
47	Ὁ Κολόμβος ἀνακαλύπτει τὴν Ἀμερική	»	104
48	Οἱ Πορτογάλοι φτάνουν στὶς Ἰνδίες	»	106
49	Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων	»	106
50	Οἱ Ἕλληνες λόγιοι στὴ Δύση	»	107
51	Ἡ Ἀναγέννηση τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν	»	110
52	Ἀκμαῖζουν τὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες στὴν Εὐρώπη	»	113



